

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
2021-YL-103

**PATRIYARKAL KAPİTALİZM KISKACINDA GÖÇMEN
KADIN OLMAK: ŞANLIURFA'DAKİ SURİYELİ
KADINLARIN DENEYİMLERİ**

HAZIRLAYAN
Gülten Nazlıcan AMASYALI

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Emin Baki ADAŞ

AYDIN-2021

KABUL ONAY SAYFASI

T.C.

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

. ... / ... / 2021

Gülten Nazlıcan AMASYALI

ÖZET

PATRİYARKAL KAPİTALİZM KISKACINDA GÖÇMEN KADIN OLMAK: ŞANLIURFA'DAKİ SURIYELİ KADINLARIN DENEYİMLERİ

Gülten Nazlıcan AMASYALI

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Emin Baki ADAŞ

2021, XIII + 103 sayfa

Bu yüksek lisans tez çalışmasında zorunlu göçü deneyimleyen Suriyeli kadınlar özelinde, göçte kadın deneyimlerinin anlaşılması, göç sonrası hayatta kadınların kadınlara özgü karşılaştığı engellerin, dışlanmaların ortaya konulması ve son olarak çalışma hayatında göçmen kadınların patriyarkal kapitalist toplumda göçmenlik ve kadınlık konumlarının kesişimine dayalı deneyimlerinin analizi yapılmıştır. Çalışmanın gerçekleştiği kentin göçmenlerin menşei ülkesiyle olarak benzerliklerinin göç sürecine etkisi de incelenmiştir. Bu amaçla 2020 yılının Eylül ayında Şanlıurfa'nın kent merkezinde bulunan Haliliye, Eyyübiye ilçelerindeki, Bağlarbaşı, Bahçelievler, Yenişehir, Sırrın semtlerinde yaşayan, yaş grubuna, medeni durumuna, çalışma durumuna, hukuki statüsüne ve etnisiteye bağlı olarak farklılaşan, 45 Suriyeli kadınla yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Suriyeli kadınların sosyal uyum ve kabul süreçlerinde ataerkil baskı ve sömürülere maruz kaldığı bununla birlikte göçmenlik konumlarından ötürü hem yerleşik kadınlar hem de erkekler tarafından dışlandığı anlaşılmıştır. Çalışma hayatına giriş ile birlikte hem menşei ülkenin ataerkil ilişkilerinin hem de Türkiye'nin patriyarkal kapitalist toplum yapısının göçmen kadın emeğinin konumlanmasını şekillendirdiği tespit edilmiştir. Suriyeli kadınlar göçü, Suriyeli erkeklerden farklı ve daha dezavantajlı deneyimlemekte, patriyarkal kapitalist toplum yapısında göçmenlik ve kadınlık kimliklerinin kesişimiyle yeni bir konumsallığı ve bu konumsallığa bağlı farklı ekonomik sömürü, vasıfsızlaşma, dışlanma ve ayrımcılığı deneyimlemektedirler. Bu çalışma göç olgusunun ve göç sonrası yaşantının kadınların özgül deneyimleri bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet dinamikleri tarafından doğrudan yapılandırıldığını ortaya koyarak ilgili literatüre katkı sağlamaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Suriyeli kadınlar, göçmen kadın emeği, sosyal uyum, dışlanma

ABSTRACT

BEING A MIGRANT WOMAN IN THE GRIP OF PATRIARCAL CAPITALISM: EXPERIENCES OF SYRIAN WOMEN IN ŞANLIURFA

Gülten Nazlıcan AMASYALI

Master Thesis, Department of Sociology

Thesis advisor: Doç. Dr. Emin Baki ADAŞ

2021, XIII + 103 pages

In this master thesis, specifically for Syrian women who have experienced forced migration, understanding women's experiences in migration, revealing the barriers and exclusions faced by women in post-migration life, and finally, the analysis of immigrant women's experiences based on the intersection of migration and femininity in the patriarchal capitalist society in working life. The effect of the city's, where the work took place, similarities with the immigrant's country of origin on the migration process was also examined. For this purpose, face-to-face in-depth interviews has been carried out with 45 Syrian women living in Haliliye, Eyyübiye, Bağlarbaşı, Bahçelievler, Yenişehir, Sırrın districts located in the city center of Şanlıurfa, differing depending on age group, marital status, employment status, legal status and ethnicity, in September 2020. It has been understood that Syrian women are exposed to patriarchal oppression and exploitation in social cohesion and acceptance processes, and they are excluded by both settled women and men due to their immigration status. It has been detected that both the patriarchal relations of the country of origin and the patriarchal capitalist society structure of Turkey shape the positioning of migrant women's labor with the entry into working life. Syrian women experience migration differently and at a more disadvantage than Syrian men, and they experience a new positionality with the intersection of immigration and female identities in the patriarchal capitalist society structure, and different economic exploitation, disqualification, exclusion and discrimination based on this positionality. This study contributes to the relevant literature by revealing that the phenomenon of migration and post-migration life are directly structured by gender and gender dynamics in the context of women's specific experiences.

KEY WORDS: Syrian women, immigrant women's labor, social cohesion, exclusion

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında hemen her toplumsal olguda olduğu gibi göç olgusunda da uzun yıllar görmezden gelinen kadın deneyimlerine odaklanılmıştır. Zorunlu göç deneyimi kendi başına taşıdığı riskler dolayısıyla oldukça zorlu bir süreçtir. Bununla birlikte kadınlar hem savaş hem de göç olgusunda ataerkil toplumsal yapıya bağlı olarak çok daha zor bir süreci deneyimlemektedir. Zorunlu göçü savaş gibi travmatik bir nedene bağlı olarak deneyimleyen Suriyeli kadınlar, toplumsal cinsiyete ve cinsiyete dayalı şiddete maruz kalarak Türkiye'ye gelmektedir. Bu nedenle hem göç deneyimlerinin hem de buradaki gündelik hayat ve çalışma hayatı deneyimlerinin anlaşılması önem arz etmektedir. Bu çalışma kadınların deneyimlerine dayanmaktadır dolayısıyla gerek ağlayarak gerekse muhtemelen son olduğu bilinen acı kahvelerini paylaşarak başından geçen her şeyi açık yüreklilikle anlatan 45 görüşmecimin her birine teşekkürü borç bilirim. Bununla birlikte araştırma sürecinde desteğini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Emin Baki ADAŞ'a sabrı ve emekleri için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
EKLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM	6
1. GÖÇ KURAMLARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET	6
1.1.Göç Kuramlarına Genel Bir Bakış	7
1.1.1.Ravenstein’ın Göç Kanunları	8
1.1.2.İtme Çekme Kuramı	8
1.1.3.Petersen’in Beş Göç Tipi.....	9
1.1.4.Kesişen Fırsatlar Kuramı.....	10
1.1.5.Merkez Çevre Kuramı	10
1.1.6.Göç Sistemleri Teorisi.....	11
1.1.7.İlişkiler Ağı Kuramı	11
1.2.Feminist Teori ve Göç Çalışmalarında Kadın.....	12
1.3.Göçün Feminizasyonu ve Emegın Feminizasyonu	14
1.4.Zorunlu Göç ve Suriyeli Kadınlar.....	16
1.5.Sonuç.....	18
2. BÖLÜM	20
2.TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERE İLİŞKİN DEMOGRAFİK VERİLER.....	20
2.1.Türkiye’deki Suriyelilerin Görünümleri	20

2.2. Suriyelilerin Emek Piyasalarında Görünümleri	21
2.3. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar: Sosyal Uyumdan Yabancı Düşmanlığına	23
2.4. Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Uyum.....	27
3. BÖLÜM	30
3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİĞİ	30
3.1. Çalışmanın Yöntemi ve Örneklem.....	30
3.2. Araştırma Sahası: Şanlıurfa'da Suriyeli Sığınmacıların Genel Görünümü	32
3.3 Çalışmanın Bulguları: Suriyeli Kadınların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Profilleri	33
4. BÖLÜM	41
4.SURİYELİ KADINLARIN GÜNDELİK HAYAT DENEYİMLERİ	41
4.1. Konut ve Barınma Sorunları	42
4.2. Kamusal Alanda Kadınlar: Ben Zaten Dışarı Çıkmam !	46
4.3. Sosyal Kabul Sosyal Dışlanma	51
4.4. Sonuç.....	55
5. BÖLÜM	57
5.ÇALIŞMA HAYATINDA GÖÇMEN KADINLAR.....	57
5.1. Patriarkal Kapitalizm ve Göçmen Kadın Emegi	57
5.2. Suriyeli Kadınların Emek Piyasasındaki Görünümleri	60
5.3. Suriyeli Kadınların İş Bulma Pratikleri ve Dönüşen Meslekler	67
5.4. Deneyimler ve Engeller: Vatandaşsın ama Suriyelisin! Suriyelisin ama Geçici Korumasın!.....	75
5.5. Çalışan Anne: Çocuklar İçin Çalışma Çocuklar Yüzünden Çalışamama	77
5.6. Sonuç.....	80
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	82
KAYNAKÇA.....	91
EKLER	95

EK 1: Görüşmeci Tanıtım Bilgileri.....	95
EK 2: Görüşme Formu (Mülakat Soruları).....	97
EK 3: Seçilmiş Görüşme Örneği.....	98
ÖZGEÇMİŞ	103

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1.: Görüşmecilerin Yaşlarına ve Medeni Durumuna İlişkin Veriler	34
Tablo 3.2.: Görüşmecilerin Eğitim Durumuna ve Hukuki Statüsüne İlişkin Veriler	35
Tablo 3.3.: Görüşmecilerin Çalıştığı İş Alanlarına İlişkin Veriler	37
Tablo 3.4.: Görüşmecilerin Türkiye'ye Geliş Tarihleri ve Geldiklere Kente İlişkin Veriler	38
Tablo 3.5.: Görüşmecilerin Geri Dönüş ve Üçüncü Ülkeye Gitme Planlarına İlişkin Veriler	39

EKLER DİZİNİ

EK 1.: Görüşmeci Tanıtım Bilgileri	95
EK 2.: Görüşme Formu (Mülakat Soruları).....	97
EK 3.: Seçilmiş Görüşme Örneği	98

KISALTMALAR DİZİNİ

AB : Avrupa Birliği

AFAD : Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

BM : Birleşmiş Milletler

GİGM : Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

UN WOMEN : Birleşmiş Milletler Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Kurumu

UNICEF : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

GİRİŞ

Göç olgusu, geçmişten günümüze artarak devam eden özellikle günümüz toplumunu tanımlayacak kadar yaygınlaşan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu insan hareketliliği çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Göçün bireysel kararlara bağlı gelişen gönüllü ve kişinin kararlarından bağımsız siyasal, toplumsal nedenlerden kaynaklı göç etmek durumunda kalması olarak zorunlu göç olarak ayrılması mümkündür. Bu ayrım iki göç türünün yalnızca nedenleri değil, sonuçları ve boyutlarıyla birbirinden önemli farklılıklar içermesine dayanmaktadır. Bu çalışma bağlamında ele alınan Suriyeli göçünün zorunlu ve kitlesel bir göç olduğu açıktır. Bu anlamıyla sonuçları itibariyle ekonomik, demografik, toplumsal önemli dönüşümlere karşılık gelmektedir. Suriye göçünün bu çok boyutlu ve hala etkisini sürdüren sonuçlarını anlamak, hem sığınmacıların durumunu hem de göçün Türkiye üzerindeki etkilerini açıklamak önem arz etmektedir.

Türkiye'ye yönelik Suriyeli göçünün başladığı 2011 yılından bu yana geçen on yıllık zaman diliminde Suriye göçüne ilişkin önemli bir akademik literatür oluşmuştur. Göç olgusunun interdisipliner yapısına bağlı olarak göçün çeşitli yönlerine ilişkin oldukça fazla sayıda çalışma söz konusudur. Çalışmaların yoğunlaştığı konular; sınır ve güvenlik, çalışma ve emek, sosyal uyum ve entegrasyon, uluslararası göç ve hukuk şeklinde sıralanabilir. Konuyla ilgili akademik bilgi üretiminin yanında çok sayıda resmi kurum ve sivil toplum kuruluşu tarafından çalışmalar da yürütülmüştür. Suriye göçüne ilişkin yürütülen çalışmalar, göçün niceliksel büyüklüğü göz önünde bulundurularak, daha kapsayıcı ve betimleyici bilgi elde etmeye odaklanırken cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kategorileri uzun süre ihmal edilmiştir. Söz konusu dinamiklerin etkisinin göz ardı edilmesi göçmen gruplarının homojen olduğu varsayımına neden olmuş, kadınların özgül göç nedenleri ve deneyimlerine yeterince dikkat edilmemiştir. Bununla birlikte Suriyeli kadınlara ilişkin yürütülen çalışmalar son yıllarda artış göstermiştir. Bu çalışmaların önemli bir kısmının temel amacı kadınların yaşadıkları sorunları tespit etmek olup ihtiyaç analizi değerlendirmelerine ilişkindir (AFAD, 2014, 2017; UN WOMEN, 2018; MAZLUMDER, 2014; KADEM, 2018). Cinsiyet bağlamından kadınların farklılaşan deneyimlerine odaklanan çalışmaların yanında, kadınların özgül göç nedenleri ve deneyimleri, göç sonrası hayatı deneyimlerken cinsiyete ve toplumsal cinsiyete bağlı farklılaşan tecrübelerine odaklanan akademik çalışmalar yürütülmüştür (Danış ve Biehl, 2020; Barın, 2015; Sevlü, 2017; Canoğlu, 2018).

Suriyeli kadınların göç ve göç sonrası deneyimlerini toplumsal cinsiyet, ataerkillik ve kapitalizm bağlamında ele alan bu çalışma söz konusu literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Gerek zorunlu göçte gerekse de bireysel göçte cinsiyet ve toplumsal cinsiyet göç sürecini yapılandıran kategorilerdir. Kadınların deneyimleri karşılaştıkları riskler, engeller bağlamında erkeklerden farklılaşırken, ataerkil toplum yapısının neden olduğu toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle daha zorlu bir sürece işaret etmektedir. Menşei ülkeden ayrılış nedeni, göç yolunda karşılaşılan güçlükler, gelinen ülkedeki topluma uyum ve kabul süreçleri de cinsiyet ve toplumsal cinsiyet dinamiklerinden etkilenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın da amacını oluşturan sığınmacı kadınların deneyimlerinin analizi önemlidir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'de üç milyonun üzerinde Suriyeli bulunmakta, Suriyeli kadınlar bu nüfusun yarısını oluşturmaktadır. Suriye'deki iç savaş ve çatışma ortamından kadınların daha fazla etkilendiği bilinmektedir. Bu noktada özellikle bölgedeki çatışmaların taraflarından olan IŞİD'in kadınlar üzerindeki dine dayalı tahakkümü etkili olup, kadınların göçü erkeklerden daha ağır ve farklı deneyimlemesine neden olmaktadır. Öte yandan Türkiye'de göç sonrası toplumsal yaşam Suriyeli kadınlar için çok boyutlu bir sürece işaret etmektedir. Bu çok boyutluluk bir yandan yabancı olma ve uyum süreçlerine karşılık gelirken diğer yandan çalışma hayatına giriş süreçlerini kapsamakta ve kadınların göç etmiş olma halinden kaynaklanan deneyimlerinin toplumsal cinsiyet ile kesişimine karşılık gelmektedir. Suriyeli kadınlar bir yandan yeni gelinen bir yerde yabancı olma halinin sonuçlarını deneyimlerken diğer yandan ataerkil toplumsal yapıya içkin olarak toplumsal cinsiyete dayalı dışlanmaları deneyimlemektedir. Bütün bu dinamikler göstermektedir ki Suriyeli göçünün analizinde cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin etkisi büyüktür. Suriyeli kadınların, göç deneyimini ve göç sonrası yaşantısını yapılandıran kategoriler olarak toplumsal cinsiyete ve cinsiyete dayalı farklılıklarına odaklanan bu çalışma temsil ettiği evren dolayısıyla diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Nitekim Suriyeli kadınların büyük çoğunluğu iş gücüne katılım sağlamadığı gibi eğitim düzeyi yüksek kadınların sayısı oldukça düşüktür. Çalışmada özellikle göçmen kadın emeğinin yalnızca vasıfsız emeğe indirgenmesinden kaçınılarak seçilen örnekleme oldukça fazla sayıda vasıflı kadına yer verilmiştir.

Bununla beraber hemen her meslek grubundan ve çalışmayan kadınları da kapsamakta olan çalışma, özellikle saha araştırmasının gerçekleştiği dönem bağlamında bazı

sınırlılıklara sahiptir. Bilindiği üzere 2020 yılının mart ayından beri Türkiye’de ve dünyada salgına neden olan Covid-19 nedeniyle saha çalışması yalnızca merkez ilçeyle sınırlı tutulmuştur. Bu durum kentin ekonomisinde önemli bir yer tutan çevre ilçelerde gerçekleşen tarım sektörünün dışarıda bırakılması ve kırsal bölgelerdeki sığınmacılara erişimi engellemiştir. Dolayısıyla çalışmanın örnekleme Şanlıurfa kent merkezinde yaşayan kadınlar ile sınırlıdır.

Bu çalışmanın temel sorgusu Şanlıurfa’daki Suriyeli kadınların göç ve göç sonrası hayatı deneyimlerken cinsiyete ve toplumsal cinsiyete bağlı olarak erkeklerden nasıl ve neden farklılaştığını anlamaktır. Bununla birlikte çalışmanın yürütüldüğü Şanlıurfa kentinde yaşayanlar ile Suriyeliler arasındaki kültürel benzerliklerin sosyal uyum üzerinde etkisi olup olmadığını sorgulamak, Suriyeli kadınlar arasında bulunan göçmen olma halinden kaynaklı ortak deneyimlerin olup olmadığını sorgulamak, çalışma yaşamında ve gündelik hayatta Suriyeli kadınların kadın ve göçmen kimliğinin kesişimine dayalı özgül deneyimlerini anlamak ve son olarak Suriyeli kadınların deneyimlerinin birbirlerinden farklılaşmasında etkili olan dinamikleri ele almak bu çalışmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın esas amacı sığınmacı olmanın, göçte kadın olmanın ve nihayetinde emek piyasalarında sığınmacı kadın olmayı anlamaktır. Bu anlamda Suriyeli kadınların gerek kamusal alanda, gerek özel alanda gerekse de emek piyasalarında sadece göç etmiş olmakla hem cinslerinden farklı sömürü ve dışlanma mekanizmalarına maruz kaldığı bu çalışmanın temel savını oluşturmaktadır. Bu mekanizmaların neler olduğu belirlemek adına çalışma beş bölüm üzerine şekillenmektedir:

İlk olarak birinci bölümde, göç kuramlarında ve göçte kadının yeri ve deneyimleri üzerinde durulmuştur. Uzun yıllar göçte kadınların görünmez olduğu, bu durumun sosyal teoriye de cinsiyet körü göç kuramlarıyla yansıdığı bilinmektedir. Değişen ekonomik, toplumsal yapıya bağlı olarak kadınların uluslararası göçte görünürlüğün artması, göçün her biçimine katılım sağlamaları ve yalnızca eşlik eden değil bağımsız göç kararı alabilen aktif katılımcılar haline gelmelerini sağlayan gelişmelere dikkat çekilmiştir. Göçte karar verme ve göç etme eğilimlerini şekillendiren bir kategori olarak toplumsal cinsiyetin önemi büyüktür.

Çalışmanın bu bölümünde toplumsal cinsiyet kavramı temelinde göçü ele alan kuramların eleştirel analizini yapmak amaçlanmıştır. Bununla birlikte kadınların, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklere bağlı olarak kadınlara özgü göç etme nedenleri bulunmasına

odaklanılmış, bu noktada feminist teörinin katkıları ve göç çalışmalarında kadınların görünürlüğü üzerine durulmuştur.

İkinci bölüm, araştırma kapsamında ele alınan Suriyelilerin, Türkiye'deki durumuna ilişkin değerlendirmeleri kapsamaktadır. Bu bağlamda Suriye'den Türkiye'ye göçün başlangıcından bu yana Türkiye'deki Suriyeli nüfusa dair demografik, sosyo-ekonomik verilerin, çeşitli ikincil kaynaklara dayalı olarak analizi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ikincil kaynaklar Suriyelilere yönelik çalışmalar yapan çeşitli kuruluşların raporlarını, resmi kurumların istatistiklerini ve konuyla ilgili akademik literatürden oluşmaktadır. Elde edilen veriler ışığında Türkiye'deki Suriyelilerin kent hayatında, emek piyasalarında nasıl görünüm sergilediği incelenmiştir. Son olarak uzun yıllardır Türkiye'de bulunan Suriyelilerin sosyal uyum ve kabul süreçlerinin nasıl bir gelişme izlediği incelenerek kadınların özgül farklılıkları toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü araştırmanın metodoloji ve tekniğinin ele alınarak araştırma sahasının betimlenip araştırma bulgularının analizini kapsamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın gerçekleştirilmiş olduğu Şanlıurfa'nın sosyo ekonomik durumu ve bağlı olarak kentteki Suriyelilerin genel durumu ele alınmıştır. Saha çalışmasının gerçekleştiği Şanlıurfa'nın ekonomik, toplumsal ve kültürel yapısı incelenerek kentin özgül dinamiklerinin, sığınmacıların göç sonrası hayatı üzerindeki etkisini anlamak amaçlanmıştır. Görüşmecilere ait demografik verilerin analizi yine bu bölüm kapsamında ele alınmıştır. Araştırmanın örneklem grubuna ait yaş, medeni durum, hukuki statü, eğitim durumu, gelinen kent, meslek grubu gibi kadınların deneyimlerinin farklılaşmasına neden olan tanıtıcı bilgiler bu bölümde sunulmuştur. Yine bu bölümde araştırmanın metodolojisini oluşturan nitel araştırma yöntemi ve tekniğine karşılık gelen derinlemesine görüşme yöntemi, Suriyeli kadınların deneyimlerine odaklanan çalışmanın amacına uygunluğu bağlamında ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde kadınların göç sonrası hayatı nasıl deneyimlediklerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda aile hayatı ve hane içi ilişkiler, gündelik hayat ve kamusal alandaki görünüm ve çalışma hayatı bağlamında incelenmiştir.

Her ne kadar çalışmanın biçimsel yapısı gereği ayrı başlıklar altında incelense de söz konusu dinamikleri birbirinden ayırmak mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte bu bölümde kadınların göç sonrası deneyimlerini anlamak için gündelik hayat ve kamusal

alandaki nasıl görünüm sergilediği incelenmiştir. Bu noktada özellikle dışlanma, ayrımcılık ve tehditlerin kadınların kamusal alanda görünümünü doğrudan etkiledikleri görülmüştür. Bu amaçla kadınların göç etmiş olma halinin özgüllüğü, Erving Goffman'ın damga teorisi ile analiz edilmiştir. Suriyeli kadınların yalnızca kadın olmaktan kaynaklı erkeklerden ayrı maruz kaldıkları birtakım dışlanmaların bulunduğu, bununla beraber daha çok sığınmacı kadın olmanın yol açtığı deneyimler bağlamında kadınların kamusal hayata dahil olup olmamaları, gündelik hayatta toplumsal uyumu gerçekleştirmeleri ve bunun önündeki engellere odaklanılmıştır. Kadınların toplumsal hayatı deneyimlerken maruz kaldıkları dışlanmada söylemlerin etkisi büyüktür, bu söylemlerin kadınlar üzerindeki etkisi Judith Butler'ın yaralayıcı dil kavramından yararlanılmıştır.

Beşinci bölümde önceki bölümde tartışılan kamusal alandaki görünümle doğrudan içi içe geçmiş çalışma hayatı üzerinedir. Suriyeli kadınların emek piyasalarına girişlerinin kamusal hayatla aralarında ilişkinin en önemli ayağını oluşturduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber kadınların Türkiye emek piyasalarına giriş nedenleri ve yolları, emek piyasalarında hangi sektörlerde yer aldıkları ve son olarak nasıl görünüm sergilediği bu bölümde anlaşılması hedeflenen temel sorgulamalardır. Suriyeli kadınların emek piyasasına giriş süreçleri ve nasıl görünüm sergiledikleri patriyarka ve kapitalizm kavramları çerçevesinde incelenmiştir. Ancak bu çalışmada söz konusu yapılar ayrı ayrı ele alınmamıştır. Bu noktada Heidi Hartmann'ın patriarkal kapitalist toplum analizinden yararlanılmıştır. Son olarak çalışma hayatının içinde şekillendiği kapitalist piyasanın, hem göçün hem de patriarkal ilişkilerin kadın deneyimlerinin ortaklaşmasının en görünür alan olduğunu iddia etmektedir. Sığınmacı kadınların çalışma hayatına girerken menşei ülkeden taşıdıkları ile gelinen ülkede maruz kaldıkları olmak üzere ikili bir patriarkayla mücadele ettiği savunulmaktadır. Göç etmiş olma hali ile kadın olmanın kesişimine bağlı olarak Suriyeli kadınların deneyimlerini anlamak için Patricia Hill Collins'in kesişimsellik kavramından faydalanılmıştır.

1. BÖLÜM

1. GÖÇ KURAMLARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET

İnsanlar yaşamları boyu daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak, kötü yaşam koşullarına bağlı olarak, savaş, afet ve diğer sebeplerle bir yerleşim yerinden başka bir yere hareket etmiştir. Göç olgusu nedenlerine göre çeşitlilik göstermekte; zorunlu, gönüllü, büyüklüğüne göre; kitlesel, bireysel, hareketin yönüne göre iç, dış, niteliğine göre; düzenli, düzensiz şeklinde kategorize edilmiştir. Bütün bu ayrımların yanında her göç kendine özgü dinamikler etrafında şekillenmektedir. Günümüzde göç olgusu küreselleşme dinamiklerinin de etkisiyle sebepleri ve sonuçları itibariyle çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Küreselleşmeyle birlikte artan insan ve kaynak mobilizasyonu, serbest piyasa dinamikleriyle artan ticaret, ulaşımda artan teknolojik gelişmeler yirmi birinci yüzyılda bireysel göçleri arttırmıştır. İnsanlar, iş olanakları, daha iyi yaşam standartları, menşei ülkenin itici, gidilecek ülkenin çekici koşulları gibi nedenlerle uluslararası göçe yönelmiştir. Bunun yanında savaş, afet gibi insani krizler de kitlesel göçün itici gücünü oluşturmaya devam etmektedir.

Bu karmaşık yapı göç alan ve göç veren ülkeler için farklı sonuçları doğurduğu gibi göçle gelen nüfus ve yerleşik nüfus açısından da oldukça farklı süreçlere işaret etmektedir. Nihayetinde göç ekonomik, demografik, toplumsal sonuçları açısından insanların yalnızca yaşadığı mekânın değişimini aşan bir olgudur. Bu süreci açıklayan, nedenlerine, büyüklüklerine, mekânsal özelliklerine göre tasnif eden birçok göç kuramı ve yaklaşımı olmakla beraber, son dönemde feminist kuramın sosyal bilimlerin çalışma alanına giren birçok konuda olduğu üzere, göç kuramlarının da “toplumsal cinsiyet körü,” daha doğrusu göçü erkek deneyimi üzerinden genelleştiren patriyarkal bir yanlılıkla malul olduğuna işaret etmektedir. Göç kuramlarının açıklamalarına bakıldığında genel olarak ekonomik temelli olduğu, erkekleri merkeze alan bir yaklaşımın hakim olduğu görülmektedir (Castles ve Miller, 2008). Günümüze değin göç hareketleri üzerine yapılan çalışmalar ve yaklaşımlar incelendiğinde, göç öncesi göçe karar veren, göç sırasında güzergahı yahut varış noktasını belirleyen, hatta göç edilen yerdeki yaşantıyı erkeklerin belirlediği ön kabulüne dayandığı görülmektedir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020:18).

Zira, pek çok çalışmada “göçmen” kelimesi yerine “erkek” kelimesi kullanıldığında neredeyse hiçbir anlam değişikliği yaşanmamaktadır. Bir başka ifadeyle, göçü ele alan kuram ve yaklaşımların çoğu toplumsal cinsiyet kategorisinin göç olgusu üzerindeki etkisini gözardı etmiştir veya görmezden gelmiştir (Buz, 2007).

Çalışmanın bu bölümünde göç olgusunda toplumsal cinsiyet kategorisinin etkileri, kadınların göç kararında, sırasında ve sonucunda nerede durdukları, klasik ve modern göç kuramlarının açıklamalarının toplumsal cinsiyete dayalı eleştirel bir analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Böylelikle, göç olgusunun salt erkek deneyimi olmaktan çıkıp kadınların bu süreçte görünür olmasına odaklanılacaktır. Bir başka deyişle, göçü yapılandıran bir kategori olarak toplumsal cinsiyetle olan ilişkisine odaklanılacaktır. Göçü ele alan kuramlar incelenerek toplumsal cinsiyete duyarlılığı bağlamında eleştirel analizi amaçlanmaktadır. Söz konusu eleştirilere bağlı olarak feminist teorinin göç çalışmalarında kadın deneyimine ilişkin katkıları incelenecek kadınların farklılaşan deneyimlerinin yanında göçün her biçiminde görünürlüğüne ilişkin değerlendirmelerine yer verilecektir. Kadınların göç sürecinde görünürlüğünün artması bu görünürlüğün emek piyasaları ile olan ilişkisi göçün feminizasyonu ve emeğin feminizasyonu kavramları etrafında tartışılacaktır. Son olarak bu çalışma bağlamında incelenen Suriyeli kadınların zorunlu göç sürecinde yaşadıkları deneyimlerinin anlaşılmasında toplumsal cinsiyet eksenli yaklaşımın önemine değinilecektir.

1.1.Göç Kuramlarına Genel Bir Bakış

Toplumsal birçok olguda olduğu gibi, göç konusu da kendi içinde çok boyutluluk arz etmektedir. Bu nedenlerine, sürecin doğasına ve sonuçlarına göre farklılık arz eden göç olgusuna birçok farklı yaklaşım ve açıklama getirilmiştir. Göçe ilişkin geliştirilen bu kuramlar genel olarak göçün nedenlerine odaklanırken ekonomi, uluslararası ilişkiler gibi yapısal süreçlerin göç üzerindeki belirleyiciliğine odaklanan ve göçmenlerin bireysel karar alma süreçlerine odaklanan teoriler olmak üzere iki ana çizgiyi izlemektedir. Tarihsel olarak göçü yapılandıran kategorileri, göçte etkili olan yapıları, göç sonrası yaşanan olayları ve bunun sonuçlarının karmaşık yapısının anlaşılmasında göç kuramlarının önemi büyüktür. Göç olgusu doğasına içkin olarak ne nedenleri ne de sonuçları bakımından tek bir bakış açısıyla ele almaya uygun değildir.

Bu anlamda hem tarihsel olarak göç sürecinde yaşanan değişimleri hem de göçü ele alan yaklaşımların açıklamalarının gözden geçirilmesi özellikle günümüzde değişen ve giderek yaygınlaşan göç olgusunu anlamak açısından önemlidir. Bu bağlamda bu bölümde göç kuramlarının açıklamaları incelenecektir.

1.1.1.Ravenstein'in Göç Kanunları

Göçe ilişkin ilk açıklamaların, hâlâ sıklıkla referans gösterilen Ravenstein'in göç kanunları, göçün yapısını anlama girişimi olarak olgunun yasalarını oluşturma girişimi olduğu söylenebilir. Erken dönem göç teorileri arasında yer alan, 1885 ve 1889 yıllarında önceki yıllara ait nüfus verilerine dayanarak yaptığı Ravenstein'in göç kanunları, on dokuzuncu yüzyıl sanayileşmesine bağlı olarak gelişen toplumsal dönüşümlerin sonucu olarak kente yönelik göçlerin analizine dayanmaktadır (Ela Özcan, 2017). Konuyu ele aldığı dönemin içerisindeki duruma bağlı olarak göçü, kentleşme ve endüstrileşmenin bir sonucu olarak inceleyen Ravenstein ortaya koyduğu göç kanunlarında göçü ekonomik nedenlerine atıfta bulunarak kentsel sonuçlarının anlaşılması için çeşitli göç kanunlarını bir araya getirmiştir. Göçün bir sistematiği olduğunu göstermeye çalışan Ravenstein; göç ve mesafe, göç basamakları, yayılma ve emme, göç zincirleri, doğrudan göç, kır-kent ayrımı, kadın-erkek ayrımı şeklinde yedi kanundan söz eder (Çağlayan, 2006).

Esas itibariyle göçün ekonomik temelli rasyonel kararlara bağlı geliştiğini varsayan Ravenstein'in kanunları kentleşmenin yaygınlaşmasına bağlı artan göçü anlama noktasında yazıldığı dönem için anlamlı olsa da günümüz göçlerini açıklama konusunda elverişsizdir. Nitekim göçler yalnızca ekonomik nedenlerle gerçekleşmediği gibi sonuçları bakımından da tek tiplik göstermemektedir. Bununla birlikte Ravenstein'in kanunları göçte kadın ve erkek deneyimlerinin farklılığına değinmekte, erkeklerin uzun mesafeli dış göçlerde, kadınların kısa mesafeli iç göçlerde daha görünür olduğunu söylemektedir (Çağlayan, 2006). Ravenstein'in göç kanunları, cinsiyetler arası göç tipindeki farklılıklara dikkat çekmek konusunda önemli olsa da bu durumun neden ve sonuçlarına bir açıklama getirmez. Göç kanunları yapısal faktörlere odaklanmış olmanın yanında göçmenlerin durumu, deneyimi ve farklılıklarının göç sürecindeki yerini görebilmek bakımından da elverişsizdir.

1.1.2.İtme Çekme Kuramı

İtme-çekme kuramı, literatürde sıklıkla kullanılan itme ve çekme kavramlarının, 1965 yılında Everett Lee tarafından göçe etki eden pozitif, negatif ve nötr faktörler formüle

edilerek göçün yapısına ilişkin katmanlı ve karmaşık süreçlerin neler olduğunu açıklamaktadır (Ela Özcan, 2017). Kuram genel itibariyle göç edilecek yerin itici ve çekici faktörleri ile yaşanılan yerin itici ve çekici faktörlerinin kıstasının yanında göçü engelleyen bilecek faktörler ve bireylerin durumlarının bir bütün olarak göçü belirlediğine dayanmaktadır. Neoliberal teorinin etkisiyle, yapısal faktörlere vurgu yapan göç açıklamalarından farklılaşan itme çekme kuramına göre, rasyonel bireylerin kararları göçün temelini oluşturur (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020). Kuramın en önemli katkılarından biri göçü yalnızca yaşanılan yerin itici göç edilecek ülkenin çekici faktörlerine indirgemeyip, her birinin olumlu ve olumsuz noktaları barındırdığı nihai göç kararında etkili diğer dinamiklere dikkat çekmesidir (Çağlayan, 2006). Böylelikle göç olgusunun göçmenin sınıfsal sosyal durumuna bağlı olarak değişkenlik gösteren, süreç ve bağlam bağımlı olarak gerçekleşen çok yönlü yapısına vurgu yapmaktadır.

Göç kararında, yapısal ve bireysel faktörlerin etkileşimde olduğunu ortaya koyan kuram, aynı potansiyeli taşıyan her insanın neden göç etmediğini açıklayamasa da bu potansiyele etki eden süreçlere dikkat çekerek engelleyici faktörlere vurgu yapar. Yaptığı katkılarla göç sürecinin katmanlı, karmaşık yapısının anlaşılmasına yardımcı olsa da kuram cinsiyet farklılıklarına değinmemiştir. Bireysel faktörlerin göç kararında etkili olduğunu öne süren kuram kadın ve erkeklerin karşılaştığı farklı engellere değil sosyal ve sınıfsal farklılıkların önemine işaret etmektedir. Kuram göç olgusunda yapısal ve bireysel faktörlerin iç içe geçtiğinin anlaşılması bakımından önemlidir.

1.1.3.Petersen'in Beş Göç Tipi

Petersen'in göç kuramı öncellerinden farklı olarak göç olgusunu tarihselliğine vurgu yaparak ele alır. Göç açıklamalarında yaygın bir yaklaşım olan itici ve çekici faktörlere eleştirel yaklaşarak bu faktörlerin tarihsellik içinde anlamının değiştiğine, bu değişimlerin farklı sınıfları farklı etkilediğine dikkat çekerek göçleri bu bakışla kategorize etmeyi hedeflemektedir.

Bu amaçla Petersen göçleri ilkel, zoraki, yönlendirilen, serbest, kitlesel olarak beş tip şeklinde kategorize etmektedir (Çağlayan, 2006). Petersen'in kuramında ilkel göç doğa koşullarının neden olduğu göçleri ifade ederken; sosyal baskıya rağmen göç edebilme potansiyeline yönlendirilen göç; baskı durumunda göç üzerinde söz hakkının yitdiği durumu ise zoraki göç olarak açıklamaktadır.

Bununla birlikte göçün tamamen bireye bağlı gerçekleştiği durumu serbest göç olarak tarif eden kuram, serbest göçmenlerin kaynak ülkedeki potansiyel göçmenleri harekete geçirebilmelerinin olanakları sonucu yaygınlaşmasının yeni göçleri tetiklemesini kitlesel göç olarak açıklamaktadır. Petersen'in kuramı tarihsel ve sınıfsal konjonktüre duyarlı anlamlı göç kategorileri olarak kabul edilse de kuram ne cinsiyet ne de toplumsal cinsiyet dinamiklerine duyarlıdır.

1.1.4.Kesişen Fırsatlar Kuramı

Erken dönem göç çalışmalarından bir diğeri olan Stouffer'ın 1940 yılında taşınanların sayımlarına dayanarak öne sürdüğü kesişen fırsatlar teorisi, gidilecek yerin mesafesinin önemli olduğu ancak oradaki iş imkanlarının çokluğunun göçün yönünü belirlediği hipotezine dayanmaktadır (Ela Özcan, 2017). İtme çekme kuramını temel dinamikleri olan göç edilmesi planlanan yerdeki çekici faktörleri esas almasının yanında kesişen fırsatlar kuramının farkı göç mesafesine ilişkin değerlendirmesidir. Göç mesafesinin azlığı ile göç edilecek yerdeki iş imkanlarının miktarının çokluğunun göçün itici gücü olduğu, fırsatların bu doğrultuda kesişiminin göçü sağladığı varsayımına dayanır (Çağlayan, 2006). Uluslararası iş gücü hareketlerinin anlaşılmasında, göçün yönünü saptama noktasında elverişli olsa da değişen dünya konjonktürünün biçimlendirdiği göç tiplerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Diğer yandan yalnızca ekonomik faktörlere referans ile olgunun diğer boyutlarını açıklamaktan uzak olan kesişen fırsatlar teorisi, göç edilecek kentlerdeki fırsatların tam olarak nasıl tespit edileceği konusuna açıklık getiremediği için eleştirilmiştir (Yalçın'dan akt. Ela Özcan, 2017:191).

1.1.5.Merkez Çevre Kuramı

Uluslararası göçe ilişkin geliştirilen bir diğer açıklama da merkez çevre kuramıdır. Çağdaş göç teorileri arasında yer alan merkez çevre kuramı uluslararası göçün yapısal ekonomik nedenlerine odaklanarak, göçmenlerden çok göçe yol açan kapitalist sistem üzerinde durmaktadır. Dünyadaki ilişkilerin üzerine kurulduğu bir ekonomik sistem olarak kapitalizmin neden olduğu merkez "gelişmiş" ülkeler ve çevre "gelişmemiş" ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkisine odaklanan kuram, bağımlılık okulu olarak da anılmaktadır.

Merkez ülkelerin hedefledikleri kar maksimizasyonu için arzu ettikleri ucuz emeği çevre ülkelerden gelen yoğunlukla vasıfsız göçmenler tarafından karşılanması ve yine merkez ülkelerde üretilen ürünlerin pazarının çevre ülkeler olması kapitalist sistemin neden

olduğu bağımlılık zincirleri yaratmaktadır (Çağlayan, 2006). Bağımlılık ilişkisine bağlı olarak gelişen bu dinamikler emeğin yapısı üzerinde de önemli değişikliklere yol açarak yalnızca göçmen emeğinin kötü koşullar ve düşük ücretlere karşılık gelmesiyle kalmayıp kadınların da istihdamdaki talebi genişleme göstermiştir (Ela Özcan, 2017).

Marksist politik ekonomiye dayanan kuram, kadınların göçte yerinin artmasını yalnızca ucuz emek gücüne ilişkin artan talep ile kadınların istihdamda yer alması bağlamında ele almıştır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020). Kapitalist ulus-devlet anlayışının doğal sonucu olarak gerçekleşen sömürüye dayalı emek göçü ve iş gücünün yeniden üretiminde göçmen emeğinin etkisini anlamak açısından merkez çevre kuramı hâlâ önemini korumaktadır. Ancak küreselleşme dinamiklerine bağlı olarak kapitalizmin geçirdiği dönüşümler artan ham madde hareketliliği ve ulus devletlerin yerini şirketleşmelere bırakması ile bağımlılık zinciri farklı görünüm almıştır. Dolayısıyla kuram günümüz göçlerini anlamakta yeterli değildir.

1.1.6.Göç Sistemleri Teorisi

Göç sistemleri teorisi uluslararası göçte, iki ülke arasındaki göç politikalarının, tarihsel ilişkilerin etkisine odaklanır. Bu bağlamda karşılıklı gelişen göçe dayalı ilişkilerin önemi üzerinde durmaktadır (Çağlayan, 2006). Göç sistemleri kuramına göre, göç ilişkilerinin gerçekleşebilmesi için söz konusu ülkeler arasında ekonomik, siyasi ya da kültürel birtakım tarihsel ilişkiler olması gerekir. 1970 yılında Mabogunje tarafından geliştirilen teoriyi öncellerinden ayıran göç mesafesine ilişkin yaklaşımıdır, göçün gerçekleşmesinin göçü önceleyen ilişkilerle mümkün olduğunu bu bağlamda fiziksel mesafesinin önemli olmadığını savunmaktadır (Ela Özcan, 2017).

Kuram göç sürecinde, hem uluslararası ekonomik, siyasi ilişkilerin gelişimine bağlı yapısal faktörlerin, hem de göçmenin sosyal ağlar ile ilişkilenen göç sonrası dinamiklerine dayalı bireysel faktörlerin karşılıklılığının etkili olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

1.1.7.İlişkiler Ağı Kuramı

İlişkiler ağı kuramının göç olgusuna yaklaşımında temel analiz birimi göçmendir. Diğer deyişle, göçün gerçekleşmesinde ve gelişmesinde göç alan ve göç veren ülkelerin yapısal faktörlerinden ziyade, göçmenler tarafından oluşturulan ve öngörülemez biçimde

sürdürülen ilişkiler ağının etkili olduğunu savunmaktadır. Göçmenler arasında gelişen ilişkiler ağının ilk boyutu gelen göçmenlerin menşei ülkedeki potansiyel göçmenlerle geliştirdiği ağlardır. Bu ağlar sayesinde iki ülke arasında ekonomik ve sosyal akış sürekli kılınmakta, yeni göçleri tetikleyebilmektedir (Çağlayan, 2006).

İlişkiler ağının bir diğer boyutu ise, göç edilen yerde göçmenler arasında gelişen ağlar olup, göçmenlik durumunun ortaklıkları temelinde gelişen bu ağlar sonuçları bakımından ilk boyut ile paraleldir. Varış noktasında gerçekleşen bu ağların hizmet ettiği belki de en önemli nokta sosyal uyumda sağladığı avantajlardır. Ancak ağlar bu bağlamda her zaman sosyal uyumu teşvik edici olarak gelişmemekte nitekim göçmenlerin kendi aralarında kapanmalarına da yol açabilmektedir (Çağlayan, 2006). İlişkiler ağı kuramı göç sürecinde cinsiyetler arası açıkça bir farklılık ortaya koymamakla birlikte, kadınların sosyal ve kişisel ağlar geliştirmede daha başarılı olduklarını böylelikle göç hareketlerindeki kolaylaştırıcı etkisine üstü kapalı değinmiştir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020).

1.2.Feminist Teori ve Göç Çalışmalarında Kadın

Tarih boyunca kadınlar uzun süre erkek cinsin üstünlüğüne dayanan ve kadının pek çok bakımdan ezilmesine, baskı altında tutulmasına, sömürülmesine karşılık gelen ataerkil sistem içerisinde ikinci cins muamelesi görmüştür. Feminizm en yalın ifadeyle kadınların, ataerkil sistem içerisinde yok sayılmasının önüne geçebilmek için toplumun her alanında görünürlüğünün sağlanması ve eşit biçimde yaşamaya olanak sağlayan kadın haklarının savunmasının bir ifadesi olarak tanımlanabilir. Feminizmin bu hak talebine karşı verdiği mücadele ve kazanımların kadınlar açısından tarihsel ve toplumsal önemi açıktır.

Bu çalışma bağlamında feminist teorinin göçe ilişkin yaklaşımlarına odaklanılacaktır ancak teorinin kadın bakış açısının anlamını, sosyal teorideki dönüşümleri ve nihayetinde göç çalışmaları üzerindeki etkilerini anlayabilmek için tarihsel gelişimine kısaca değinilecektir.

Her ne kadar feminist kadın haklarının mücadelesi veren kadın hareketinin geçmişi oldukça eskiye dayansa da aydınlanmacı liberal feministler bu mücadelenin öncülü kabul edilmektedir. Bu hak mücadelesinin en temel eseri sayılan 18. Yüzyıl feminist yazarlardan Mary Wollstonecraft'a ait *A Vindication of the Rights of Woman*, Kadın Haklarının Savunusu adlı çalışma kadınların toplumdaki erkeğe bağımlılıklarına dayalı ikincil

konumlarının toplumsallaşma sürecine bağlı olarak geliştiği düşüncesine dayanmaktadır. (Donovan, 2015: 34)

Aydınlanmacı geleneğe bağlı liberal feministler söz konusu metnin yanında pek çok bildiri yayınlamaya kadın ve erkeklerin eşit olduğunu akla ve bireysel bağımsızlığa vurgu yaparak özellikle politik alanda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde feministler, liberal feministlerin odağa aldığı kamusal alandaki erkek ve kadınların eşitliğini de kapsayan ancak kadınlığı odağa alan bir alana yönelmiştir. Donovan'ın (1992) feminist teorinin kapsamlı tarihsel gelişimini sunduğu Feminist Teori adlı kültürel feminizm olarak tarif ettiği yaklaşıma karşılık gelmektedir.

Kültürel feminist yaklaşım kamusal alandan çok özel alan üzerinde durarak bakım, aile, evlilik, din konularına dikkat çekerek kadınların erkeklerden farklı koşullarına vurgu yapmıştır. Erkek ve kadının eşitliğinden çok kadının özgüllüğünü merkeze alan feministlerden Fuller'in kuramı dünyanın daha iyi bir yer haline gelmesinin kadın özgürlüğüne bağlı olduğu, kadının özgürleşmenin toplumsal yaşamı değiştirici gücüne vurgusu dikkat çekicidir (Fuller'dan akt. Donovan, 2015: 81). Bu dönem esas itibariyle dinin kadınlar üzerindeki baskısına, evlilik kurumunun ve aile hayatının kadının ikincil konumunu yaratmasına ve doğallaştırması, bakım emeği ve ev içi emeğin kadının görevi olarak görülmesinin, kadının özgürlüğü ve eşitliği önünde yarattığı temel problemler olarak görülmüş ve tartışılmıştır. 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başı kültürel feministlerin yürüttüğü tartışmalar ve mücadeleler sürerken önemli kazanımlarının yanında dünyadaki ekonomik büyük dönüşümlerin de yaşandığı yıllardır.

Bu dönem feministlerin sosyal politika alanında kadınların güvencesi, çocuk emeği, çalışma saati ve ücretlerine ilişkin yasal düzlemde tartışmalar geliştirilmiştir. Feminist teorideki bu gelişmelerin göç çalışmalarına yansımaları yine yirminci yüzyılda görünür hale gelmiştir. Daha önce ele alınan göç kuramlarının ortak özelliği göçün erkeklerle ilişkilendirilmesine bağlı göç kararında kadının yalnızca eşlik eden uyum sağlayan bir rolde tarif edilmektedir. Feminist göç çalışmacıları, bu erkek egemen kuramlara eleştiri niteliğinde 70'li yıllarda esas olarak göçte kadınların varlığını ortaya çıkaran açıklamalar geliştirmiştir (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009:15).

Toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi kadının varlığını göçte de gösterdiği, bunun yanında göçmen kadının ülkeden ayrılma kararı almasında mevcut ataerkil yapının

etkisine dikkat çekilmiştir. Nitekim menşei ülkedeki toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz ilişkiler kadının göç etmesini engelleyebilmekte, kadın göçünün özgüllüğünü kamufle edebilmektedir.

Erken dönem göç çalışmaları olarak anılan bu dönem, esas itibariyle kadınların göçte varlığına odaklanmakta, kadın deneyiminin varlığına bağlı olarak erkek göçmenlerden gerek göç kararı gerekse göç sürecinde farklılık gösteren yanlarına dikkat çekilmiştir. Göç çalışmalarında kadınların deneyimlerine odaklanmak dünyada yaşanan siyasi gelişmeler özellikle SSCB'nin çöküşü ile büyük göç akınlarının tetiklenmesi gibi, küreselleşme dinamikleri ile uluslararası göç ağlarının hane geçiminde etkisini artması, kapitalizmin uluslararası yayılımına bağlı kadın emeğine duyulan talep artışı gibi çok boyutlu yapısal süreçlerinde etkisi ile zorunlu hale gelmiştir. Bu bağlamda 1980'li yıllar kadın göçünün söz konusu süreçlere paralel olarak artışının gözlemlendiği önceki yıllardan ayrılarak kadın deneyimlerinin farklılaştığı feminist çalışmalarda göçün her biçiminde kadının varlığının ele alınmıştır (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009:15).

1.3.Göçün Feminizasyonu ve Emeğin Feminizasyonu

Kadınların göçte görünürlüğünün artması literatürde göçün feminizasyonu ya da göçün kadınlaşması şeklinde karşılığını bulmaktadır. Bu kavram göç eden kadın sayısındaki artışın yanında kadınları göçte aktif katılımcı konumuna, birbirlerinden farklı deneyimlerine ve nihayetinde göç sürecinde kadın olmayı anlama açısından önemli bir kavramsallaştırma olarak görülmektedir.

Göçün feminizasyonu kavramı göçü ele alan yaklaşımların göçmen gruplarına tek tiplik atfeden bakışın bir eleştirisi niteliğinde olup kadınların bağımsız göçmenlik deneyimlerine vurgu yaparak özgül göç deneyimlerinin anlaşılması ve yalnızca aileye eşlik eden veya evlilik yoluyla değil farklı nedenlere bağlı her türden göçte yer aldıklarını ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2019). Bununla birlikte kadınların göçünün artışı daha önce ifade edilen küresel değişimlerin yanında piyasada yaşanan değişimlerin ve kadın emeğine duyulan ihtiyacın etkisi belirgindir. Göç kararında ve göç sürecinde etkili olan önemli dinamiklerden biri de emek piyasasıdır. Sermaye sürecinde yaşanan uluslararası ham madde hareketliliği, neoliberalizmin enformelleşme ve özelleşme dinamikleri ucuz ve vasıfsız emeğe duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Sermayenin ihtiyaç duyduğu bu ucuz emeği yaygın olarak göçmenlerden karşıladığı bilinmektedir. Bunun yanında hizmet sektöründe bağlı

olarak orta sınıflarda yaşanan genişlemeler ev içi emek türlerinde özellikle bakım hizmetlerine duyulan talebi de arttırmıştır. Bu talebe uzun yıllardır göçmen kadınların istihdamının eşlik ettiği bilinmektedir.

Emek piyasalarında kadınların görünürlüğünün artmasına karşılık gelen emeğin feminizasyonu ya da kadınlaşması kavramı da göç sürecinde kadınların görünürlüğünün artmasında olduğu kadar göç sonrası yaşanan dönüşümleri anlamak açısından önemlidir. Daha önce ifade edildiği üzere özellikle küreselleşme ile yaşanan gelişmeler ev hizmetlerinde göçmen kadınların istihdamı ile sonuçlanmıştır. Bu istihdamı şekillendiren en önemli mekanizma şüphesiz ataerkil toplum yapısının yol açtığı toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Kadınların emek piyasasında nasıl yer aldıkları patriarkal kapitalizmin işbirliğinin doğrudan sonucu biçimindedir. Göçmen kadınların ev içi emek türünde bakıcı, temizlikçi olarak çalışmalarının en önemli nedeni kadınların patriarkal dinamiklerin etkisiyle “kadınlara atfedilen işlerde” çalışabilmeleridir. Patriarkal yapı, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne dayanarak kadınların ev içi alandan sorumlu olmasının doğal olduğuna dayanmaktadır. Patriarkal yapının neden olduğu cinsiyetçi iş bölümü ile ev işleri, aile, özel alandan kadınların yer alması doğal bir misyon olarak tarif edilmekte, toplumsal ilişkiler bağlamından koparılmaktadır. Söz konusu işlerin süresinin yanında miktarının kestirilememesi kadın emeğinin, görünmeyen emek olarak kavramsallaştırılmasına neden olmuştur (Acar-Savran ve Demiryontan, 2020). Patriarka söz konusu olduğunda göçmen kadınlar için ikili bir baskınının söz konusu olduğu söylenebilir.

Bir yandan kaynak ülkede toplumsal ilişkilerin içinde şekillendiği patriarka diğer yandan göç edilen ülkenin patriarkasından söz edilebilir. Göçmen kadınlar bir yandan menşei ülkede sınırlandırıldıkları toplumsal cinsiyet ilişkilerine bağlı olarak ev içi işlerden sorumlu tutulma halini sürdürürken diğer yandan gelinen ülkede göçmen olma halinin yarattığı ekonomik, sosyal ve kültürel sermayenin yokluğu gibi durumlara bağlı olarak emek piyasalarında yine kadına atfedilen işlerde yer alabilmektedir. Göçmen kadınların ev eksenli işlerde yoğunlaşması patriarkal kapitalizmin birbirini yeniden ürettiği en görünür alanlardan biri olmakla beraber kadınlar emek piyasasında ev dışı alanda yer alırken yine kadınlara atfedilen işlerde çalışmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün hakim olduğu Türkiye emek piyasasında kadınların patriarkanın tarif ettiği kadına uygun işlerde çalıştığı bilinmektedir. Göçmen kadınların, hem bu piyasa dinamiklerinin şekillendiği ataerkil yapı hem de kendi ülkelerindeki patriarkal aile ilişkileri ile çifte baskıya maruz

kaldıkları, kadına özgü işleri yapma hususunda iki baskı unsurunu birlikte deneyimlediği söylenebilir.

Göçmen kadın emeğinin kapitalist piyasa içerisinde yaygın olarak “en ucuz” emek olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmen kadınlar iş gücü piyasalarında tek tip bir görünüm sergilememekle birlikte ev dışı alanda üretim ve hizmet sektörlerinde de yer alan kadın göçmenler erkeklerle aynı görünüm sergilememekte; göçmen erkekler yerli işçilerden ucuza çalıştırıldığı gibi göçmen kadınlar, göçmen erkeklerden de daha ucuza çalıştırılmaktadır. Sermaye gruplarının kadın emeğine yaklaşımı ile patriyarkanın kadına dayattığı rollerin kesişimi göçmen kadınların durumunu anlamada önemli bir araçtır. Kadınların patriyarka tarafından maruz kaldığı baskı, sömürü dinamikleri ile sermayenin çıkarlarının kesiştiği günümüz toplumsal yapısı patriyarkal kapitalizm olarak tarif edilebilmektedir. Hartmann’ın ifadesiyle “Sermaye birikimi hem kendisini patriarkal toplumsal yapıya uyarlamakta hem de bu toplumsal yapının sürekliliğine yardımcı olmaktadır” (Hartmann, 2020:159). Görülmektedir ki göçmen kadınlar göçü ve göç sonrası süreçleri deneyimlerken patriarkal ve kapitalist ilişkilerin doğrudan etkisi altında olup kadınların göç deneyimini anlamak için patriyarkal kapitalist toplumsal ilişkilerin birlikte analiz edilmesi elzemdir. Bu anlamda göç çalışmalarında kadınların özgül deneyimlerinin çok boyutluluğu açıktır. Kadınlar, gerek göç kararında ve sürecinde gerekse göç sonrası deneyimlerinde erkeklerden farklılaşmaktadır, feminist duruş noktası tam da bu açıdan temel önemdedir (Buz, 2007). Bu durum kadınların göç çalışmalarında sınıfsal, ekonomik, etnik, kültürel farklılıklarının anlaşılmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

1.4.Zorunlu Göç ve Suriyeli Kadınlar

Kadınların göç deneyiminin farklılaştığı önemli noktalardan biri de deneyimledikleri göç türüyle ilişkilidir. Şimdiye kadar kadınların göçte bağımsız aktif katılımcılar olarak yaygınlaşmaları ve bunu takip eden toplumsal dönüşümlerin göç çalışmalarına nasıl yansıdığı ele alınmıştır. Ancak kadınların önemli bir kısmı bireysel kararlara bağlı olmayan zorunlu savaş, kıtlık gibi yaşamsal nedenlere bağlı sığınmacı olarak göçü deneyimlemektedir. Bu çalışma bağlamında ele alınan Suriyeli kadınların durumu söz konusu sığınma durumuna karşılık gelmektedir. Her ne kadar Türkiye’nin tarafı olduğu uluslararası göç politikalarının bağlı olduğu sözleşmelerdeki hukuki gerekçeler nedeniyle Suriyeliler sığınmacı ya da göçmen statüsü kapsamına alınmasa da savaş durumuna bağlı yerinden edilmeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmada, sığınmacı kavramı

toplumsal durumlarını daha iyi karşılaması dolayısıyla kullanım kolaylığı ile göçmen ve sığınmacı kavramları birlikte kullanılmıştır. Bu bölümde zorunlu göç deneyimi yaşayan Suriyeli kadınların durumu incelenecektir.

Zorunlu göç kavramı hem göçün nedenleri sonuçları itibariyle ekonomik temelli, bireysel göçten oldukça farklılaşmaktadır. Zira bu farklılıklar göçmenler açısından zorunlu göçün taşıdığı riskler ve göçten sonraki hayatın muğlaklığına karşılık gelmektedir. Toplumsal cinsiyet kategorileri her göç türünü doğrudan etkileyen bir faktör olmakla beraber özellikle zorunlu göç ve sığınma durumunda daha belirgindir. Nitekim uluslararası hukukta sığınma ve sığınmacı statüsü tanımlarında toplumsal cinsiyet ve cinsiyete dayalı eşitsizliklere yer verilmemesi pek çok araştırmacı ve hukukçu tarafından uzun dönem eleştirilmiştir, mevcut ataerkil yapının egemen olduğu bütün toplumlarda kadının toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik ve şiddete maruz kalması kadın göçünü yapılandıran önemli bir faktör olmasına rağmen görmezden gelinmiştir (Akis, 2016).

Kadınlar savaş durumlarında cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldıkları taciz, tecavüz gibi risklerle karşı karşıya kaldıkları ve insan ticaretinin mağduru olmaları gibi nedenlerle pek çok bakımdan dezavantajlı durumdadır. Diğer yandan kadınlar, ülkelerinde maruz kaldıkları ataerkil toplumsal baskılar nedeniyle başka ülkelere göç edebilmekte, sığınma talebinde bulunabilmektedir. Bu çalışma bağlamında incelenen Suriye iç savaşından kaynaklanan kitlesel zorunlu göç Türkiye açısından önemli sonuçlara sahiptir.

Türkiye, daha önce yaşanan 1989'da Bulgaristan gelen Bulgar göçü ve 1991'de Irak'tan gelen Kürtlerin göç hareketleriyle daha önce kitlesel göçü deneyimlediyse de 2011'de yaşanan Suriye göçü; göçmen grubunun kitlesel büyüklüğü, göçün uzun sürece yayılması, hem Suriyeli sığınmacıların hem de Türkiye toplumunun göçü geçici bir durum olarak görmesi bağlamında önceki göçlerden ayrılmaktadır (Kirişçi ve Karaca, 2015). Suriyeli göçmenler diğer göçlerden farklı olarak yaş, etnisite ve dinsel olarak da heterojen bir guruba karşılık gelmektedir. Çalışma kapsamında incelenen Suriyeli kadınlar, ülkelerinde bulunan savaş ve iç karışıklık nedeniyle kitlesel bir göçün aktörleri durumunda olsalar da göç nedenleri ve karşı karşıya oldukları riskler bağlamında erkeklerden ayrılmaktadır.

Gerek yapılan araştırmalarda ortaya konduğu gerekse saha çalışması sırasında görüşmecilerin ifadelerinde görüldüğü üzere Suriye'deki savaş ortamından kadınların kadın

olmaktan kaynaklı göç etme nedenleri bulunmaktadır. Suriye'deki mevcut silahlı grupların kadınlar üzerinde yaratmış olduğu dini temelli baskılar kadınlar için gündelik hayatı olanaksız kılmış ve göçe mecbur bırakmıştır. Suriyeli göçü her ne kadar kitlesel ve ülkedeki siyasi iç karışıklığa bağlı olarak gerçekleşen zorunlu bir sığınmaya karşılık gelse de kadınlar hem bu iç savaş ortamını hem de göç deneyimi toplumsal cinsiyete dayalı olarak daha farklı deneyimlemektedir. Bu farklılık yalnızca bir eşitsizlik ilişkisini barındırmamakta aynı zamanda kadınların şiddete maruz kalması ve yaşamına son verilmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalmasıyla sonuçlanabilecek baskıları içermektedir.

1.5.Sonuç

Göç sürecinde olduğu gibi göçü ele alan yaklaşımlar da, uzun yıllar boyunca cinsiyete ve toplumsal cinsiyete duyarsız kalmıştır. Önceki bölümlerde ele alınan göç kuramları bireysel kararlara dayanan yani bir seçim olarak göçe odaklanmış, göç etmeye karar veren kişileri etkileyen temel yapısal unsur olarak da emek piyasalarının talepleri yani ekonomik yapılara odaklanıldığı görülmektedir. Elbette sınıfsal ve ekonomik faaliyetler göçü yapılandıran önemi bir kategoridir bunun yanında göçü anlamada tek başına ele alınabilecek bir kategori değildir.

Toplumsal cinsiyet, göçü yapılandıran bir kategori olduğu gibi emek piyasalarının taleplerini açıklamada da önemlidir. Göç kuramlarının uzun dönem göçmen emeğini de yalnızca erkek emeği olarak ele almıştır ancak Castles ve Miller'in ortaya koyduğu gibi özellikle 1945 sonrası dönemde kadınlar göçmen emeğinin büyük çoğunluğunu oluşturmaktaydı (Castles ve Miller, 1993/2008).

Diğer yandan klasik göç kuramları isteğe bağlı, kar-zarar gözetilerek yapılan göçleri temel alan açıklamalar olup, bireye bağlı olmayan politik muhalefet nedeniyle, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete bağlı ya da savaş nedeniyle gerçekleşen yapısal nedenlerden kaynaklı zorunlu göçü açıklamakta yetersizdir. Zorunlu göç olgusu, yaygın olarak atıfta bulunulan rasyonel, bireysel kararlara bağlı göç deneyiminden boyutları ve sonuçları itibariyle farklılaşmaktadır. Kadınların göçte yalnızca eşlik eden pasif kişiler olmadığı, göç kararında aktif özneler olarak yer alması giderek yaygınlaştıkça kadınların varlığı göç kuramlarınca da ele alınmasını kaçınılmaz hale gelmiştir.

Suriyeli sığınmacıların durumu mevcut göç politikalarını ve klasik göç kuramlarının açıklamalarını aşan zorunlu ve kitlesel bir göçe karşılık gelmektedir. Bununla birlikte bu kitlesel göçü erkekler ve kadınlar farklı deneyimlemekte, kadınların deneyimleri ataerkil yapılar tarafından doğrudan şekillenmektedir. “Bunun ötesinde, çocuklar ve kadınlar gibi, normal şartlarda bile farklı şekillerde sömürüye uğrayan sosyal gruplar, “göçmen olma” halinden çok daha fazla etkilenebilmektedir” (Yılmaz, 2019: 390). Bütün bu farklılıklar göç olgusuna ilişkin açıklamaların, süreci kadınlar açısından ortaya koymakta yetersiz kaldığı açık olması itibarıyla, heterojen bir grup olarak kadın göçmenlerin deneyimlerini doğrudan yapılandıran ataerkilliğin, kapitalizmin ve toplumsal cinsiyet dinamiklerinin hesaba katılarak analizini yapmayı gerekli kılmaktadır.

2. BÖLÜM

2.TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERE İLİŞKİN DEMOGRAFİK VERİLER

2.1.Türkiye’deki Suriyelilerin Görünümleri

Suriye’de yaşanan savaş nedeniyle 2011 yılının Mart ayından başlayarak etki ve sonuçları açısından güncelliğini hâlâ koruyan Suriyeli göçü sınır komşusu olması ve açık kapı politikası izlemesi açısından Türkiye’yi en çok etkileyen insan hareketliliği olmuştur. Suriye’de halen devam eden savaş ortamı, sığınmacıların dönmesini imkânsız hale getirirken göçün başlangıcında binlerle ifade edilen Suriyeli sığınmacı sayısı, günümüzde milyonlara ulaşmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün [GİGM] Kasım 2020 verilerine¹ göre Türkiye’de geçici koruma kapsamında 3.630.702 Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Bu sayıyla Türkiye, dünyada en çok Suriyeli sığınmacının bulunduğu ülke durumunda olup Suriyelilerin diğer ülkelere dağılımı yoğunluk sırasıyla “Lübnan (948.000), Ürdün (654.000), Irak (254.000), Mısır (150.000), Almanya (532.000), İsveç (350.000), diğer ülkelerde ise 50.000” civarındadır (Erdoğan, 2020:3). Türkiye daha önce bu denli büyük bir sığınmacı nüfusu açısından hedef ülke konumunda olmamıştır. Bu bağlamda Suriyeli göçü ülke genelinde önemli demografik, ekonomik, toplumsal sonuçlar barındırmaktadır.

Şüphesiz göçten en çok etkilenen kentler sınır kentleri olan Mardin, Gaziantep, Hatay, Kilis, Şanlıurfa’dır. Bu kentlerde göçün başlangıcından bu yana barındırdıkları kamplar ve coğrafi konumları nedeniyle göçün sonuçlarının belirginleştiği bilinmektedir. Geçici barınma merkezlerinin pek çoğunun kötü koşullar ve yüksek maliyet gibi gerekçelerle kapatılmasıyla birlikte şu an yalnızca 5 ilde 7 tane geçici barınma merkezi aktif haldedir. Sığınmacı nüfusunun ise yalnızca 59.376’sı bu kamplarda kalmakta büyük çoğunluk sınır kentlerinde sınırlı kalmayıp, Türkiye’nin çeşitli kentlerine eşit olmayan bir biçimde yerleşmişlerdir. GİGM kasım ayı verilerine göre, Suriyeli sığınmacıların en fazla olduğu 10 il sırasıyla İstanbul (515.083), Gaziantep (451.480), Hatay (435.283), Şanlıurfa (420.401), Adana (250.830), Mersin (220.578), Bursa (177.869), İzmir (147.284), Konya (117.509), Kilis (108.911) şeklindedir. (GİGM, 2020)

Suriyelilerin İstanbul, İzmir gibi büyükşehirleri tercih etmelerinin nedenleri arasında daha fazla iş olanaklarına bağlı olarak daha rahat yaşam şartları sıralanırken; Hatay,

¹ Bkz. GİGM geçici koruma istatistikleri <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Şanlıurfa, Gaziantep gibi sınır kentlerinde kalma nedenleri arasında ise Suriye ile savaş öncesinde var olan akrabalık ve ticaret ilişkileri, dilsel-kültürel benzerlik ve Suriye'ye yakınlık sayılabilir. Sığınmacıların buldukları kentlerdeki sayılarının yanında kent nüfusuna oranı da önem arz etmektedir. Sığınmacıların kent nüfusuna oranlarının en yüksek olduğu iller Kilis, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Mersin şeklindedir. Bu kentlerde göçün sonuçlarının diğer kentlere kıyasla daha belirginleştiği gözlenebilmektedir. Bununla birlikte “Suriyelilerin hangi şehirde yaşayacağına Göç İdaresi karar vermekte, İstanbul başta olmak üzere bazı büyük şehirler Suriyeli alımına kapalıdır” (MülteciDer, 2021).

Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin kayıtlı olarak sayısı 3.5 milyonun üzerinde olsa da vatandaşlık alan Suriyelilerin sayısı 110.000 civarındadır. Sığınmacıların cinsiyete göre dağılımı paralellik göstermektedir. Sığınmacı nüfusun içerisinde en büyük yere sahip olan 0-18 yaş aralığındaki çocuk nüfusu 1.5 milyon civarındadır. Göçle gelen nüfusun çoğunluğunu yoksul ailelerin oluşturduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda göçmen çocukların çocuk işçiliğine sürüklenmesi toplumsal bir sorun olarak pekiştirilmektedir.

2.2. Suriyelilerin Emek Piyasalarında Görünümleri

Sığınmacılar yaygın olarak emek yoğun iş kollarında, yerli işçilerin yapmak istemediği, vasıf gerektirmeyen işlerde çalıştırılmaktadır bunun yanı sıra “beşeri sermaye eksiklikleri, kimlik belgelerinin tanınmaması, yetersiz dil becerileri, etnik ve ırk ayrımcılığına dair engellere ek olarak emek piyasasındaki kültürel uygulamalar da istihdam alanlarını daraltmaktadır” (Aygül, 2018:73). Bunlarla birlikte “emek hiyerarşisinin en alt tabakalarında yer alan, kamu hizmetlerinden en az faydalanan, örgütsüz, güvencesiz bir biçimde çalışan kesimler de yine ağırlıklı olarak göçmenlerdir” (Akkuzu, 2015:21). Suriyeli sığınmacıların iş gücü piyasasındaki bu görünümün nedenlerinden biri de hukuki statülerine bağlı olarak çalışma izni alamamaları, izin başvuru ve işlemlerinin işveren tarafından yapılmasını öngören yönetmelikten² kaynaklanmaktadır.

İşverenlerin maliyetleri düşürme pahasına bu işlemleri yerine getirmediği bağlı olarak Suriyelilerin hemen her sektörde kayıtsız, güvencesiz çalıştığı bilinmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayınlanan Yabancı Çalışma İzni İstatistiklerine göre (2018:2), “2011 yılında 17.466 olarak açıkladığı yabancılara verilen çalışma izninin

² Geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmelik için bkz: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20168375&MevzuatTur=3&MevzuatTertip=5>

her yıl düzenli olarak arttığını, 2018 yılında verilen izin sayısının 115.837 olduğunu” açıklamıştır. Bu sayının içerisinde en büyük oran 34.573 ile Suriyeli sığınmacılara aittir ancak bu sayı istihdam edilmesi beklenen genç nüfus ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların, büyük çoğunluğu tarım işçiliği, inşaat işçiliği gibi emek yoğun işlerde kayıt dışı istihdam edilse de Türkiye emek piyasası içerisinde tek tip bir görünüm sergilememekte bazıları Türkiyeli ortaklarla ya da kendi sermayeleriyle şirket kurarken bir kısmı, küçük işletmeler açarak geçimlerini sağlamaktadır. Küçük işletme sahibi esnaflar genellikle kuyumculuk, bakkal, terzi vb. dükkanlar açarak geçimlerini sağlamaktadır. Bağımsız iş yeri açan Suriyeli sığınmacıların bu işletmelerde Suriyeli işçileri çalıştırdıkları ve genellikle Suriyeli müşteriler tarafından tercih edildikleri bilinmektedir. Bu durum yerli esnaf tarafından tepkilere yol açmaktadır. Özellikle iş yeri açma izni olmayan Suriyelilerin, vergilendirme sürecinden muaf oluşu ve çalıştırdıkları elemanların genellikle akrabaları olup çalışma iznine sahip olmaması sebebiyle sigorta ücretinden muaf olmaları gibi sebepler yerli esnaflar açısından haksız rekabet ortamına sebep olmaktadır. Bu durum sınır kentlerinde daha görünür hale gelmekte ve özellikle Suriyeli nüfusun il nüfusuna oranla daha yoğun olduğu Kilis, Gaziantep gibi sınır illerinde çatışmalara yol açabilmektedir.

Suriyeli şirket sahipleri ve ortaklarının yatırımları Türkiye ekonomisinden önemli bir yere sahiptir. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın [TEPAV] (2019: 2) Eylül ayına ait Suriye Sermayeli Şirketler Bültenine göre yalnızca “Temmuz ayında kurulan yabancı ortak sermayeli 1.204 şirketin, 92'si (yüzde 7,6) Suriye ortak sermayelidir, bu sayı yabancı ortak sermayesinin yüzde 6,3'ünü” oluşturmaktadır. Bu şirketler İstanbul'da yoğunlaşmaktadır. Suriyeli sığınmacıların sektörel dağılımında belirleyici olan en önemli faktör cinsiyettir. Türkiye iş gücü piyasalarındaki toplumsal cinsiyete eşitsizliğine dayalı ataerkin dinamikler sığınmacı kadınların istihdamında da etkilidir.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2017: 52) tarafından yayınlanan Suriyelilere ilişkin raporuna göre “ Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınların %34.8'i okur-yazar değildir, yalnızca %9.3'sü yükseköğrenim sahibi” olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla eğitim durumu genel olarak düşüktür. Bu durum kadınların istihdamda nitelikli iş gücü olarak yer almadıklarını daha çok vasıfsız günlük işlerde çalışmalarına yol açmakta bu durum aynı zamanda cinsiyetçi iş bölümünü de pekiştirmektedir.

Çalışma izni verilen yabancılar arasında erkeklerin yeri kadınlara göre daha yüksektir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler bakanlığının verilerine göre 2018 yılına kadar çalışma izni verilen 34.526 Suriyeli sığınmacının yalnızca 3.047'si kadındır. Söz konusu rapor ilk başvuruda izin alabilme ve çalışma izninin uzatılması süreçlerinde yine kadınların oranının erkeklere göre düşük kaldığını ortaya koymaktadır. Diğer yandan bu durum kadınların Suriye'deki toplumsal cinsiyet pratikleriyle de yakından ilişki içindedir. Sığınmacı erkeklerle kıyaslandığında sığınmacı kadınların çoğu çalışmamakta, çalışan sığınmacı kadınlar genellikle evde bakım, gündelikçilik gibi ev içi emek türlerinde çalıştığı bilinse de Suriyeli kadınlar çalışma hayatında tek tip bir görünüm sergilememektedir.

2.3. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar: Sosyal Uyumdan Yabancı Düşmanlığına

2011 yılı mart ayı itibariyle başlayan Suriyelilerin Türkiye'ye yönelik göç hareketinin önemli dinamiklerinden biri de yaşanan toplumsal, ekonomik, demografik dönüşümlere bağlı olarak gelişen toplumsal uyum, kabul ve dışlanma dinamikleridir. Göçün başlangıcından itibaren etkili olan Türkiye'nin açık kapı politikası, göçün hızını ve büyüklüğünü doğrudan etkilerken, Suriye'den gelen sığınmacılara verilen geçici koruma statüsü göç sonrası hayatı belirleyen hukuki dinamikleri temsil etmektedir. Açık kapı politikası ile geçici koruma statüsünün hukuki anlamda iç içeliği ve tamamlayıcılığı söz konusudur. Türkiye'nin göç ve göçmenlere ilişkin politikaları 1951 yılında imzalanan Cenevre sözleşmesine bağlı olup ek olarak 1967 protokolünde yer alan coğrafi kısıtlamaya tabiidir. Bu yönetmelikler bağlamında, Türkiye yalnızca Avrupa'dan koruma talebiyle gelenlere mülteci statüsü verebilmekte bağlı olarak Suriyeliler örneğinde olduğu gibi Avrupa dışındaki bütün sığınmacılar mülteci olarak değil 'geçici koruma statüsüne' bağlı kalmaktadır.

Güvenlik gerekçesiyle hâlâ bağlı kalınan bu protokol, Türkiye'yi uzun yıllardır hedef ve transit bir ülke olarak tercih ettiği bilinen İran, Irak, Afganistan gibi ülkelere sığınma talebiyle gelen insanları da bu statü problemi ile karşı karşıya bırakmaktadır (İçduygu, 2015). Bu hukuki süreçler hem sığınmacılar hem de yerleşik nüfus açısından göçün toplumsal sonuçları bakımından önem arz etmektedir. Nitekim Suriyeliler her ne kadar durumları buna uygun olsa da mülteci statüsüne sahip olmadıkları için çalışma, seyahat gibi izinlerden yoksundur, yerleşik nüfusun Suriyelilere bakış açısı da yine bu statü boşluğunun etkisiyle de sıklıkla olumsuz seyretmektedir.

Suriyeli sığınmacıların ilk geldiği yıllarda savaşın yoğunluğu ve yol açtığı yıkım son derece belirgindi. Göçün başladığı ilk yıllar hem siyasi makamların hem de halkın sığınmacılara bakış açısı ensarlık-muhacirlik, din kardeşliği, misafir gibi söylemlerle daha toplumsal kabule ilişkindi. Siyasal iktidar tarafından ortak dini değerlere vurgu yapılarak ve sığınmacılara ilişkin ev sahibi-misafir ilişkisi, göçmenlere yönelik mağdur stereotipi yeniden üretilerek göç ve göçmenlerin geçiciliğine ikna yoluna gidilmiştir. Ancak sığınmacıların hem sayı olarak artışı hem de giderek Türkiye’de kalıcı hale gelmeleriyle birlikte bu durum tam tersine dönmüştür. Hem özellikle muhalefet partilerine mensup siyasi aktörlerce hem medya kanalıyla hem de yerleşik halk farklı nedenlerle sığınmacılara yönelik dışlayıcı, ayrımcı söylemler ve yabancı düşmanlığı gibi pratikler geliştirmiştir. Bu durum kimi kentlerde çatışmalar olarak kendini gösterirken, kimi kentlerde Suriyelilere ev, iş vermeme gibi farklı biçimlerde kendi göstermektedir.

Göçmenlere ilişkin tutum ve algıların şekillenmesinde en önemli faktörler göçün boyutu ve göçmenlerin kalıcılığı şeklinde açıklanabilir. Nitekim sığınmacıların yoğun olduğu kentlerde çeşitli sebeplerle sığınmacı karşıtı tepkiler yükselirken, sığınmacı nüfusun yerli nüfusa oranının nispeten daha az olduğu kentlerde sığınmacıların görünürlüğünün azlığına paralel olarak toplumsal kabulden söz edilebilir. Sığınmacılara yönelik ayrımcı tepkiler Türkiye’nin her yerinde benzerlik göstermemekte kentlerin siyasal kültürel kodlarına bağlı farklılaşmalar görülmektedir. Aynı durum siyasi partilerin sığınmacılara ilişkin bakış açılarında da söz konusudur. Nitekim AKP hükümeti ve hükümete yakın muhafazakar sağ partiler sığınmacılara ilişkin daha olumlu bir bakış açısına sahipken, muhalefet partisi olarak tanımlanan ve kendini sosyal demokrat olarak tanımlayan CHP sığınmacılara yönelik karar ve politikalarıyla daha dışlayıcı bir tutum³ içindedir. Sığınmacıların Türkiye’ye göçü her ne kadar ülke içinde önemli sonuçlar taşısa da ülke dışında da politika ve sınır meselelerinde etkili olmuştur. Nitekim Cumhurbaşkanı uzun süredir dönem dönem dış politikaya dair konuşmalarında, Avrupa’yla olan ilişkilerinde Suriyeli sığınmacıları ve Türkiye’den ayrılabilme ihtimallerini gündeme getirmeyi bir strateji olarak benimsemektedir.

Suriyeli sığınmacılara ilişkin tepkiler tek tiplik arz etmese de temel anlamda yoğunlaştığı üç kategori ekonomik tepkiler, milliyetçi tepkiler ve kamusal alanda

³ Kemal Kılıçdaroğlu’nun Suriyelileri geri gödereceğiz konuşması için bkz: <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-tbmm-chp-grup-toplantisinde-konustu-19-kasim-2019>

görünümlere ilişkin tepkiler şeklindedir. Suriyelilere ilişkin ekonomik temelli dışlayıcı pratikler “ Suriyeliler işimizi elimizden aldı, Devletten her konuda yardım alıyorlar bedava yaşıyorlar, Suriyeliler kira, fatura, vergi ödemiyorlar” şeklinde gerçekliği yansıtmayan söylemlerde görünürdür. Yapılan araştırmalar Türkiye’de yaşayanların % 70 oranında büyük çoğunluğunun Suriyelilerin işlerini ellerinden aldığına inanmaktadır. (Ünal, 2014; Erdoğan, 2020) Neoliberal piyasa süreçlerinin sonuçları olarak gelir dağılımındaki eşitsizliklerin, kayıt dışı istihdamın genişlemesinin, yoksulluk ve işsizlik olgularının sebebi olarak görülen Suriyeli sığınmacılar emek piyasalarında dışlanmalara maruz kalmakta, yerli işçiler ve esnaflarla aralarında çatışmalara varan kutuplaşmalar yaşanmaktadır. Bu durum özellikle Gaziantep, Kilis gibi sığınmacıların nüfusa oranının yüksek olduğu kentlerde kendini göstermektedir.

Ekonomik temelli dışlama yaygınlığı bakımından baskın neden gibi görünse de tek neden değildir. Sığınmacılara ilişkin olumsuz tepkilerin yoğunlaştığı ve görünürleştiği bir diğer kategori milliyetçi-ulusalcı saiklerle gerçekleşen söylemlerdir. “Suriyeliler burada sefa sürüyor bizim askerimiz Suriye’de ölüyor, Vatanlarını bırakıp kaçtılar, Bunlar zaten hain, Asla vatandaşlık verilmemeli zaten her yer araplaştı” şeklindeki söylemler ulusalcı-milliyetçi saiklerle yapılmakla birlikte en fazla görünür olduğu alanlar sosyal medya olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyelilerin geri gönderilmesine ilişkin başlatılan imza kampanyaları, sosyal medyada hakarete varan sözler sığınmacılara ilişkin bakış olumsuz yaklaşımların en görünür olduğu alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuş, 2016).

Bunun yanı sıra Suriyeliler Barometresi adlı çalışma sonuçlarına göre “Türkiye toplumunun %87’si Suriyelilere hiçbir siyasal hak verilmemesi gerektiğini, %76’sı hiçbirinin vatandaşlığa alınmaması gerektiğini düşünmektedir” (Erdoğan, 2020:116). Suriyelilere ilişkin bir diğer dışlama pratiği ise gündelik hayat ve kamusal alanlara ilgili tamamen yanlış bilgilere dayanmaktadır. Sıklıkla medyada duyulduğu şekliyle “Suriyeliler üniversiteye sınavsız giriyorlar, Hastanelerde sıra bile beklemiyorlar, Hırsızlar bunlar, pisler...” ifadelerinde kendini göstermektedir. Bu söylemlerin hiçbiri gerçeği yansıtmadığı gibi pek çoğu algıyla ilişkilidir. Bu yanlış bilgilendirmeler ile ilgili bazı STK’larının çalışmalar⁴ yürüttüğü bilinmektedir. Yine de algıların şekillenmesi ve yeniden üretilmesinde medyanın rolü tartışılmaz bir öneme sahiptir. Erdoğan’ın (2015) Suriyeli sığınmacılara

⁴ Konuyla ilgili önemli çalışmalardan biri MülteciDer tarafından yürütülmüştür, yerel halkta sığınmacılara karşı olumsuz tepkilere yol açan asılsız iddialara ilişkin bilgilendirme çalışması için bkz: <https://multeciler.org.tr/suriyelilerle-ilgili-dogru-bilinen-yanlislar/>

ilişkin tutuma dair çalışmasında belirttiği üzere Suriyelilere ilişkin ya sığınmacıları mağdur, mazlum kimseler olarak gösterme ya da Türkiye’de daha önce de varolan bütün olumsuz süreçlerin sorumlusu gibi suçlayıcı ve dışlayıcı bir eğilim içerisinde olup, genel olarak iki çizgi sergilemektedir.

Medyanın hem sığınmacılara ilişkin bakış açısının söylemsel yeniden üretimi yoluyla hem de sığınmacılara ilişkin algının oluşması ve pekişmesi bağlamından ikili bir rolü üstlendiği söylenebilmektedir. Türkiye medyası sığınmacı ve göçmenlere ilişkin hem mağdur hem tehdit olduğu algısını yaratan söylem ve temsilleri işlemektedir. Bunun en görünür biçimi suça karışan Suriyeli resmi makamlarca belirtilen oranları⁵ ile medyaya yansıyan Suriyelilerle ilgili haberlerin çelişkili olması durumunda kendi göstermektedir.

Gerçekte suça karışan Suriyeli sığınmacı oranı oldukça düşük olup bu sayının da giderek azaldığını belirten açıklamalara rağmen medyaya yansıyan Suriyelilerin dahil olduğu olaylarda, sığınmacılar asılsızca suçlu bağlı olarak hedef gösterilmekte bu durum yerleşik nüfusun bakış açısını doğrudan etkilemektedir. Zira yapılan çalışmalar toplumun büyük çoğunluğu, kendisinin ya da ailesinden birinin herhangi bir Suriyeli’den bir zarar görmediğini ifade etmelerine rağmen yine büyük çoğunluğu Suriyelileri potansiyel bir tehdit, suçlu olarak gördükleri için kaygılı olduklarını belirtmiştir (Erdoğan, 2020).

Türkiye medyasında Suriyeli sığınmacıların temsiline ilişkin içerik analizine dayanarak yapılan çalışmalar sığınmacıların medyada temsili tek tip bir görünüm göstermemektedir. Medyanın sığınmacılara yaklaşımı da siyasi konjonktürden özellikle mevcut siyasi iktidarla olan ilişkiden bağımsız gözükmemektedir. (Pandır vd., 2015)

Bütün bunlar göstermektedir ki göç sonrası gelişmeler, hem yerleşik toplum hem de gelen sığınmacı nüfus açısından bir sonuçtan çok, katmanlı ve karmaşık süreçlere işaret etmektedir. Ancak Türkiye toplumunun Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ve algısı olumlu bir ilerlemeye doğru gitmemektedir. Yerleşik nüfus kendi içinde sınıfsal, kültürel, sosyal, siyasal farklar barındırırken ekonomik, güvenlik, politik görüş gibi oldukça farklı nedenlerle olsa da sığınmacılara karşı dışlayıcı, ayrımcı algı ve tutumlara sahiptir. Bu durum yaklaşık on yıldır birlikte yaşayan ve sürecin gösterdiği biçimde daha uzun yıllar bir arada yaşayacağı umut edilen iki toplum arasındaki sosyal uyum ve birlikte yaşam açısından endişe vericidir.

⁵ İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan Suriyelilerin suça karışma oranı ile ilgili basın açıklaması için bkz: <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017>

2.4. Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Uyum

Göç olgusunu ve göç deneyimlerini yapılandıran bir kategori olarak toplumsal cinsiyet göç sonrası süreçlerde toplumsal uyum ve kabul pratiklerini de doğrudan şekillendirmektedir. Göçmen kadın ve erkeklerin deneyimlerinin ortaklaştığı tek nokta her iki cinsiyete bakışın da olumsuz seyretmesidir. Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğun yoksul olması, kentlerin çevre bölgelerinde yaşamalarına neden olmaktadır.

Bu durum kötü yaşam koşulları, güvenlik eksiklikleri, bazı sağlık sorunları ve yüksek maliyetlere verilen kiralık konutlarda yaşamanın getirdiği zorlukların yanında sığınmacıların dahil olduğu mekanı da sınırlamaktadır. Nihayetinde hem kent hayatından hem de gündelik hayattan dışlanmalarla kendini göstermektedir (Küçükşen, 2017).

Bununla birlikte Suriyeli kadın ve erkekler farklı türden dışlanma biçimlerine maruz kalmakta ataerkil düşünce yapısının hakim olduğu Türkiye’de durumun kadınlar açısından daha olumsuz sonuçlandığı söylenebilmektedir. Suriyeli kadınların göç sonrası toplumsal uyum, kabul ve dışlanma dinamiklerini kapsayan süreç çok katmanlıdır. Suriyeli kadınlar bir yandan göçmen grup içerisinde eşleri, aileleri ya da akrabaları tarafından kısıtlanarak gündelik hayat ile bağlı olarak yerleşik toplumla ilişkilenmelerini engellenebilmektedir.

Çoğunlukla güvenlik gerekçesiyle uygulanan bu kısıtlamalar zaman zaman kadınların kendileri tarafından da tercih edilebilmektedir. Kadınlar Türkiye’de kendilerine güvende hissetmekte olsa da bazı illerde bu durum tersine olup güvensizlik söz konusu olmakta kadınlar evi güvenli bölge olarak tanımlamaktadır (UN WOMEN, 2018). Diğer yandan yerleşik toplumun erkek ve kadınları tarafından farklı söylemlere hatta tehdit ve tacizlere maruz kaldıkları bilinmektedir.

Yerleşik kadınlar tarafından sık sık dile getirilen “Suriyeliler kocalarımızı elimizden aldı” söylemi özellikle bekar ve dul Suriyeli kadınların yerleşik kadınlar tarafından ailenin ve evliliğin devamı için bir tehdit olarak gördüklerine işaret etmektedir. Bu algının şekillenmesinde hem Suriye’de hem de Türkiye’nin bazı bölgelerinde yaygın kabul edilen erken yaşta evlilik ve birden çok eşli evlilik dinamikleri temel faktördür. Birden fazla eş ile evlenmenin yaygın olduğu Şanlıurfa, Gaziantep gibi kentlerde bu durum zaman zaman görülebilmektedir. Suriyeli kadınları ikinci, üçüncü eş olarak alma durumu bir yandan kadınları istismara ve tacize daha açık hale getirirken diğer yandan kadınların ailelerinin bir

stratejisi haline gelebilmektedir. Bu durum kadın sığınmacılar açısından son derece tehlikeli olup yer yer bu evliliklerin bir pazara dönüştüğü bilinmektedir (MazlumDer, 2014). Bununla birlikte bu evliliklerin resmi nikahlara dayalı olmadığı için boyutları tam anlamıyla bilinmemektedir. Ancak bu evliliklerin doğrudan gerçekleşmesinden öte erkeklerin eşlerini “Suriyeli ile evlenirim” söylemleriyle tehdit etmelerinin bu bakış açısının temelini oluşturduğu söylenebilir.⁶ Toplumun sığınmacı kadınlara bakışının olumsuz olması da bu bilinmezlikten etkilenmekte, halk arasında ve medyada bu durum sığınmacı kadınların sıklıkla fuhuş, seks işçiliği ile anılmasına neden olmaktadır. Sığınmacı kadınlara ilişkin olumsuz bakış açısının şekillendiği bir diğer konu ise dış görünüş, kamusal alandaki görünüşler, olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suriyeli kadınların dış görünüşü sıklıkla olumsuz bakışını tetiklemekte, toplumun bazı kesimlerince dini saiklerle bu kadar makyaj yapmalarının doğru olmadığı, bazı kesimlerce erkekleri etkilemek için bu kadar makyaj yaptıkları algısına neden olmakta ise de genel olarak dışlanmaya neden olmakta yerleşik halkın gözündeki savaş mağduru göçmen stereotipiyle çelişmesi sonucu ayrımcılıklara yol açmaktadır.

Bununla birlikte Suriyeli kadınların sosyal hayata dahil olamamalarını bağlı olarak yerleşik nüfusla toplumsal etkileşimin önündeki en büyük engellerden biri dildir. Yapılan çalışmalar sığınmacı kadınlar arasında Türkçe bilme oranının çok düşük olduğunu ortaya koymaktadır (UN WOMEN, 2018). Kadınların kamusal alanda görünürlüğündeki azlığı, gündelik hayatta aktif olmamaları ile dil bariyeri karşılıklı olarak birbirlerinin neden ve sonucu durumundadır. Dil öğrenme süreçlerinde hem bazı sivil toplum kuruluşlarının hem de halk eğitim merkezlerini yeri büyüktür ancak bu durum kadınların bazılarının çocuklu olması ve bırakacak yerlerinin olmaması bazılarının ise yaşının büyük olduğu ve gençlere öncelik verilmesi nedeniyle yararlanamadığı söylenebilmektedir. Türkçe konuşabilen Suriyeli erkeklerin oranın kadınlardan daha yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda kadınların toplumsal uyum süreçlerinde dezavantajlı durumundan söz edilebilmektedir (AFAD, 2017).

Suriyeli erkeklerin toplumsal uyum konusunda gündelik hayattan dışlanmalarının en görünür olduğu alan emek piyasalarıdır. Pek çok ülkede sığınmacıların piyasa dinamikleri içerisindeki görünümü ile Türkiye’deki Suriyelilerin çalıştığı enformel, güvencesiz, kol

⁶ Medya’ya yansıyan bazı haberler için bkz: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kilisteki-kadinlarda-kumakorkusu-40055181>

gücüne dayalı kötü koşullar paralellik göstermektedir. Bununla birlikte sığınmacılar neoliberal süreçlerin artan yoksulluk, işsizlik gibi sonuçlarından sorumlu tutularak dışlanmalara maruz kalmakta ve yerli nüfusla aynı işleri yapmalarına rağmen daha düşük ücretlendirmekte hatta bazen ücretlerine alamamaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri geçici koruma statüsünü şartlarına bağlı olarak çalışma izninin işverenin yükümlülüğünde olmasıdır. Suriyeli erkeklerin toplumsal kabul süreçlerinde olumsuz algıların bir diğeri de daha önce değinildiği gibi yerleşik nüfusun sığınmacıları gerçekliği yansıtmayan biçimde potansiyel suçlu olarak görmesidir. Göç sonrası toplumsal uyum, kabul ve dışlanma pratiklerinin şekillenmesinde yerleşik toplumun bakış algılarının önemi açıktır. Ancak açıkça görüldüğü gibi sığınmacı kadınlar ve sığınmacı erkekler aynı süreçlerden geçmemektedir. Kadınların deneyimleri ve sığınmacı kadınlara ilişkin yaklaşımlar ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkileri etrafında şekillenmektedir. Evlilik, doğurganlık, dış görünüş gibi olgularla kadınlar cinsiyete dayalı farklı ayrımcılıklara, baskı ve dışlanmalara maruz kalmaktadırlar. Suriyeli sığınmacılara ilişkin yerleşik toplumun bakış açısının olumsuz olduğu bilinmektedir, bu sürecin hem yerleşik kadınlar hem de erkekler tarafından olumsuz bakış nedeniyle, kadınlar açısından daha güç olduğu söylenebilmektedir.

3. BÖLÜM

3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİĞİ

3.1. Çalışmanın Yöntemi ve Örneklem

Bu çalışma Şanlıurfa'daki Suriyeli sığınmacı kadınların göç ve göç sonrası deneyimlerini nitel araştırma yöntemine dayalı olarak elde edilen veriler üzerinden incelemektedir. Araştırma sahası olarak seçilen Şanlıurfa, hem sığınmacıların en yoğun olduğu illerden biridir hem de sınır komşusu olduğu Suriye ile kültürel ve toplumsal açıdan önemli benzerliklere sahiptir. Bu nedenle yerleşik halkla sığınmacılar arasında sahip olunan bu benzerliğin göç sonrası hayatı, sosyal kabul süreçlerini nasıl etkilediğini anlamak hedeflenmiştir. Bununla birlikte göç çalışmalarında incelenen göçmen grupları gibi ekonomik, kültürel, toplumsal farklılıkları olan kişilere ilişkin daha geniş ve ilişkisel bir veri sunması açısından nitel araştırma yöntemi daha elverişlidir. Bu bağlamda bütün göçmenleri kapsayacak genellemeler yapmak yanıltıcı olacaktır. Bunun yerine daha dar bir örneklem grubundan göçmenlerin deneyimlerine ilişkin daha fazla bilgi edinmek amaçlanmaktadır.

Göç çalışmalarında nitel araştırma yönteminin benimsenmesi, heterojen bir grup hakkında elde edilebilecek daha detaylı ve deneyimin doğrudan göçü deneyimleyen tarafından anlatılabilesine olanak sağlamakta bu anlamıyla olgunun görünmeyen yanları daha gerçekçi olarak bilinebilmektedir. Suriyeli kadınların, göç ve göç sonrası deneyimlerini anlamaya çalışan bu araştırma göçmen deneyimlerinin bağlam bağımlı olarak farklılaşan yanlarına da değinmektedir. Bu anlamda nitel araştırma, sağladığı bağlamsallık ve esneklik olanaklarıyla bütünselliği görebilmek açısından önemlidir. (Mason'dan akt. Kuş, 2012) Araştırma öznesinin Suriyeli kadınlar olduğu bu çalışmada, feminist metodolojik yaklaşım benimsenmiştir. Feminist metodoloji, araştırma sürecinde pozitivist, cinsiyetçi yaklaşımın eleştirilerine dayanarak kadınların özgül deneyimlerine ve aktarma biçimlerinin olduğuna dikkat çekmektedir. (Neuman, 2014: 152) Bu yaklaşım, araştırmanın temel amaçlarından olan Suriyeli kadınların, erkeklerden farklılaşan deneyimlerini anlayabilmek bakımından tercih edilmiştir.

Bilindiği gibi Suriye göçünün başlangıcının üzerinden 10 yıl geçmesine rağmen göçün sonuçları hala belirgin ve etkileyicidir. Konuyla ilgili epey çalışma birikmesine rağmen cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, uzun süre göç çalışmalarında hak ettiği ilgiyi görmedi. Bu amaçla bu çalışma zorunlu göçte ve göç sonrasında kadın deneyimlerine odaklanmayı, kadınların deneyimlerini farklılaştıran yapı olarak patriyarkal kapitalizmin ve göçü yapılandıran kategoriler olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin önemine dikkat çekerek ilgili literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın temel sorgusu ise, Şanlıurfa'daki Suriyeli kadınların göç ve göç sonrası hayatı deneyimlerken, cinsiyete ve toplumsal cinsiyete bağlı olarak erkeklerden nasıl ve neden farklılaştığını anlamaktır. Bununla birlikte çalışmanın yürütüldüğü Şanlıurfa ile Suriyeliler arasındaki kültürel benzerliklerin sosyal uyum üzerinde etkisi olup olmadığını sorgulamak, Suriyeli kadınların, çalışma yaşamında ve gündelik hayatta kadın ve göçmen kimliğinin kesişimine dayalı özgül deneyimlerini anlamak ve son olarak göçmen kadınların deneyimlerinin birbirlerinden farklılaşmasında etkili olan dinamikleri ele almak bu çalışmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır.

Söz konusu amaç ve sorgulamalar doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme, bu çalışmanın tekniğini oluşturmaktadır. Kapalı uçlu sorular yerine faillerin deneyimlerini açıkça ifade edebilmesine olanak tanıyan, sınırlı sayıda, açık uçlu sorular sorularak gerçekleştirilmiştir. Daha önce ifade edildiği gibi bu çalışmada Suriyeli kadınların gündelik hayat deneyimlerine odaklanılmıştır. Bu deneyimler gündelik hayatta diğerleri ile karşılaşmaları; komşular ve ev sahibi ile ilişkileri, kamusal hizmetlere erişimi ve hizmet alımı sırasındaki tecrübeleri son olarak yerleşik nüfus ile etkileşimleri kapsamaktadır. Diğer taraftan gündelik hayatla ilgili deneyimler çalışma hayatını da içermekte bu alanda ise iş yerinde karşılaşılan muamele, hem işveren hem de müşterilerin yaklaşımını içermektedir.

Çalışmanın örnekleme belirlenirken kar topu örnekleme tekniğinden faydalanılarak farklı sektörlerde çalışan, evde çalışan ve çalışmayan kadınlar çalışmaya dahil edilmiştir. Kadınların çalışıp çalışmama, medeni durum, etnik farklılıkları olması gözetilerek hem Suriyeli kadınların göçmen olmaktan kaynaklı ortak deneyimlerinin olup olmadığını anlamak hem de birbirlerinden ayrılan deneyimlerini görebilmek amaçlanmıştır. Kar topu örnekleme tekniğinin seçilmesinin en önemli nedeni, kadınların kendi aralarında geliştirdiği ağlara dayalı olarak araştırmacı ve görüşmecisi arasındaki güven ilişkisini sağlayabilmektir.

Zira göçmen grupları yerleşik halkın kendilerine ilişkin olumsuz tutumlarının farkında olduğu için yabancılarla görüşmeyi reddedebilmektedir. Kar topu örnekleme tekniği sayesinde kaynak kişiye duyulan güven referansı ile bu engelin önüne geçmek amaçlanmıştır.

Kar topu örnekleme tekniği vasıtasıyla toplamda 45 kadınla tercüman eşliğinde görüşülmüştür. Suriyeli kadınların çoğunluğu Arapça konuşmaktadır bu nedenle bütün görüşmelere Arapça tercüman eşlik etse de kendini Türkçe ifade etmek isteyen görüşmecilerle Türkçe konuşulmuştur, kadınların etnik farklılıkları gözetilerek Kürt görüşmeciler için ayrıca Kürtçe tercüman desteği de sağlanmıştır. Görüşmecilerin önemli bir kısmı çalışan kadınlardan seçilmiştir, görüşmecilerin koşullarına uygun olarak iş yerinde ve evlerinde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.2. Araştırma Sahası: Şanlıurfa'da Suriyeli Sığınmacıların Genel Görünümü

Şanlıurfa barındırdığı nüfus bağlamında farklı etnisitelere mensup insanların bir arada yaşadığı bir kenttir. İki milyonu aşkın nüfusa sahip olan kentte sığınmacıların nüfusa oranı %20 civarındadır. Kent, Suriye'deki savaşın ilk patlak verdiği yıllarda kurulan, sınır ilçelerinde bulunan geçici barınma merkezleri dolayısıyla çok sayıda sığınmacıyı barındırmaktadır. Şanlıurfa'daki kamplar daha sonra çeşitli gerekçelerle kapatılsa da sığınmacıların pek çoğu kentte kalmaya devam etmektedir. Şanlıurfa özellikle sınır kenti olması bağlamında sığınmacıların en çok tercih ettiği kent durumundadır, savaş öncesinde var olan akrabalık, aşiret ilişkilerinin yanı sıra dilsel, kültürel, iklimsel eşdeğerliğe varan benzerliğin göç etme ve takip eden süreçte söz konusu kente yerleşmede etkili olduğu görüşmeler sırasında ifade edilmiştir. Şanlıurfa nüfusunun Kürt ve Araplardan oluşması Suriyeli sığınmacıların dil problemi yaşamadan gündelik hayatlarını idame ettirmelerinde kolaylaştırıcı olmuştur, benzer şekilde bölgede dini karakterin baskın olması gibi nitelikleri bakımından Suriyelilerin daha rahat yaşadığı bir kent olduğu söylenebilir (Lordoğlu ve Aslan, 2016). Şanlıurfa bölgenin en büyük ikinci ilidir. Sığınmacıların dahil olduğu ekonomik ortama bakıldığında kentin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olmakla birlikte imalat sanayide %71 oranında gıda ve tekstil sektörleri başat⁷ olduğu görülmektedir. Bunun yanında inşaat ve toptan, perakende ticaret sektörleri kentin yaygın olarak istihdam yaratan sektörleridir (İŞKUR, 2018).

⁷ Bkz: Türkiye'de Suriyeli Göçü Ve Belediye Deneyimleri: Kitleli Göçler, Yerel Yanıtlar.

Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK] verilerine göre kentin iş gücüne katılım oranı %46.5⁸ , işsizlik oranı %23.4 şeklinde ifade edilmektedir. Şanlıurfa ve Diyarbakır'ı kapsayan TRC2 bölgesi istatistiklerine göre istihdamın en yüksek olduğu sektör %45 ile hizmet sektörü iken ikinci olarak %37.4 ile tarım sektörüdür.

Aynı rapor bölge iş gücü piyasalarındaki cinsiyete dayalı ayrımı da ortaya koymaktadır, zira 2017 yılı kadın istihdam oranı %22 iken erkek istihdam oranı ise %60'dır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2018:28). Kadınların bu iş gücü piyasalarına katılımı erkeklerden oldukça düşük kalmaktadır. Şanlıurfa'da kayıtlı 420.031 Suriyeli yaşamakta olup bu sayı ile sığınmacıların en yoğun olduğu dördüncü il durumundadır. Suriyeli sığınmacılar kentte eşit bir dağılım göstermemekte olup sığınmacıların en yoğun olduğu merkez ilçeler sırasıyla Haliliye ve Eyyübiye, sınır ilçeleri ise Akçakale, Suruç ve Ceylanpınar'dır (Karademir ve Doğan, 2019). Bu çalışma kapsamında yürütülen saha araştırması merkez ilçeler olan Haliliye ve Eyyübiye'de gerçekleştirilmiştir.

Sığınmacı kadınların kentin emek piyasalarında birbirlerinden oldukça farklı alanlarda istihdam edildiği bilinmekle birlikte kent aynı zamanda sığınmacı kadınların iş gücüne katılımının en düşük olduğu bununla birlikte iş arayan sığınmacı kadın oranının en yüksek olduğu kent olması bakımından önemlidir (UN WOMEN, 2018). Kadınlar yaygın olarak öğretmenlik, kuaförlük, terziilik gibi işlerde çalışmanın yanında evde çocuk bakımı, gündelikçilik gibi işlerde çalışmaktadır. Nitelikli iş gücü diye tarif edebileceğimiz Suriye'de iken doktor, mühendis olan kadınlar ise Türkiye'de yasal olmamasına rağmen bazı özel kliniklerde görev alabilmektedir.

3.3 Çalışmanın Bulguları: Suriyeli Kadınların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Profilleri

Görüşmecilerin yaş dağılımı incelendiğinden en genç görüşmecinin 20, en yaşlı görüşmecinin ise 66 yaşında olduğu tespit edilmektedir. 20-29 yaş aralığında 11 kişi; 30-39 yaş aralığı 18 kişi; 40-55 yaş aralığı 14 kişi; 61-66 yaş aralığında ise 2 kişi bulunmaktadır.

Araştırma örnekleminin yaş dağılımı, AFAD tarafından 2017'de yapılan Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin raporda ifade edildiği üzere Suriyeli kadınların %51,8' üne tekabül eden en geniş yaş aralığı grubu olan 19-54 yaş aralığını temsil edebilmektedir (AFAD, 2017).

⁸ Erişim tarihi Kasım 2020. <https://cip.tuik.gov.tr/#>

Benzer şekilde aynı çalışma kampta yaşayan kadınların da büyük çoğunluğunun, söz konusu yaş grubundaki kadınlardan oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3.1. Görüşmecilerin Yaşlarına ve Medeni Durumuna İlişkin Veriler

Seçilmiş Demografik Özellikler (N:45)			
		Sayı	%
Görüşülen kişinin yaşı	<i>20-29</i>	11	24.7
	<i>30-39</i>	18	39.9
	<i>40-55</i>	14	31
	<i>61-66</i>	2	4.4
Görüşülen Kişinin medeni durumu	<i>Evli</i>	27	60
	<i>Bekar</i>	9	20
	<i>Dul</i>	6	13.3
	<i>Boşanmış</i>	3	6.7

Görüşmecilerin medeni durum grafiğine göre görüşülen 45 kadından 9'u (%20'si) Bekar, 27'si (%60'ı) Evli, 3'ü Boşanmış, 6'sı Duldur. Suriyeli kadınlara ilişkin yapılan diğer çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda Suriyeli kadınların büyük çoğunluğunun evli olduğu takip eden ikinci en büyük kısmın bekar kadınlardan oluştuğu bilinmektedir.

Bu bağlamda araştırma örnekleminin Türkiye'deki Suriyeli kadınların genel görünümünü temsil ettiği söylenebilir. Suriye'de erken yaşta evliliklerin ve birden çok eşle evliliğin yaygın olduğu bilinmekle birlikte görüşmeciler arasında Türkiye'de, Türkiyelilerle ve ikinci eş olarak evlenenler de bulunmaktadır.

Tablo 3.2. Görüşmecilerin Eğitim Durumuna ve Hukuki Statüsüne İlişkin Veriler

Seçilmiş Demografik Özellikler (N:45)			Sayı	%
Görüşülen kişinin eğitim durumu		<i>Hiç okula gitmemiş</i>	5	11.1
		<i>İlkokul terk-mezun</i>	4	8.8
		<i>Ortaokul terk-mezun</i>	5	11.1
		<i>Lise terk-mezun</i>	5	11.1
		<i>Önlisans mezun</i>	2	4.4
		<i>Lisans terk</i>	6	13.3
		<i>Lisans mezun</i>	18	40
Görüşülen kişinin hukuki statüsü		<i>Vatandaş</i>	13	28.9
		<i>Geçici koruma</i>	32	71.1

Görüşmecilerin geldikleri ülkedeki eğitim durumuna ilişkin verilere göre görüşmecilerin büyük çoğunluğunun %40 oranında lisans mezunlarından oluşurken %13 oranındaki ikinci en büyük grup lisans eğitimini tamamlamayan (terk) kişilerdir bu grupta yer alanlar savaş nedeniyle eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda olan kişilerdir, bununla birlikte %11 ile üçüncü en büyük grubu hiç okula gitmeyenler oluşturmaktadır.

Örneklem grubundaki kadınların eğitim düzeyinin yüksekliği genel sığınmacı stereotipinden farklılık göstermektedir. Yapılan çalışmalar genellikle Suriyeli sığınmacıları eğitim düzeyi düşük olarak resmetse de bütün sığınmacılar aynı kültürel sermayelere sahip olmadığı gibi eğitim düzeyi menşei ülkede yaşanan kent farklılıklarından bile etkilenen önemli bir değişkendir. Örneğin görüşmecilerden bazıları Deyrizor kentinde kız çocuklarının okutulmadığı bunun adetlere ters olduğunu ifade ederken bir kısmı Halep'te böyle bir durumun söz konusu olamayacağını dile getirmektedir.

Görüşme yapılan 45 kadının hukuki statülerine göre görüşmecilerin büyük kısmı %70'i Türkiye'nin Suriyelilere yönelik göç politikasına bağlı olarak ortaya koyulan geçici koruma yönetmeliğine bağlıdır. %30'u vatandaştır. Görüşmecilerin ifadelerine göre vatandaşlık talebinin en belirgin nedeni güvenceli iş bulabilmektir, ancak pek çok görüşmeci vatandaş olmanın hayatlarını değiştirmede pek etkili olmadığı hatta geçici koruma statüsündeyken yararlanabildikleri mali yardımların da kesilerek hayatlarının daha da zorlaştığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde iş başvurularında vatandaşlık almalarına rağmen Suriyeli olduklarının belirtilerek reddedildikleri deneyimlerine sıkça rastlanmaktadır. Bununla birlikte görüşmecilerin ikisinin vatandaşlık işlemi bazı aşamalardan sonra reddedilirken, iki kişi hâlâ başvurularının değerlendirilmesini beklemektedir.

Geçici koruma kavramı Suriyelilerin durumunu gerçekçi olarak yansıtmadığı gibi sosyolojik olarak karşılamamaktadır. Geçici koruma statüsü Suriyelileri mültecilik ve sığınmacılık statüleri arasında belirsiz bırakmaktadır. Her ne kadar hukuki olarak geçici koruma yönetmeliğine bağlı kalınsa da bu araştırma bağlamında Suriyelilere ilişkin sığınmacı ve göçmen kavramlarının kullanımı tercih edilmiştir.

Geçici koruma statüsünün seyahat, çalışma gibi gündelik hayatı etkileyen faaliyetlerde yarattığı kısıtlamaları vatandaşlık almayı daha cazip hale getirirse de hukuki gereklilikleri sağlayamayan kadınların Türkiyeli erkeklerle evlenme yoluyla vatandaşlık alabilmeyi umdukları araştırma sırasında gözlenmiştir. Sığınmacılar açısından vatandaşlık hem hukuki hem de ekonomik olarak güvence anlamına gelmektedir. Nitekim vatandaşlık alan sığınmacılar için Türkiye artık kesin bir varış noktası iken geçici koruma statüsünde olan görüşmecilerden bazıları farklı ülkelere gitmeyi hedeflemektedir.

Araştırma örneğinde yer alan kadınların 8'i şu an çalışmamaktadır ancak çalışmamalarının gerekçesi olarak 2 kadın iş bulamadığını söylerken geri kalan kadınlar çocukları olduğu için çalışmadığını, daha önce farklı işler yaptıklarını belirtmiştir.

Görüşmecilerin 8'i daha önce Suriye'de farklı uzmanlık alanlarında öğretmenlik yapıp Türkiye'de UNICEF tarafından yürütülen programlar kapsamında farklı okullarda sınıf öğretmeni olarak çalışmaktadır.

Tablo 3.3. Görüşmecilerin Çalıştığı İş Alanlarına İlişkin Veriler

Seçilmiş Demografik Özellikler (N:45)		
	Sayı	%
	<i>Kamuda çalışan</i>	8 17.7
	<i>Kendi hesabına çalışan</i>	5 11.1
	<i>İşsiz</i>	9 19.9
	<i>Vasıflı ücretli iş</i>	12 26.6
Görüşülen kişinin Türkiye’de çalıştığı iş kolu	<i>Büro elemanı</i>	5 11.1
	<i>Bakım ve temizlik</i>	6 13.3

Öğretmenlik yapan kadınların hepsi daha önce UNICEF tarafından düzenlenen çeşitli sınavlardan geçerek Suriyeli ve Türkiyeli çocukların ortak eğitim gördüğü okullarda istihdam edilip bu okulların kapanmasından sonra çeşitli okullara yerleştirilmiştir. Benzer şekilde kuaförlük yapan 8 kişi bulunmaktadır. Öğretmenlik ve kuaförlük yapan kadınların sayısının görece çokluğunun en önemli nedenlerinden biri Suriye’de kadınların yaygın olarak bu meslekleri yapmasıdır. Bakım ve temizlik işleri kategorisinde yer olan 8 kişiden bazıları çeşitli kurumlarda bazıları ise evde çocuk bakımı, gündelikçilik, temizlik gibi işlerde çalışmaktadır. Araştırma bulgularına göre görüşmecilerden 16’sı ilk kez Türkiye’de çalışmış olup Suriye’deyken ya öğrenci ya da ev hanımıdır. Görüşme yapılan kadınlardan 17’si evin geçimini tek başına sağlamakta olup evde kendilerinden başka çalışan kimse bulunmamaktadır bu durum aynı zamanda daha önce Suriye’de çalışmayan kadınların çalışma nedenidir. Görüşme yapılan kadınlardan yalnızca 13’ü düzenli gelir sahibi olup yalnızca 2 kadın sigortalı bir işte çalışmaktadır. Kadınların büyük çoğunluğu geçimlik, düzensiz gelir sahip olup çoğunlukla borçlanarak geçindiklerini ifade etmiştir.

Tablo 3.4. Görüşmecilerin Türkiye'ye Geliş Tarihleri ve Geldiklere Kente İlişkin Veriler

Seçilmiş Demografik Özellikler (N:45)			
		Sayı	%
Görüşülen kişinin geldiği kent	<i>Halep</i>	7	15.5
	<i>Deyrizor</i>	8	17.8
	<i>Rakka</i>	15	33.3
	<i>Şam</i>	3	6.6
	<i>Haseke</i>	3	6.6
	<i>Kamişlo-Kobane</i>	4	8.8
	<i>Afrin-Cerablus</i>	2	4.4
	<i>Humus-Lazkiye</i>	3	6.6
Görüşülen kişinin Türkiye'ye giriş tarihi	<i>2010-2011</i>	5	11.1
	<i>2012-2013</i>	13	28.9
	<i>2014-2015</i>	18	40
	<i>2016-2017</i>	6	13.4
	<i>2018-2020</i>	3	6.6

Görüşmecilerin en yoğun olarak geldiği kent %31 ile Rakka olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun Rakka'nın Türkiye sınırına yakınlığı ile açıklanabilmektedir.

Suriye'nin Rakka şehri ile Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesi birbirinin sınır komşusu olması nedeniyle aralarında mesafe oldukça az olup⁹ sığınmacıların varış noktası olarak seçmesinde de en önemli gerekçe olduğu görüşmeler sırasında ifade edilmiştir.

⁹ Söz konusu kentler arasındaki mesafe yaklaşık 100 km'dir.

seçenek olarak Türkiye'yi seçtiği ve artık gitmemekte karar kıldığı anlaşılırken, görüşmeye katılanlardan %33'ü çeşitli sebeplerle üçüncü ülkeye gitmek istediklerini ifade etmişlerdir.

Görülmektedir ki on yılı aşkın süredir Türkiye'de bulunan Suriyeliler için Türkiye'de kalmak artık geçici bir süreç olmadığı gibi Türkiye'yi de transit bir ülke olarak görmemektedirler. Bununla birlikte, sığınmacıların Türkiye'de kalma nedenlerinin başında dinsel benzerlik gelmektedir. Özellikle koşullarının daha iyi olabileceğinin farkında olan ve imkanı olmasına rağmen dini olarak uygun olmadığı için üçüncü ülkeye gitmeyi reddeden görüşmeci sayısı oldukça fazladır.

Çalışma kapsamında toplamda 45 Suriyeli kadınla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kadınların geliş tarihleri, geldikleri kent, yaş, medeni durum, hukuki statü ve meslek kategorileri göz önünde bulundurularak farklılıkları kapsamak hedeflenmiştir. Bu anlamda çalışmanın örnekleme, söz konusu farklılıkları içererek, Şanlıurfa kent merkezinde yaşayan Suriyeli kadınları temsil etmektedir. Suriyeli kadınların, göçmen olma deneyimlerindeki benzerliklerin toplumsal cinsiyet bağlamında analizini yaparken göçmen kadınların deneyimlerinin farklılaşmasında etkili olan faktörlerin anlaşılması bu çalışmanın temel amaçlarından biridir.

4. BÖLÜM

4.SURİYELİ KADINLARIN GÜNDELİK HAYAT DENEYİMLERİ

Gündelik hayat, insanların birbirleriyle etkileşime geçtiği karşılaşmalar alanıdır. Bu alanlar çalışma gibi zorunlu olabileceği gibi kent hayatını, imkanlara erişimi ve kamusal alanın tamamını kapsamaktadır. Suriyeli sığınmacılar söz konusu olduğunda gündelik hayat deneyimleri, yerli toplumun kabul ve sığınmacıların uyum sürecini karşılık gelmesi beklenmektedir. Suriyeli sığınmacılar 2011 yılından beri Türkiye’de yaşamaktadır, geçen zaman zarfında yerleşik toplumun sığınmacı topluma bakışında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Göçün başlangıcında hem siyasal iktidarın ensarlık söylemlerinin etkisi hem de sığınmacı grubunun savaştan kaçmış olmasına bağlı olarak daha kabullenici bir tutum sergileyen Türkiye toplumu, yıllar içerisinde dışlayıcı ve sığınmacı toplumu istemeyen bir tutum sergilemektedir. Suriyelilere dair bu olumsuz bakış açısının toplum genelinde giderek yükselişe geçtiği bilinmektedir (Erdoğan, 2020). Bu durum sığınmacılar açısından gündelik hayatı zorlaştırıcı süreçlere işaret etmektedir. Gerek iş gücü gerek konut piyasalarından dışlanan Suriyeliler, kamusal alanın her yerinde dışlayıcı söylemlere sürekli maruz kalırken ayrımcı muameleyle de karşı karşıya kalmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde sığınmacıların gündelik hayatta karşılaştıkları güçlükler ele alınacak, kadınların cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı maruz kaldığı ayrımcılık pratikleri tartışılacaktır. Halk arasında sığınmacılara yönelik kullanılan Suriyeli ifadesi, aşağılayıcı bağlı olarak dışlayıcı bir kategoriye karşılık gelmektedir. Suriyeli söylemine maruz kalmak, gündelik hayatı Suriyeliler açısından dışlanmanın sürekli yeniden üretildiği bir alan haline getirirken, kamusal alan kadınlar açısından insanlarla etkileşimde olmaktan kaçınmaya bağlı olarak giderek erişilemez bir hal almaktadır.

Göç sonrası gündelik hayatta Suriyelilere ilişkin bakış açısının göçmenler üzerindeki etkisi, Goffman’ın *damga* kavramı çerçevesinde analiz edilecektir. Goffman, damganın tarihsel olarak gözden düşmenin bedensel görünümüne işaret eden bir kavram olduğunu ancak günümüzde damganın *gözden düşmenin ta kendisini* olduğunu söylemekte, itibarsızlaştırıcı bir kategori olarak üç tip damga söz eder, bunları bedensel, bireysel karakter bozuklukları ve etnolojik şeklinde sınıflandırmaktadır. (Goffman, 2014)

Bu çalışma bağlamında incelenen Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin damgalayıcı söylem ve tutumlar etnolojik damgaya karşılık gelmektedir. Irka, ulusa, dine dayalı olabilen kan bağıyla aktarılabilen etnolojik damga, bu yanıyla bulaşıcıdır ve damganın diğer türlerinde olduğu gibi damgalanmış birey artık damgasıyla, diğer niteliklerden bağımsız bir yere konumlandırılır (Goffman, 2014:33). İtibarsızlaştırıcı bir damga olarak “Suriyeli” söylemi Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin yerel halkın büyük çoğunluğunun pis, tehlikeli, kaba (Erdoğan, 2020) olarak düşünmesinde kendini göstermektedir. Bunun yanında kadınların dış görünüşlerine bağlı olarak eşarp bağlama tarzı, farklı giyim tarzları ile yerel halktan farklılaşmakta ve Suriyeli olma hali kamusal alanda daha belirgindir, bu bağlamda Suriyeli erkeklerden farklı olarak görünür bir damgaya sahiplerdir.

4.1. Konut ve Barınma Sorunları

Dünyanın her yerinde özellikle savaş gibi toplumsal olaylar sonucu yerinden edilerek göç eden, zorunlu kitlesel göç olaylarının göç edilen yerde yarattığı ilk etki şüphesiz kent hayatında yaşanmaktadır. Göçmenler genellikle alt sınıfa mensup, yoksul kimselerin çoğunlukta olduğu gruba karşılık gelmekte böylece kentin varoşlarında son derece sağlıksız, konforsuz, güvenlikten yoksun tehlikelere açık, “yerleşik halkın oturmak istemeyeceği” yerlerde üstelik piyasanın oldukça üstünde fiyatlar ödeyerek barınabilmektedir. Bu durum aynı zamanda sosyal dışlanmanın kendini gösterdiği en temel alanlardan biridir. Zira kentin çeperlerinde yaşamak zorunda kalan insanlar, bir türlü merkezdeki olanaklara erişememenin yanı sıra sınıfsal ayrım pekiştirilerek göçmenlik üzerinden dışlanmalara neden olmaktadır. Bu durum özellikle Suriyeli sığınmacılara yönelik Türkiyeliler tarafından sık sık medya ya da sosyal medyaya yansıyan “Suriyeliler pis, kirliler, kokuyorlar” şeklindeki ifadelerle kendini göstermektedir. Söz konusu durumu Goffman, normallerin damgalı bireye ilişkin çoğu zaman damga dışında başka sıfatlarla niteleme eğiliminde olması şeklinde açıklamaktadır (Goffman, 2014). Suriyelilerin durumunda Suriyeli damgası hırsız olma, suçlu olma, pis kokma, tembel olma yakıştırmalarında kendini göstermektedir. Kentin varoşlarında yaşamının bir diğer boyutu ise sığınmacılar sosyal kapanma sergilemesi olarak kendini göstermektedir. Bu durum uzun vadede göçmenlerin kent hayatından koparak kendi aralarında çeteleşme eğilimleri sergilemek gibi tehlikeli sonuçlarının yanında, sosyal uyumun imkansızlaşmasına da yol açabilmektedir.

Dolayısıyla kent hayatı hem göçün sonuçlarının en görünür olduğu alan olması bakımından hem de gündelik hayattaki etkileşimlerin arenası olmasıyla göçün mihenk taşı

durumundadır. Bu çalışma kapsamında ele alınan Suriyeli sığınmacıların da özellikle Türkiye’de göçün ilk yıllarında kurulan kampların kapatılmasının ardından, ülkenin farklı yerlerine eşit olmayan biçimde yerleşmelerinin önemli toplumsal, demografik ve ekonomik sonuçları bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Suriyeli kadınların kent hayatındaki görünüşleri, yaşadıkları deneyimler, dışlanma dinamikleri incelenecektir.

Suriyelilerin kentlerdeki görünürlüğünün artmaya başlamasıyla yerleşik nüfusun ilk tepkileri ekonomik temelli olup konut fiyatlarındaki orantısız yükselişe ilişkindir. Konut piyasalarında yer alan emlakçıların ya da ev sahiplerinin, göçmen olmayan herhangi birine kiralayabileceği fiyattan çok daha fazlasını Suriyeli göçmenlerden talep etmeleri sonucu kira bedellerindeki artış, halkın tepkisine neden olurken kar peşindeki mülk sahiplerinin insiyatiflerine bağlı olarak gelişen bu durumun sorumluluğu Suriyelilere yüklenmiştir. Bu ekonomik tepkinin yanında “Her yerde Suriyeliler var” söylemi de Suriyelilerin sayılarının artması ve bağlı olarak kamusal alandaki görünüşlerinin artışıyla sık sık boy göstermiştir.

Suriyelilerin konut sorununa ilişkin en temel problemlerden biri konut koşullarının elverişsizliği ve buna rağmen pahalılığı iken bir diğeri ise “Suriyelilere ev vermiyoruz” şeklinde ifade bulan ev bulamama sorunudur. Bu çalışma kapsamında saha çalışmasının gerçekleştirildiği Şanlıurfa ilinde yaşayan Suriyelilerin büyük çoğunluğu daha önce ilin sınır ilçelerinde bulunan farklı kampların kapatılmasıyla birlikte, bir anlamda zorunlu olarak kente yerleşmeleri kentin yapısında önemli dönüşümlere yol açmıştır. Daha önce kentin yoksul kesimlerinin ikamet ettiği; Bağlarbaşı, Eyyübiye, Süleymaniye gibi semtlerinde artık Suriyeliler yaşamakta olup, bu bölgeler çarpık kentleşmenin neden olduğu gecekondu tarzı yapıların hakim olduğu, atık sularının bulunduğu, sağlık açısından tehlikeli ve suç oranlarının yüksek olduğu bölgelerdir. Bu bölgelerde oturan hanelerin gelir düzeyi düşük kalabalık ailelerden oluştuğu bilinmekte, bunun yanında sığınmacıların yüksek kira fiyatlarını ve diğer giderleri karşılayabilmek için birkaç ailenin aynı evde yaşamaya başlaması gibi, tasarrufa dayalı dayanışma yollarına gittiği bilinmektedir. Suriyelilerin yoksulluk, işsizlik gibi nedenlerinin yanında göçmen olmalarının yol açtığı dışlanmalarla birlikte kira fiyatlarının yüksek olması ve birçok insanın Suriyelilere ev vermemesi sonucu yaşadıkları bu semtler suçla ilişkilendirilen bölgeler olması başka bir tür dışlanmayı da beraberinde getirmekte ve mevcut olumsuz bakışı pekiştirmektedir. Söz konusu durum sığınmacıların kaldığı koşulların kötü ve elverişsiz olmasının yanında, bu kentin en kötü koşullarında bile ev bulamama durumu damgayla yakından ilişkilidir. Konut sorunu Goffman’ın “damgalı bireyin pek çok durumda insandan sayılmaması ve hayatını

zorlaştıran ayrımcılıklara maruz kalması” olarak tarif ettiği durumla doğrudan örtüşmektedir (Goffman, 2014: 34). Daha önce ifade edildiği üzere resmi makamlarca Suriyeliler arasında suça katılma yahut suç işleme oranı çok düşük olmasına rağmen yaşadıkları bölgelerin suçla anılması yerleşik nüfusun Suriyelilere ilişkin olumsuz bakışını pekiştirmekte, verilerin yansıtmadığı biçimde hırsızlık ve gasp gibi suçlarla ilişkilendirmelerine neden olup dışlanmalarıyla sonuçlanmaktadır. Yapılan görüşmelerde hukuki statünün ev bulmak konusunda fark yaratmadığı tespit edilmiştir. Nitekim vatandaşlık alan Suriyeli görüşmecilerden biri buna rağmen ev bulamadığını ve ancak birinin kefil olması sayesinde ev bulabildiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde vatandaş olmasına rağmen ev bulamayan görüşmecilerden biri deneyimini şöyle anlatmıştır:

“Çoğunluk olarak Türkler Suriyelilere ev vermiyor. Evet, diğer azınlık kısım bizimle iyiler. Böyle problemler yaşadım “Biz öğretmeniz, çalışıyoruz maaşımız var” dediğimde bile “Siz Suriyelisiniz” dedi bana. “Vatandaşız” dediğimizde bile yine “Siz Suriyelisiniz vatandaş olsanız dahi Suriyeli olarak kalırsınız” dediler. Bizi tamamen kestiler Suriyeli olduğumuz için ve evlerini vermediler.” (Görüşmeci 41, Öğretmen/Öğretmen, 33 yaşında)¹¹

Suriyelilerin yaşadıkları bu temel dışlanmanın yanında Suriyeli kadınlar farklı türden dışlanmalara maruz kalmakta ve göçün sonrası yaşamı farklı deneyimlemektedir. Suriyeli olduğu için dışlanmanın yanında kadınlar, konut sorununu daha çok tehlikeye açık olma, ev ararken tacizlere maruz kalma, ev bulduysa ev sahiplerinin taciz ve tehditleriyle baş etmek ve komşularıyla ilişkilerinde farklı mücadelelere girişmek durumunda kalmaktadır. Bu konuda kadınların deneyimleri özellikle medeni durumlarına göre farklılaşmaktadır.

Bekar, dul ya da boşanmış kadınların bu tür tehdit ve tacizlere daha çok maruz kaldığı bilinmekle beraber görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Örneğin görüşmecilerden biri daha önce kaldığı evin ev sahibi ile ilgili şunları söylemiştir:

“Mesela ben şu an oturduğum evimden çok memnunum. Bu evi bir Kürt arkadaşım vesilesiyle buldum, ev sahibi bana hiç karışmıyor aydan aya kirasını ödüyorum. Yüzünü bile gördüğüm yok bu çok iyi. Ama bundan önceki evimi anlattıysam o, çok kötüydü, bir kere ev sahibi çok kötü biriydi. Ya benim istediğim gibi biri olursunuz ya da evden çıkarsın diyordu.

¹¹ Görüşmecilerden yapılan alıntılarda, alıntı sonundaki parantez içerisinde sırasıyla; görüşme sırası, görüşmecinin Türkiye’deki işi, Suriye’deki işi ve yaşı belirtilmiştir. Bundan sonraki alıntılarda da aynı gösterim kullanılacaktır.

Ahlaksız bir adamdı bana para teklif ederdi; “Sen de gel gezelim çarşılara gidelim” diye. Biz o evi bıraktık hemen.” (Görüşmeci 21, Öğretmen/Öğretmen, 40 yaşında)

Suriyelilerin ev bulamama sorunun yanında konutla ilgili en büyük sorunlarının güvenlik ve güvencesizlik olduğu söylenebilir. Ev bulabilmelerine rağmen ev sahibi tarafından sık sık evden çıkarılmakla tehdit edildiğini söyleyen sığınmacılar, gündelik hayatta sürekli hareketlerini kontrol etmek zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Yerel halkın sığınmacılara ev vermeme konusundaki dışlayıcı tutumlarının da farkında olan sığınmacılar çok kötü koşullara rağmen “ev sahiplerinin istediği gibi” davranmaya zorlanmakta aksi durumda kolayca evden çıkarılabilmektedir. Söz konusu durum sığınmacılar arasında sürekli bir belirsizlik hissi yaratmakta, uzun vadeli ilişkiler geliştirmesini engellemekte ve sık sık evde değiştirmeleriyle sonuçlanmaktadır. Söz konusu durumla ilgili deneyimlerini görüşmecilerden biri konuyla ilgili deneyimini şöyle anlatmıştır:

“2014’ün başında biz Türkiye’ye geldik, ilk Türkiye’ye geldiğimde bir çocuğum 6 diğeri 7 yaşındaydı. Küçük çocuğum ablasını yüksek sesle çağırdığı için üst kattaki ev sahibi hemen evi boşaltıyorsunuz dedi. Hemen evi boşalttık sonra, yani illa ki odadan odaya mesafe var ve benim oğlum sadece ablasını ismi ile biraz yüksek sesle çağırdığı için o nedenle bizi evden zorla çıkardı.” (Görüşmeci 13, Kuaför/Ev hanımı, 41 yaşında)

Ev sahiplerinin ayrımcı yaklaşımlarının yanında komşularla olan ilişkilerde Suriyelilerin hayatını zorlaştıran durumlardandır. Ev sahipleri kadar komşularının da denetimine maruz kalan sığınmacıların birçoğu haksızlığa uğradıklarını, çocuklarını dışarıya tek başına yollamaktan endişe ettiklerini ve komşularıyla neredeyse hiçbir etkileşimde bulunmadıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerden biri komşularının üzerinde yarattığı dışlanmaya bağlı tedirginlik durumunu şöyle anlatmıştır:

“Eski yaşadığım evde ev iki katlıydı. Her iki günde bir polis kapıma dayanırdı. Komşular çocuk sesinden rahatsız olduğu için sürekli ev sahibini ararlardı. Bir gün gece saat 12’de polis kapımıza geldi ses yapıyorsunuz diye ama saat 12 yani biz uyumuş oluyorduk. Bazen diğer komşular arasında kavga olurdu sanıyorlardı ki bizden geliyor o ses ve bizi öylece şikayet ederlerdi. Aslında sesin bizim evden gelmediğini bilirlerdi ama sadece biz Suriyeli olduğumuz için bilerek öyle yaparlardı. Bizi evden çıkartmak için bilerek

yapıyorlardı. Yaklaşık 3 kere ev sahibi neredeyse bizi evden atacaktı.” (Görüşmeci 30, Gündelikçi/Terzi, 33 yaşında)

Komşular tarafından tehdit edilme ve ev kaybetme korkusunun iç içe geçmesi kadınların yalnızca kendilerini değil çocuklarını da sürekli kontrol altında tutmaya sevk etmektedir. Görüşme yapılan kadınların pek çoğu komşularıyla görüşmediği gibi çocuklarının da tek başına sokağa çıkmasını engellemekte bunu hem güvenlik hem de konuttan dışlanma endişesiyle bir tedbir olarak gerçekleştirmektedir. Söz konusu durumu görüşmecilerden biri şöyle anlatmıştır:

“Mesela komşularımız çocuklarımızı dışarıda tek başına gördüklerinde dövüyorlar, ben çocuklarımızı evde hapisli tutuyorum. Çünkü çocuklarımızın onların çocuklarıyla kavga etmesini istemiyorum. Öyle bir durumda ev sahibi bizden evi boşaltmamızı isteyebilir ve biliyorsun ki Türkiye’de kiralar çok pahalı.” (Görüşmeci 28, STK’da temizlik personeli/ev hanımı, 35 yaşında)

Bu durum zaten kamusal alanda görünürlüğü niceliksel olarak fazla olmayan Suriyeli kadınların endişelerini arttırmanın yanında, sosyal uyumunu olanaksız hale getirmektedir. Toplumsal etkileşim en aza inmekte, kadınlar yalnızca Suriyeli akraba ya da arkadaşlarla görüşebilmektedir.

4.2. Kamusal Alanda Kadınlar: Ben Zaten Dışarı Çıkmam !

Suriyeli kadınların büyük çoğunluğunun çalışmadığı, çalışanların ise önemli kısmının ev içi alanda -kendi evlerinde ya da başkalarının evinde- çalıştığı bilinmektedir. Buna bağlı olarak sığınmacı kadınlar erkeklere oranla kamusal alanda çok daha az görünürdür. Bu durum kadınları ev içi alanla sınırlı tutmanın yanında gündelik hayatta da çok az etkileşime girmelerini bir anlamıyla kapalı ve yabancı olarak kalmalarına neden olmaktadır.

Dile ve ülkeye yabancı olmanın da neden olduğu bu kısıtlayıcılık diğerleriyle ilişkileri en aza indirmekte sosyal uyum açısından da önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu duruma ilişkin gerek STK’lar gerekse yerel yönetimler kadınlara yönelik sosyal uyum projeleri düzenlemektedir.

Gündelik hayatta görünürlikle ilgili, kadın sığınmacıların deneyimlerinin erkeklerinkinden farklılaştığı bir diğer nokta da kadınların farklı riskler ve engellerle

karşılaşmasıdır. Sığınmacı kadınlar bir yandan sığınmacı grup içerisinde diğer yandan yerleşik nüfus tarafından giyim tarzı, dış görünüş, yaşam tarzı, kültür farklılığı gibi gerekçelerle eleştirilene, dayatmalar yer yer tehditlere maruz kalmaktadır. Bu durum göçün sonuçlarının kadınlar ve erkekler açısından farklılıklar içerdiğini toplumsal cinsiyet dinamiklerinin göç olgusunu, süreçlerini nasıl doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır.

Suriyelilere ilişkin yerleşik halkın yaygın olarak olumsuz bir bakışa sahip olduğu daha önce ifade edilmiştir, bununla birlikte kadınlar dış görünüşlerinin Suriyeli olmalarını kolayca açık etmesi nedeniyle damgalanmadan bağlı olarak dışlayıcı pratiklerden daha kolay etkilenmektedir. Yapılan görüşmelerde kadınların çoğu sokakta giderken kadın, çocuk ve erkek bireylerin kendilerine laf atma, sataşma girişimlerinde bulunduğunu ifade etmiştir, görüşmecilerden çoğu bu duruma alıştıklarını belirtmiştir. Söz konusu durumla ilgili görüşmecilerden biri deneyimini şöyle aktarmaktadır:

“Yolda bazen Suriyeli olduğum içim laf atma gibi problemler yaşıyorum. Şuradaki parkta yaklaşık 15 yaşlarında oğlanlar yani çocuk diyebilirim onlar şalımdan dolayı Suriyeli olduğumu biliyorlar ve Suriyeli diye seslenip laf söylüyorlar.” (Görüşmeci 34, 36 yaşında, İşçi/Ev hanımı)

Dış görünüş kadınların gündelik hayatta dışlanmalarını kolaylaştırıcı bir faktör olmanın yanında kamusal hayatı onlar açısından tehlikeli hale de getirebilmektedir. Suriyeli kadınların bu anlamda sözlü ve fiziksel tacize maruz kalması daha muhtemel gözükmektedir. Görüşmecilerden biri söz konusu durumla ilgili yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

“Ben çok zorlandım benim elbisem ferace tesettür ama bazen tek başıma sokakta gidemiyorum, el kol işareti yapıyorlar arabalardan. Ben diyorum siz terbiyesiz adamlarsınız. Kimi Suriyeliler var öyle şeyler yapıyorlar onlar zannettiler tüm Suriyeliler öyle. Burada çok yoruldum, rahat çok istiyorum ama olmuyor.” (Görüşmeci 32, Kuaför/Evhanımı, 35 yaşında)

Aşağılayıcı bir ifade olarak Suriyeli söyleminin analizi Judith Butler’ın *yaralayıcı dil* kavramıyla açıklanabilir. Kamusal alanda gerek çalışma hayatı gerekse de gündelik etkileşimler sırasında bir hitap olarak Suriyeli kelimesinin kullanımı ve bu kullanımın dışlayıcı, ayrımcı etkisi dikkat çekicidir. Burada söz konusu olan, söylemin performatif etkisidir. Birini bir adla çağırma, dil tarafından yaralanabilmeyi mümkün kılmakta dil ile

beden arasındaki ilişkinin hem tanınmayı hem de kırılabilirliği içermesiyle ilişkilidir. (Özkazanç ve Ağaş, 2018:7) Suriyeli kadınlar söz konusu olduğunda daha önce ifade edildiği gibi dış görünüşün damganın sembolü niteliği taşıması nedeniyle kolayca yaralayıcı dile maruz kalmalarının önünü açmaktadır.

Gündelik hayatta isminden, çalıştığı işten bağımsız olarak kişilere Suriyeli diye seslenmek sığınmacıları ayrıştırıcı bir konuma yerleştirmekte, dil tarafından yaralamaktadır. Söz konusu durumla ilgili görüşmecilerden biri çalıştığı yerdeki deneyimini şöyle anlatmıştır:

“Ben hastanede çalışıyorum. Bazı problemler oluyor. Beni çok kıskanıyorlar, hatta beni isimle bile çağırıyorlar; Suriyeli gel Suriyeli git diye sesleniyorlar. Aslında ben oraya onlara yardım için gittim bu proje kapsamında.” (Görüşmeci 31, Stk projesinde sağlık çalışanı/Ev hanımı, 29 yaşında)

“Bir yaralayıcı söyleme maruz kalmak Butler’e göre bağlam kaybına uğramaktır. Bu anlamıyla büyük bir belirsizliğe işaret eder, söyleme maruz kalanın yeri belli değildir ve bu belirsizliğe kaygı eşlik eder.” (Özkazanç ve Ağaş, 2018:6) Bu anlamda görüşmecilerin ifadesine bağlı olarak Suriyeli kadınlar yaralayıcı dile maruz kalmakta, söz konusu bağlamdan mahrum kalmayı deneyimlemektedir. Göçün sonuçlarının, göçmenlik deneyimlerinin cinsiyetler arası farklılaşmasının, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğinin en görünür olduğu nokta nihayetinde kamusal alandır. Kamusal alan aynı zamanda gündelik etkileşimlerin içinde gerçekleştiği mecradır, bu gündelik deneyimler sığınmacılarla yerleşik nüfusun yüz yüze iletişimde bulunduğu damga teorisinde damgalılarla normallerin *karma temasıdır*.

Suriyeli kadınlar söz konusu olduğunda bu karma temaslar zaten dil bilmeme, yabancılaşma dinamiklerine bağlı olarak çok sık gerçekleşmemektedir. Bunun yanında kadınların gündelik alandan uzaklaşması, sokağa çıkmamayı tercih etmesi yukarıda ifade edilen dışlanmayla yakından ilişkilidir. Damgalanmış kişiler gündelik hayatlarını karma temaslardan kaçınacak biçimde düzenleyebilir. (Goffman, 2014:42) Suriyeli kadınların durumu tam da bu temastan kaçınmaya denk düşmektedir. Görüşmecilerin hemen hepsi en yaygın ilişkilerinin kendi akraba ve aileleriyle sınırlı olduğunu ifade etmiştir.

Sığınmacı kadınlara söz konusu olduğunda bu gündelik hayat pratiklerinin, bütün kadınlar için tek bir ortak deneyiminden söz etmek mümkün değilse de dışlanmayı hepsi

deneyimlemektedir. Kadınlar arasında etnik, sınıfsal birçok farklılık bulunmaktadır ancak gündelik hayat deneyimlerinin bu farklılıkların kesişimi damgalı olmakta ifadesini bulmakta ve bununla şekillendiğini söylemek mümkündür.

Kamusal alan deneyiminin söz konusu olduğunda kadınların deneyimlerinin farklılaştığı en belirgin kategori medeni durumdur. Sığınmacı kadınların evli, dul, boşanmış veya bekar olmaları hem yerel nüfusla ilişkilerini, hem gündelik deneyimlerini hem de yeni ülkeyle kurdukları bağı doğrudan belirlemektedir. Suriyeli kadınların büyük kısmının evli olduğu bilinmektedir. (AFAD, 2017) Evli kadınların deneyimleri bekar, boşanmış ve dul kadınlardan önemli ölçüde ayrılmaktadır.

Evli kadınlar için eşleri ataerkil bir güvenceye işaret eden bir paravan işlevi gördüğü, onlar için gündelik hayat karşısında daha güvenli bir alan yarattığı söylenebilir. Evli kadınlar, yerleşik nüfus açısından ‘daha iyi’ olarak karşılanmakta, yerleşik kadınlar tarafından tehdit olarak görülme ya da yerleşik erkekler tarafından tehlikelerle -taciz gibi- karşılaşmak durumlarına daha az maruz kalmaktadır. Bir kimlik olarak anneliğin Suriyeli kadınların kamusal alanda kendilerini ifade ederken temel referans noktaları olması da saha çalışması sırasında gözlemlenmiştir. Kadınlar birbirlerine hitap ederken kendi isimlerini kullanmak yerine çocuğunun adıyla birlikte başına annesi anlamına gelen “ümmü” kelimesi eklenerek seslenmektedir. Bu anlamıyla yalnız yaşayan kadınların hem erkekler tarafından maruz kaldıkları güvenlik sorunlarıyla baş etmek zorunda kalmaları hem de yerleşik kadınlar tarafından ailelerinin geleceği için potansiyel birer tehdit olarak algılanmaları bağlamından daha dezavantajlı olduğu söylenebilir.

Özellikle saha çalışmasının gerçekleştiği Şanlıurfa’nın da dahil olduğu sınır illerinde göçten önce de var olan resmi olmayan, erken yaşta ve çok eşli evlilik dinamiklerinde Suriye göçünden sonra artışlar yaşanmıştır, bunda Suriye’deki evliliklerin söz konusu dinamiklere dayalı gerçekleşmesi de etkilidir. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016) Bu evliliklerin kayıt dışı doğası gereği tespit edilmesi güç olsa da yaşandığı bilinmekte ve halk arasında sık sık yankı bulan “Suriyeliler kocamızı elimizden aldı” söyleminde kendini göstermektedir. Özellikle yerleşik kadınların bu söylemler bağlamında Suriyeli kadınlardan rahatsızlık duyduğu bilinmektedir. (Küçükşen, 2017) Bu durum Suriyeli kadınlar açısından pek çok bakımdan dışlanma ve kötü gözle bakılmaya karşılık gelirken diğer yandan Türkiyeli erkeklerle ikinci eş olarak evlenen kadınların da başka türden şiddete varan çok boyutlu dışlanmalar deneyimledikleri bilinmektedir. (Kaya, 2018)

Bu araştırma bağlamında görüşülen kadınlardan yalnızca biri Türkiyeli bir erkekle ikinci eş olarak evlenmiştir. Söz konusu evliliğe ilişkin görüşmecinin deneyimini şöyle anlatmıştır:

“Benim için bir şey değişmedi çünkü ben onun ikinci eşiydim. Benden önce bir evliliği vardı. Benim onunla evlenmem mecburiydi çünkü annem 50, babam 60 yaşındaydı ve benim abim yok bana yardım edecek ben onunla mecburi olarak evlendim. Zaman böyle yapıyor Suriyelilere... (sigara yakıyor) Kocamın ilk eşiyse asla anlaşamıyoruz. Benim kocamın babası engelli, ben ona bakıyordum. Şöyle ki her şeyine; yemesine, içmesine, giyimine hatta altını bile değiştiriyordum. Ve ben ilk eşiyse anlaşamadığımdan dolayı ayrı bir eve çıkmaya karar verdim. Ama kocam onun yanında kaldı ben ise onun babasıyla kaldım ayrı evde. Babası yaklaşık 4 ay sonra vefat etti. Şu an kendim tek yaşıyorum. Ben ondan boşanma talep ettim. Ama o kabul etmiyor ne boşanmamı ne de vatandaş olmamı.” (Görüşmeci 29, Sendikada temizlik personeli/Öğrenci, 20 yaşında)

Türkiyeliler ile ikinci eş olma durumu, Suriyeli kadınlar açısından göç sonrası bir stratejiye dönüşebilmektedir. Suriyeli kadınlar aile zoruyla, para karşılığında, vatandaşlık alabilmek ümidiyle, yoksulluk nedeniyle ya da gelinen ülkede imkanlara daha kolay erişebilmek için bu evlilikler içerisinde yer alabilmektedir. Bununla beraber Suriyeli kadınların maddi yoksunluk durumuna bağlı olarak para karşılığında gerçekleşen evlilikler ve bu evliliklerin kadınların sömürüldüğü bir ticaret aracına dönüşmesi, saha çalışmasının gerçekleştiği kentin de içinde bulunduğu sınır illerinde görülmektedir (Mazlumder, 2014). Yapılan evliliğin göçmen kadın için nedeni en temelde mecburiyettir.

Görüşmeci kendi ailesinin durumuna referansla aslında hayatta kalmak için bir yol olarak böyle bir evliliğe ikna olmuştur. Bununla birlikte Suriye'deki sahip olunan kültürel sermayesine içkin olarak görüşmeci dini nikahla evlilik yapmış ve Suriye'deki geleneklerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Dini nikahın boşanma konusunda kadına insiyatif bırakmaması nedeniyle ayrılamamaktadır. Resmi nikah kadar bağlayıcı olmayan dini nikah kadının durumunu belirsiz ve güvencesiz bırakmaktadır. Söz konusu örnekte görüldüğü gibi göçmen kadın olmak menşei ülkede sahip olunan devlet, baba, gibi ataerkil koruma mekanizmalarının dahi geçersiz kaldığı, bu anlamıyla göçmen kadının yerleşik kadından da aşağı bir konumda muameleye maruz kaldığı söylenebilir. Şanlıurfa ve Suriye arasındaki evlilik pratiklerine dair kültürel benzerlik -dini nikaha dayalı, erken yaşta ve çok eşlilik- Suriyeli göçmen kadınlar için cinsiyete dayalı eşitsizliğe, şiddete maruz kalmasına neden

olabilmektedir. Bu noktada menşei ülke ile gelinen kent arasındaki benzerliklerin her zaman göçmenin hayatını kolaylaştırmadığı söz konusu durum için cinsiyete dayalı olarak dezavantajlar yarattığı söylenebilir.

4.3. Sosyal Kabul Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı, tarihsel kökeni bağlamında yoksullukla ilişkili olup sosyal güvenlikten yoksun gruplara karşılık gelen politik bir anlama sahipken, toplumsal dönüşümlerle beraber bu ekonomik alandan çıkarılarak kapsamı genişletilmiştir. (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011) Sosyal dışlanma siyasal, sosyal hayatın her alanında yaşanabilen bu anlamıyla çok boyutlu olarak topluma uyum sağlamayı engelleyen bütün yapısal ve bireysel süreçlere karşılık gelmektedir.

Göçmen grupları hemen yerde toplumsal dışlanmayla karşı karşıya kalmaktadır. Türkiye'deki Suriyeliler de dışlanma pratiklerinden muaf olmamakta yalnızca iş gücü piyasalarında değil toplumsal hayatın her alanında ayrımcı pratiklere de maruz kalmaktadır. Bu çalışma bağlamında görüşülen Suriyeli kadınların gündelik hayat deneyimleri de sosyal dışlanmanın birçok boyutunu içermektedir.

Göçmen kadınların savaş dolayısıyla göç etmeleri durumlarını iki anlamlılık içerisine sokmaktadır. Nitekim savaş mağduru olarak göç ettiklerini düşünen yerleşik nüfus, bir yandan bunu göz önünde bulundurarak ılımlı yaklaşırken, yine aynı neden kadınlar özelinde bu stereotipin sürdürülmemesi dolayısıyla dışlanmalara neden olmaktadır. Kamusal alanda makyaj yapmak ya da iyi giyinmek kadınlar için olumsuz sonuçları doğurmaktadır, yerleşik nüfusun algısındaki mağdur göçmen stereotipiyle çelişen bu görünümler özellikle kadınların dışlanması ya da sözlü tacizlere maruz kalmasına neden olmaktadır. Kadınlar kamusal alanda makyaj yapmamayı söz konusu eleştirilere mahal vermemek için bir strateji olarak benimsediklerini ifade etmiştir. Örneğin görüşmecilerden biri yaşadığı zorlukların neler olduğu sorulunca şöyle aktarmakta;

“Zaten bu en büyük ve tek sorun: Suriyeli olmak. Onlar, yani nasıl desem ayrımcı. Mesela tanıdığım biri var; bir binada Suriyelilerin nefes alması bile yasak çok baskı var yani. Ama onlar Türkler gidiyorlar, geliyorlar, ses yapıyorlar; televizyon, kavga hiç sıkıntı yok. Ama sen Suriyeliysen nefes almaman lazım. Örnekler çok mesela herkes bize çok laf söyler mesela; Siz niye makyaj yapıyorsunuz niye böyle niye şöyle. Tamam doğru, biz

savaştan çıktık ama hayat devam ediyor yani ve edecek diyorlar oradakiler ölmüş, E peki buradakiler ölmüş mü. Mesela ben burada kendime baktığım zaman, üç kızım var. Hemen arkamdan derler: bak Suriyeli kocası yok haline bak.” (Görüşmeci 12, Esnaf/Belediyede şef, 39 yaşında)

Suriyeli kadınların kamusal hayatta bu tarz dışlanmaların yanında yine göçmen olmalarına rağmen çocuk yapmaları aynı stereotipik çelişkilere dayanmaktadır. Kadınların doğurganlık üzerinden eleştirilmesi yerleşik toplumda “Savaştan kaçıp ülkelerini terk ediyorlar gelip burada çocuk yapıyorlar” söyleminde kendisini sık sık göstermektedir. Şanlıurfa özelinde incelendiğinde bölgesel farklılıklar olsa da çok çocukluluğun yaygın olduğu bilinmektedir yani il için yeni, sıra dışı olmayan bir olgu olmasına rağmen göçmenler söz konusu olduğunda bir eleştiriye dönüşebilmektedir. Suriyeli kadınlar doğurganlıkla ilgili eleştirilere yalnızca gündelik hayatta değil sağlık kuruluşlarında da maruz kalmaktadır. Bir muayene sırasındaki deneyimini bir görüşmeci şöyle anlatmıştır:

“Ben hamileyken hastaneye gittiğimde doktor bana kaçınıcı çocuğum olduğunu sorduğunda dördüncü dedim. Onun üstüne işte bana siz buraya mülteci olarak gelmenize rağmen hala çocuk yapıyorsunuz dedi. Ben de dedim ki benim elimde değil kocamın da elinde değil olan oldu.” (Görüşmeci 15, Kuaför/Kuaför, 33 yaşında)

Yukarıda görüşmecilerin aktardığı durumlar Goffman’ın toplumsal kimlik ayrımındaki uyumsuzlıklardan kaynaklanmaktadır. Suriyeli kadınların gerçekte dahil olduğu toplumsal kimlik göçmen kimliğidir ancak yerleşik halkın Suriyeliler hakkında geliştirdiği savaştan kaçmış olma intibasına dayanarak dahil ettikleri varsayılan toplumsal kimlik kategorisiyle uyumsuzluk göstermektedir. Kadınlar özelinde Suriyeli olmak doğurganlık ve dış görünüşe bağlı olarak itibarızlaştırıcı bir damga olarak kullanılmaktadır. Suriyelilerin yerleşik halk tarafından dışlanmasına, ayrımcılığa uğramasına neden olan en önemli dinamiklerden biri de yerleşik halkın yanlış bilgileridir. Burada söz konusu yanlış bilgiler devletin Suriyelilere birtakım imtiyazlar sağladığı, ekonomik ihtiyaçlarını karşıladığı ve mali yardımlar sunduğu yönündedir. Görüşmecilerden özellikle de öğretmen olanlar çalışma hayatıyla ilgili sorulan sorularda maaşlarının devlet tarafından değil UNICEF tarafından karşılandığını itinayla belirtmişlerdir, şüphesiz bunda yerleşik halkın ekonomik temelli suçlamalarının etkisi belirleyicidir. Tamamen asılsız olan bu iddiaların halk arasında söylentilerle yayıldığı ya da medyaya yansıyan yalan haberler aracılığıyla aktarıldığı bilinmektedir. Bu yanlış bilgiler yerleşik halkın Suriyelilere olumsuz bakışında temel bir rol

oynamakta görüşmecilerin aktardığı itibariyle gündelik hayatta açıkça haksızlığa uğramalarına da neden olabilmektedir. Görüşmecilerden biri kız kardeşinin tanık olduğu deneyimini şöyle aktarmıştır:

“Geçen hafta iki kız kardeşim PTT’ye gittiklerinde Urfalı Araplarla karşılaşmışlar. Onlar demiş ki “Sizin evinizin kirasını, faturalarınızı Türk devleti ödüyor.” Kız kardeşlerim ise “Hayır öyle bir şey yok, biz çalışıp her şeyiz kendimiz ödüyoruz.” Ve aslında benim düşüncemi sorarsan öyle düşündükleri için yani her şeyimizi devletin karşıladığını düşündükleri için Türkler bizden nefret ediyor.” (Görüşmeci 33, Öğretmen/Öğretmen, 40 yaşında)

Suriyelilerin yalnızca ekonomik değil, kamusal alandaki pek çok hizmetten ücretsiz ve öncelikli olarak yararlandıklarına dair yanlış bilgilere dayanan inançlar da dışlanmalarına ve pek çok haksızlığa uğramalarıyla sonuçlanmaktadır. Bu durum özellikle sağlık hizmetlerinde görülmektedir. Söz konusu durum ile ilgili görüşmecilerden biri deneyimini şöyle aktarmıştır:

“Bir gün de hastanede şöyle bir olay oldu; yine sıra bekliyorduk biz de sıradaydık herkes kendi sırasındaydı. Bizim sıramız geldiğinde içeri girdik oradan birisi “Neden Suriyelileri öncelikli alıyorsunuz” dedi. Ama herkes sırasına göre gidiyordu zaten.” (Görüşmeci 43, Ev hanımı/Öğretmen, 37 yaşında)

Sığınmacılara ilişkin olumsuz bakış açısında yerleşik halkın yanlış bilgilerinin etkisi büyüktür. Görüşmeciler yerleşik halkın kendilerine dair yanlış inançlarının farkında olup bu nedenle gündelik hayatta sürekli açıklama yapmak durumunda kalmaktadır. Suriyeli oldukları için söz konusu hizmetlerden en son yararlanmaya mecbur kaldıklarını da ifade etmişlerdir. Sığınmacı kadınların kamusal hayata dahil olmalarının önündeki en önemli engellerden biri de dildir. Türkçe bilmedikleri için yerli nüfusla iletişim kuramayan kadınların sayısı oldukça fazladır. Dil bilme göçmen kadınlar için farklı anlamlar taşımaktadır. Bazı kadınlar Türkçe’yi ileri düzeyde bilip bu yolla tercüman olarak çalışmakta ya da çalışmayı istemektedir. Diğer yandan Türkçe bilmek bazı kadınları yerleşik nüfus tarafından sosyal kabulü de sağlamaktadır. Ancak bu durumla sık karşılaşmadığı gibi sosyal kabul içerisinde asimilasyona dayalı hoşgörüyü barındırmaktadır. Türkçe bilen Görüşmeci 6 komşuları ile ilişkisini şöyle anlatmıştır:

“Bütün komşularım çok iyi hatta bana diyorlar ki sen Suriyeli değilsin Türksün. Komşularımla aram çok iyi mesela oğlum şu an okula gitmiyor eba'dan ders çalışıyorlar, onların evine gidiyor derse orada dinliyor ders bitince geliyor çok iyiler.” (Görüşmeci 6, Kuaför/Ev hanımı, 32 yaşında)

Dil bilme sığınmacılar açısından bir hayatta kalma stratejisine de dönüşebilmektedir. Yukarıda bahsedilen dışlanma dinamiklerine maruz kalmamak için Türkçe bilen kadınlar, Suriyeli olup olmadıkları sorulduğunda yalan söylemeyi tercih etmekte Türkçe bilmeyi bir savunma mekanizması olarak kullandıklarını söylemişlerdir. Bu durumu Görüşmeci 2 vatandaşlık alma sürecini anlatırken şöyle aktarıyor:

“Vatandaşlık iş bulmak, ehliyet için lazımdı. Suriye ehliyeti geçersiz vatandaştı olduktan sonra her kapı açılıyor, buradaki kimse Suriyeli olduğumuzu bilmiyor çünkü kime sorsan Suriyelilerden nefret ediyor. Biz Hataylıyız diyoruz, bitti bu kadar zaten Türkmeniz.” (Görüşmeci 2, Çocuk bakıcısı/Öğrenci, 26 yaşında)

Görüşmecinin ifadesinden hareketle damgalı olmak ve bir damgayla yaşamak bir takım stratejileri gerektirmektedir. Söz konusu durumda henüz damgalanmamış kişi Goffman'ın “itibarsızlaştırmaya müsait kişi olarak tarif ettiği kimse itibarsızlaştırıcı bilgiyi idare edebilmekte; yalan söylebilmekte, -miş gibi yapabilmektedir” (Goffman, 2014: 80). Bu yolla göçmen olmanın neden olduğu dışlanma pratiklerinden kurtulabilmeyi en azından damgası anlaşılınca kadar güvenli alan sayılabilecek normalmiş gibi davranmayı tercih etmektedir.

Suriyelilerin toplumsal hayatın her alanında, çalışma yaşamında, sokakta, apartmanda, kamusal alanda gündelik hayatlarını zorlaştıran dışlanma pratiklerine maruz kaldığı açıktır. Bütün bu engellere rağmen Suriyeliler, Şanlıurfa'da yaşamının pek çok bakımdan rahatlık sağladığını hatta yerleşik halkla aralarında kayda değer benzerlikler olduğuna inanmaktadır. Pek çok görüşmeci Suriye ile Şanlıurfa arasında çok fark bulunmadığını belirtirken en önemli benzerliğin bölgenin etnik, kültürel ve dinsel yapısının olduğunu ifade etmiştir. Ancak buna rağmen hemen hepsi dışlanmayı deneyimlemekte ayrımcı muamelelere maruz kalmaktadır. Gündelik hayatta yerleşik nüfus tarafından sığınmacılara yönelik tutum tam tersi yöndedir. Özellikle sokakta herhangi bir etkileşim sırasında, geçici oldukları ve istenmedikleri beklenmedik şekilde sığınmacılara hatırlatılmaktadır. Görüşmecilerden biri

kültürel olarak Türkiye'ye uyum sağladığını düşünmesine rağmen etrafındaki insanların sürekli geri dönüşe ilişkin sorularından duyduğu üzüntüyü şöyle anlatmıştır:

“Bir şey var sürekli ama sürekli soruyorlar “Suriye’ye ne zaman gideceksiniz?” hep ama hep soruyorlar. Ben de diyorum ki savaş bitince hemen giderim burada kalmam ama savaş bitmiyor yani ne zaman biter bilmiyorum. Allah bilir yani. Ama üzülüyorum yani çok üzülüyorum böyle sordukları için. Komşularımın aram iyi aslında bir komşum var her zaman soruyor “Siz Suriye’ye ne zaman gideceksiniz?” diyorum abla ben bilmiyorum. Yani elimde bir şey yok. Keşke savaş bitse hemen giderim.” (Görüşmeci 39, Öğretmen/Öğrenci, 29 yaşında)

4.4. Sonuç

Görülmektedir ki göçmenler söz konusu olduğunda gelinen ülke ile menşei ülke arasındaki benzerlikler gündelik hayatta gelinen topluma uyum sağlamayı kolaylaştırır da bu durum toplumsal kabul ile sonuçlanmamaktadır.

Nitekim Şanlıurfa'daki Suriyeliler söz konusu olduğunda etnisiteden aile yapısına varan benzerlikler söz konusu olmasına rağmen Suriyeliler dışlanmayı deneyimlemektedir. Bu durum yabancılara ilişkin olumsuz tutum ve algının etkisinde olmanın yanında göçün niceliksel ve zamana yayılan boyutu ile de yakından alakalıdır. Görüşmelerden de elde edildiği üzere yerleşik halkın tutumu başlangıçta oldukça iyimser ve yardımseverken hem göçmenlerin sayısının artması hem de Suriyelilerin kalıcılaşması dinamiklerine bağlı olarak dışlanmaya dönüşmektedir.

Suriyelilerin gündelik hayattaki deneyimlerine yön veren temel dinamik dışlanmadır. Söz konusu dışlanmayı her alanda ve her sığınmacı deneyimlese de kadınlar, kadın olmaktan kaynaklı farklı dışlanmaları deneyimlemektedir. Kadınlara özgü damgalanmalar arasında belki de en belirginini kamusal alanda “Suriyeli olmayı” temsil eden dış görünüş ve giyim tarzıdır. Söz konusu mefhum kadınları öteki olarak belirlemeyi kolaylaştırırken diğer yandan damgaya ilişkin bilginin idare edilişi için daha çok çaba sarf etmek zorunda kalmaktadırlar.

Suriyeli kadınların erkeklerden farklı olarak karşılaştığı engellerden ve eleştirilerden bir diğeri ise doğurganlık ve evliliğe ilişkindir. Kadınlar bir yandan mağdur olmalarına rağmen çocuk yapabilmeleri noktasında eleştirilmektedir. Diğer yandan aile bütünlüğünü

tehdit edici olarak algılanmakta bu noktada medeni duruma göre özellikle evli olmayan kadınlar dışlanma, damgalanma yaşanmaktadır. Bütün bu farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda cinsiyet, Suriyelilerin göç sonrası toplumsal yaşam deneyimlerini doğrudan belirleyen önemli bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda kadınların deneyimleri erkeklerden farklılaşmakta ve gelinen toplumun gerek sığınmacılara bakışı gerekse de ataerkil kültürel kodlarına bağlı olarak güvemlik riskleri taşıyan bir süreçte de karşılık gelmektedir.

5. BÖLÜM

5.ÇALIŞMA HAYATINDA GÖÇMEN KADINLAR

Göçmen kadınların Türkiye’deki durumunun anlaşılmasında çalışma hayatı önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma hayatı, Suriyeli kadınlar açısından bir yandan gündelik hayatla etkileşimlerinin en yoğun olduğu alan olarak karşımıza çıkarken diğer yandan deneyimlerinin farklılaştığı alandır. Söz konusu deneyim farklılıkları sahip olunan kültürel sermaye, sınıfsal konum, yaş, ebeveynlik dinamikleri üzerinden şekillenmektedir. Bütün farklılıkların yanında Suriyeli kadınların, göçmenlik ve toplumsal cinsiyet dinamiklerinin kesişimlerine dayalı olarak belli sektörlerde yoğunlaşma, dışlanma, düşük ücretlendirme, güvencesizlik gibi ortak deneyimleri de söz konusudur. Çalışmanın bu bölümünde kadınların dahil olduğu emek piyasalarındaki konumlarının, ataerkil ilişkiler bağlamında kadınların çalışma hayatını nasıl şekillendirdiği tartışılacaktır. Bu bağlamda Hartmann’ın patriarkal kapitalist toplum analizinden yararlanılacaktır. Çalışma hayatında Suriyeli kadınların konumu, toplumsal cinsiyet ve göçmen kimliğinin kesişimine dayalı olarak ele alınacak bu anlamda Collins’in kesişimsellik kavramına başvurulacaktır. Göçmen kadınların patriarkal kapitalist toplumda işe girme, iş bulma, çalışma hayatını deneyimleme süreçleri kadınların deneyimleri bağlamında incelenecektir.

5.1. Patriarkal Kapitalizm ve Göçmen Kadın Emegi

Patriyarka, erkeklerin kadınlardan üstünlüğünü sağlayan, erkekler tarafından kadınlara uygulanan ekonomik, cinsel, toplumsal; baskı, denetleme, sömürü mekanizmalarının içinde şekillendiği toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı ilişkilerin sürdürülmesi ile oluşan toplumsal yapı olarak tanımlanabilir. Walby, patriarkayı erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini sağlayan toplumsal yapılar sistemi olarak tanımlarken, kavramın sosyal bilimler içerisinde geçirdiği dönüşümlere dikkat çeker, kimi yazarlar patriarkayı, hane reisi erkek olan toplumların devlet sistemine atfen kullanırken, kavram yalnızca kadınların tahakkümünü değil, reis konumunda olmayan ailedeki diğer erkekleri de kapsıyordu. (Walby, 2021:39) Kavramın kapsamı erkekler arasındaki tahakküm ilişkilerinden ziyade kadınlar üzerindeki egemenlik ilişkisine odaklanan bir çizgi izlemekte, erkekler arası jenerasyona bağlı hiyerarşinin patriarka kavramı içinde alınmasını destekleyen yazarlar

olduğu gibi (Hartmann, 1979) tamamen dışarıda bırakılması gerektiğini savunanlar da (Walby, 1997) bulunmaktadır.

Tarih boyunca kadınlar erkekler tarafından çeşitli tahakküm biçimlerine maruz bırakılarak toplumsal anlamda ikincil konumda tutulmuş ve bu konumlarının sürdürülmesi aile, din, devlet gibi pek çok kurumun aracılığının yanında iş birliğiyle desteklenmiştir. Ataerkilliğin kadınlar üzerindeki tahakkümü toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilip aktarıldığı aile ilişkilerinde başlayarak, gündelik hayatın her alanına sirayet etmişse de çalışmanın bu bölümünde göçmen kadınların çalışma yaşamına odaklanacaktır. Göçmen kadınların, ücretli emek olarak emek piyasalarına dahil olma süreçleri, nedenleri ve sonuçları bakımından önemlidir çünkü hem kapitalizm hem de patriyarkanın kadına bakışındaki iş birliğinin en görünür olduğu alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Patriyarkal ilişkiler ekonomik alanda sürmekte olup ekonomik piyasa ilişkilerinin de özel alanda sürmekte olan patriarkal tahakkümü kolaylaştırıp pekiştirdiği söylenebilir. Nitekim sermayenin çıkarları ile erkeklerin çıkarlarının kesiştiği bilinmekte olup kadınların iş gücü piyasalarına katılmalarıyla beraber daha görünür olmaktadır.

Kadınların, ücretli emek piyasalarına dahil olmalarıyla beraber patriyarkal ilişkiler etrafında gelişen ikincil toplumsal konumlarının ekonomik alanda toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, cinsiyete dayalı ücretlendirme şeklinde kendini göstermektedir. Bu durum günümüz dünyasında hakim ekonomik sistem olan kapitalist ilişkilerde ifadesini bulmaktadır. Kadınların çalışma hayatında nasıl görünüm sergilediği kadar, dahil olup olmaması da toplumsal cinsiyet dinamiğiyle doğrudan ilişkilidir. Ataerkil toplumsal yapı içerisinde kadınlar özel alan, ev içi işlerle sorumlu tutulmuştur. Toplumsal cinsiyete dayalı bu iş bölümünün kadınların emek piyasalarına dahil olmalarına ilişkin süreci doğrudan belirlemektedir. Suriyeli kadınların çalışma hayatına dahil olmasını etkileyen dinamikler ataerkillik ve kapitalist sistemin kadın emeğine duyduğu ihtiyacın kesişimine dayanmaktadır. Bununla beraber kadınların emek piyasalarına dahil olduktan sonra hane içindeki toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü sürmektedir. Bu noktada kadınların deneyimlerinin anlaşılmasında tek başına ataerkillik ve kapitalizmin analizinin eksikliğe yol açmaktadır. Heidi Hartmann'ın patriarkal kapitalizm analizi ilişkiselliği anlamakta önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Hartmann'ın analizi Marksizmin kadın emeğine bakışına eleştirilerine dayanmaktadır.

Marksist feminist yaklaşım kadın emeğini Marx'ın kuramının temel kavramları olan sermaye-emek kavramları çerçevesinde ele almakta kadınların iş gücü piyasalarına katılımı ve düşük ücretlendirmelere tabi olmasını bu bağlamda kapitalist ilişkilere dayandırmaktadır. (Walby, 2021) Hartmann Marksist feministlerin kadın yaklaşımını, kadın emeğinin analizinde sınıf analizini merkeze alması noktasında eleştirir. Türkçe'ye *Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği (1981)* olarak çevrilen çalışmasında Hartmann, yalnızca patriyarkaya odaklanmanın veya yalnızca kapitalist ilişkilere dayalı analizin ayrı ayrı ele alınmasının hatalı olduğunu, patriarka ile kapitalizm arasındaki ortaklığı şöyle ifade etmiştir;

“Toplumumuz ancak hem kapitalist hem de patriarkal yollarla örgütlendiği kavranınca anlaşılabilir. Patriarkal ve kapitalist çıkarlar arasındaki gerilimleri ortaya koyarken sermaye birikiminin hem kendisini patriarkal toplumsal yapıya uyarladığını hem de bu toplumsal yapının sürekliliğine yardımcı olmaktadır.” (Hartmann, 2020:159)

Kadınların emek piyasalarına dahil olmaları, bu piyasalar içerisinde nasıl görünümsergiledikleri iç içe geçmiş patriarkal ilişkiler ve kapitalist sistem arasındaki gerilimlere dayalı iş birliğini görmek sığınmacı kadınların durumunda da önemlidir. Zira Hartmann çalışmasında kapitalist üretim ilişkilerinde işçiler arası hiyerarşilerin bulunduğunu, Marksizmin bu hiyerarşileri kimin dolduracağını tanımlamakta eksik kaldığını, bu noktada toplumsal cinsiyet ve diğer toplumsal kimliklerin belirleyici olduğunu söyler. (Hartmann, 2020:178) Sığınmacı kadınların emek piyasalarındaki görünümünü belirleyen patriarka ve kapitalizm iç içe geçerken göçmen kimliği bu üretim ilişkilerinde kadınların deneyimlerinin farklılaşmasında belirleyicidir.

Bununla birlikte göçmen kadınların emek piyasalarına dahil olurken patriarkal ilişkiler ve kapitalist ilişkiler kadar bir toplumsal kimlik olan göçmen olmanın kadınların emek piyasalarında hangi sektörlerde yer aldıklarını belirlemede sadece kadın oldukları için değil göçmen kadın oldukları için farklılaşan deneyimleri mevcuttur. Sığınmacı kadınların genel durumunun anlaşılmasının yanında emek piyasalarına girişleri nasıl görünümsergiledikleri ve kadın deneyimini çok boyutluluğunu anlamak için bu çalışmada kesişimsellik kavramına dikkat çekilecektir.

Kesişimsellik kavramı, üzerine tartışmalar olsa da feminist teoride kavram, kadınlar arasındaki farklılıklara dikkat çekmek için ortaya çıkmıştır. Bu konuda özellikle siyah

feministlerin öncü olduğu ve beyaz kadınlardan ayrılan ırkçılık kaynaklı deneyimlerine işaret etmektedir. Üçüncü dalga feministlerin dikkat çektiği bu farklılıklar kadınların sınıfsal, ırksal, etnik, kültürel olarak farklı toplumsal eşitsizliklere maruz kaldığı bu anlamıyla kesişimselliğin toplumsal cinsiyetle beraber diğer eşitsizlik biçimlerini dahil etmeye hedefleyen bir aracı olduğu söylenebilir.

Collins'in Amerika'da belirginleşen ırkçılığa bağlı siyahların toplumun her alanından dışlanması ve siyahi kadınların çalışma hayatında yaşadıkları ortak deneyimlerinin yol açtığı yeni toplumsal konumunun ilişkiselliğine dayanarak kesişimselliğin gerekliliğine vurgu yapmıştır. (Avcil, 2020:1307) Collins'in siyah kadınlardan yola çıkarak açıkladığı, kadın olmanın yanında sahip olunan yukarıda sözü edilen diğer kimliklerle olan ilişkiselliğin maruz kalınan sömürü biçimini, türünü yapılandırdığını *Black Feminist Thought* adlı çalışmasında baskılamının matrixi olarak tarif etmektedir. (Fidan, 2019:14) Siyahi kadınların ırk bağlamında farklı deneyimlerini ortaya koymak için ortaya çıksa da göç araştırmalarında kadınların deneyimlerini anlamak için de elverişlidir.

Bu çalışma bağlamında görüşülen Suriyeli kadınlar etnik, sınıfsal açıdan son derece heterojen bir gruba karşılık gelse de toplumsal cinsiyet ve göçmen kimliğinin kesişimine dayalı ortak deneyimlerin bulunduğu eşitsizliklere, dışlanmalara ve baskı mekanizmalarına maruz kalmaktadır. Suriyeli kadınlar bir yandan patriarkal kapitalizmde “kadınlara uygun” işlerde çalışabilmekteyken diğer taraftan göçmen oldukları için emek piyasasındaki dışlayıcı pratiklere maruz kalmaktadır. Suriyeli kadınların iş piyasalarında karşılaşmış oldukları dışlanma, patriarkal kapitalist ilişkiler tarafından şekillenmekte ancak göçmen olmanın neden olduğu dışlanma kadınların emek piyasası içerisinde görünümünü belirlemektedir. Suriyeli kadınların görünümü söz konusu duruma bağlı olarak göç etmiş olma, patriarka ve kapitalizmin ilişkiselliğine dayalı bir toplumsal konuma karşılık gelir. Bu bağlamda bu bölümde Suriyeli kadınların iş gücü piyasalarına girişlerini, nasıl görünümsergilediklerini ve hem göçmen hem kadın olma kategorileri bağlamında deneyimlerinin anlaşılması amaçlanmakta, patriarkal kapitalizmin kısıcında göçmen kadın olma, kadınların deneyimleri üzerinden tartışılacaktır.

5.2. Suriyeli Kadınların Emek Piyasasındaki Görünümleri

Suriyeli kadınların Türkiye emek piyasasındaki görünümleri çok boyutluluk arz etmektedir. Türkiye'nin emek piyasalarına yön veren neoliberal politikaların sonuçlarına

bağlı olarak patriyarkal kapitalist üretimin ihtiyaç duyduğu iş gücünün kadın emeğini nerede konumlandığı ile yakından ilişkilidir. Bununla birlikte Suriyeli kadınların menşei ülkede sahip oldukları ataerkil kültürel kodlar piyasanın dayandığı cinsiyetçi iş bölümü kadar belirleyicidir. Göç deneyimini yapılandıran ve farklılaştıran sınıf, medeni durum, hukuki statü, çocuk sahibi olma kategorileri kadınların emek piyasasındaki görünümünde de belirleyicidir. Bu bölümde söz konusu dinamiklere bağlı olarak Suriyeli kadınların nasıl görünümsergiledikleri incelenecektir.

Göçmen kadın emeği kapitalizmin ihtiyaç duyduğu ucuz emek gücünü en çok karşıladığı alanlardan biridir. Kapitalizmin maksimum kar güdüsüyle ulusaşırı hammadde hareketliliğinin 70'li yıllardan beri hız kazandığı bilinmektedir. Bu üretim sisteminde sürekliliği sağlayan en büyük dinamik kuşkusuz enformelleşmedir. Emek piyasasının vasıflı-vasıfsız emek şeklinde ikiye bölünmesine neden olan enformel sektör düşük ücret, güvencesizlik ve kayıtsızlığı içermesinin yanında ihtiyaç duyduğu ucuz emeği göçmenler tarafından karşılandığı bilinmektedir. Göçün feminizasyonuna eşlik eden emeğin feminizasyonu süreçleri kadınları kapitalizmin yeni yedek iş gücü ordusu haline getirmekte bunun yanında ataerkil mekanizmalarla iş birliği içerisinde kadının hem sermaye hem de toplumsal cinsiyet bağlamında sömürsüne ön ayak olmaktadır.

Göçmen kadınlar, emek piyasaları içerisinde hem kadın olmak hem göçmen olmak hem de çalışan olmak bağlamından üçlü bir sömürü sisteminin içerisinde bulunmaktadır. Emek piyasalarında özellikle enformel sektörde yaygın olan parça başı üretimde hem kontrol altında tutabilmek, kayıtsızlığının kolaylıkla gerekçelendirebilmek, vasıfsız iş gücü olarak değerlendirebilmenin kolaylığı bağlamında göçmen kadınlar, patriyarkal kapitalizmin yeni kaleleri durumuna gelmiştir. Phizacklea'nin aktardığı gibi, ataerkil toplumsal yapıda göçmen kadınların daha düşük ücrete dayalı daha düşük statülü işlerde çalışmasının gelir getiricinin erkek olarak tanımlandığı toplumsal cinsiyete dayalı ilişkiler bağlamında daha kolaydır (Castles ve Miller, 2008).

Kapitalizmin yedek iş gücü ordusunda her zaman kadınların bulunduğu bilinmektedir ancak ILO'nun istatistiklerine göre "göçmen kadınlar %67'lik iş gücüne katılım oranı ile göçmen olmayan kadınlardan yaklaşık %16 civarında bir farkla daha yüksek bir düzeyde iş gücüne katılmaktadır (ILO, 2015:6)." (Akt. Yılmaz, 2019: 388) Göçmen kadınların iş gücüne katılımının hem cinslerinden fazla olması Collins'in kesişimsellik kavramıyla işaret ettiği farklılıklarla yakından ilişkilidir. Göçmen kadınlar, hukuki statüye bağlı olarak

kayıtsız ve bağılı olarak güvencesiz işlerde daha yaygın çalışmaktadır. Bununla birlikte göç sürecinde yitirilen ekonomik, kültürel, sosyal sermayenin etkisiyle yoksullukla çarpıcı biçimde karşı karşıya kalmakta ve emek piyasalarına dahil olmak zorunda kalmaktadırlar.

Göçmen kadınların emek piyasalarındaki görünüşleri tek tiplik göstermemektedir. Etnik, sınıfsal, kültürel farkların yanında eğitim durumu, medeni durum gibi faktörler kadınların deneyimlerini farklılaştırmaktadır. Kadın göçmen emeğinin ele alınış biçiminde göz ardı edilen farklılıklar göç araştırmalarında sığ bir bakış açısına neden olmakta, göçmen kadın emeğinin yalnızca vasıf gerektirmeyen iş kollarında yer aldığı yanılgısı vasıflı göçmen kadınların deneyimlerini içermemesi bakımından eleştirilmiştir. “Kofman’ın da belirttiği gibi, göç literatüründe kadın göçmen emeğinin daha az vasıflı alanlara indirgenerek incelenmesi ve beyin göçü literatüründe kadınların görünmez olmaları, anaakım cinsiyet körü göç yaklaşımlarının bir yansımasıdır” (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009:15). Zira bu çalışmada görüşülen kadınların eğitim durumuna bakıldığında, Türkiye’deki Suriyeli kadınlara ilişkin verilerle kıyaslandığında genel görünümün aksine menşei ülkede yüksek öğrenim sahibi olan kadınların oranı fazladır. Yine menşei ülkedeki çalışma hayatında patriarkal kapitalist toplumun istediği cinsiyetçi iş bölümü yaygınsa da görüşmeciler arasında Suriye’deyken inşaat mühendisliği, eczacılık, diş hekimliği, belediye şefi gibi erkek egemen alanlarda çalışmış kadınlar da bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında görüşülen Suriyeli kadınların Türkiye’de emek piyasalarına dahil olurken oldukça farklı sektörlerde yer aldığı bilinmektedir. Kırsal bölgelerde yaygın olarak mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmakta, üretim sektöründe ağırlıklı olarak tekstil fabrikalarında çalışmakta, hizmet sektöründe uzmanlık alanlarına göre istihdam edilebilmekte diğer yandan kendi işletmelerinde bağımsız çalışmanın yanında gerek parça başı üretim gerekse bakım ve temizlik işçisi olarak ev içi işlerde çalışabilmekteledir.

Bu çalışma bağlamında görüşülen kadınların çalıştığı meslekler öğretmenlik, kuaförlük, esnaf, büro çalışanı, STK çalışanı, fabrikada ücretli işçi, evde bakım ve temizlik şeklindedir. Görüşmecilerin yer aldığı meslekler cinsiyetçi iş bölümüne dayanan “kadınlara atfedilen” işlerdir. Bu görünüm kadınların patriarkal kapitalist yapıda çalıştıkları işlerin ev işlerine paralel bakma, hizmet etme üzerine olduğunu ve çalışma hayatında da bu konumu sürdürdüğünü ortaya koymaktadır (Bhasin’den akt. Ergüneş, 2008). Ancak bu durum iş gücü piyasalarının cinsiyetçi yapısı kadar Suriyeli kadınların menşei ülkede sahip oldukları ekonomik sermaye ve kültürel sermayenin yanında menşei ülkenin toplumsal cinsiyet

ilişkilerinin etkisindedir. Nitekim bazı kadınlar ilk kez göçten sonra çalışma hayatını deneyimlerken bazıları ise Suriye’de de çalışma deneyimine sahiptir. Bu çalışma kapsamında görüşülen 45 kadından 16’sı ilk kez Türkiye’de çalışma hayatına katıldıklarını ifade etmiştir.

İlk grupta yer alan kadınların deneyimleri yoksulluk ve kadın yoksulluğuyla yakından ilişkilidir. İlk kez Türkiye’de çalışan Suriyeli kadınlar genellikle hanede gelir getirici bir işte çalışabilecek başka birinin olmaması, düzenli bir gelir kaynağının olmaması gibi nedenlerle çalışmak zorunda kalmıştır. Saha çalışması sırasında görüşmelerdeki ifadelerinde kadınların çoğu yoksulluk nedeniyle, evliyse eşinin iş bulamaması nedeniyle çalıştığını belirtmiştir.

Daha önce Suriye’de çalışan kadınlar ise kaynak ülkede yaptıkları işi sürdürenler ve uzmanlık alanı dışında bir işte çalışanlar olarak iki gruba ayrılabilir. Suriyeli kadınların Türkiye emek piyasalarındaki görünümünü anlamak için Suriye’deki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin analizi önemlidir. Suriye’nin toplum yapısına bakıldığında bütün ülke için genellemeler yapmak oldukça yanıltıcıdır zira bölgesel, sınıfsal farklılıklar belirleyicidir. Aynı farklılıklar kadınların eğitime katılımında da etkilidir. Nitekim yapılan görüşmelerde de bazı kadınlar ülkelerinde çalışmak konusunda özgür olduklarını ifade ederken bazı kadınlar eşlerinin ya da akrabalarının ataerkil söylem ve engellerine maruz kalabilmektedir.

Göçten önce Halep kentinde yaşayan görüşmecilerden biri Suriye’de ailesinin etkisi şöyle anlatmaktadır:

“Bizim adetlerde bir kızın üniversite okuması ayıptı. Halep’te sadece 6. sınıfa kadar okuturlardı. Babam da okula devam etmemi istemedi. Ama şöyle bir şey dedi “kuaför ya da terzi olmak istersen olabilirsin” evde olduktan sonra izin verirlerdi ama dışarıda kendin mekan açmana izin vermezlerdi evde olduğu için izin verirler sokakta herhangi bir yerde çalışmana asla izin vermezlerdi.” (Görüşmeci 7, Kuaför/Kuaför, 43 yaşında)

Göçten önce Deyrizor’da yaşayan görüşmeci ise ailesinin kadınların okumasına ilişkin düşüncesini şöyle anlatmıştır:

“Evet kızlarını okutmayan aileler var ama benim bulunduğum kent Deyrizor, orada böyle şeyler olmaz. Tam aksine benim bulunduğum kent Suriye’de en fazla kızlarını okutmak

peşinde olan kenttir. Halep mesela Deyrizor'un tam tersidir 15-16 yaşında kızlar evlenirken bizde kızlar 25-26 yaşında evlenirler.” (Görüşmeci 37, Öğretmen/Öğretmen, 30 yaşında)

Görüşmecilerin aktardığı gibi menşei ülkenin ataerkisi farklılıklar arz etse de göç sonucu özellikle Suriye'deyken çalışamayan kadınlar açısından ataerkil bazı kırılmalardan söz etmek mümkündür. Bu nedenle göçmen olmanın yarattığı dezavantajlar, kadınların çalışması konusunda meşru bir zemine yol açmıştır. Bu anlamıyla ataerkil bir pazarlığa girilerek, emek gücüne katılımın kadınlar üzerindeki hane içindeki eril tahakkümün kırılma olanağı doğduğu söylenebilmektedir. Kandiyoti ataerkil pazarlığı; verili herhangi toplumda kadınların içinde yer aldıkları sistemde, zorunlu kılınan şeylere karşı geliştirdikleri stratejiler olarak tanımlar. (Kandiyoti, 1996/2013:126) Bu anlamıyla ataerkil sistem içerisinde, özel alanda olması istenen kadınların göçmen olma deneyimiyle beraber ve bunun sonucu olarak geçimi sağlamak için çalışmak zorunda kalmaları durumu kamusal alana dahil olabilmelerinin yolunu açmıştır.

Nitekim birçok görüşmeci Suriye'de olsa aileleri ya da eşlerinin ev dışında çalışmalarına izin vermediklerini ancak içinde buldukları durumun çalışmalarına ailelerinin karışmamasıyla sonuçlandığını söylemiştir. Konuyla ilgili görüşmeci yaşadığı deneyim farklılığını şöyle ifade etmiştir:

“Hiç kolay değil çalışmak, anne olmak. Ama Türkiye'de olmanın en iyi yanı, burada Türkiye'de akrabam yok. Yani özgürüm ben ve çalışmak istiyorum. Suriye'de olsa çok tepki gösterirlerdi tabii.” (Görüşmeci 39, Anaokulunda Öğretmen/Öğrenci, 29 yaşında)

Daha önce Suriye'de çalışmayan Türkiye'de kuaför dükkanının ortağı olan görüşmeci, çalışma hayatına katılımını, Türkiye'ye gelince çalışmak zorunda kaldığını ve akrabalarının sözlerinin etkili olmadığını şöyle ifade etmektedir:

“Şimdiye kadar kimse benim çalışmamı istemez, onlardan problemler görüyorum ama onları umursamıyorum. Çünkü bu benim hayatım, benim kararım. Yani ben mecburum çalışmaya Çünkü çalışmazsam yaşayamam geçimini sağlayamam.” (Görüşmeci 13, Kuaför/Ev hanımı, 41 yaşında)

Bir sivil toplum kuruluşunun projesinde hasta bakıcı olarak istihdam edilen görüşmeci ise akrabalarının çalışmasına yaklaşımındaki değişimi şu sözlerle ifade etmiştir:

“Eşim teknisyen ben 2000 lira kazanıyorum eşim yevmiye ile çalışıyor. Günlük 50 lira giderse gider gitmezse de para yok. Bazen hastalanıyor gidemiyor işe, sorumluluğun çoğu bende daha doğrusu benim işim olmasa Türkiye’de yaşayamazdık. Kocamla aramda iş için problem olmuyor tam aksine o beni işe gitmem için destekliyor ama çocuğum için üzülüyor. Çünkü oğlum küçük ben sabah sekizde çıkıyorum akşam beşe kadar yokum. Suriye’deyken evet böyle problemler vardı etraftakiler, akrabalar çalışmama yan gözle bakıyorlardı ama Türkiye’de tam aksine onlar beni teşvik ediyor çalışmam için.” (Görüşmecisi 31, STK projesinde Hasta bakıcı/Ev hanımı , 29 yaşında)

Kadınların bu pazarlığa girişebilmelerinin en önemli nedenlerinden biri de yoksulluktur. Yoksulluğun tanımı ve kapsamı kavramsal olarak geniş olsa da burada söz konusu olan durum gelirden yoksun olma olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek başına göçün nedenini de oluşturabilen bir kategori olarak yoksulluk cinsiyet ile yakından ilişkilidir, niceliksel olarak kadınların yoksulluk oranının erkeklerden fazla olması Pearce tarafından yoksulluğun kadınlaşması olarak kavramsallaştırılmıştır (Köşk ve Özbek, 2018).

Kavram kadınların emek piyasalarında maruz kaldıkları ayrımcılık ve dışlanmanın yanında çocuklarına tek başına bakan kadınların karşı karşıya kaldığı yoksunluk durumuna işaret etmesiyle (Byrne’dan akt. Güler ve Uyanık, 2015) göçmen kadınların çalışma hayatına katılımını anlamada önemli bir referans noktasıdır. Kadınlar, çalışma hayatına dahil olurken sıklıkla evde çalışan başka kimsenin bulunmadığı ve geçimlerini sağlamak için çalışmaya mecbur kaldıklarını ifade etmişlerdir.

İlk kez Türkiye’de çalışan görüşmecilerden biri deneyimini şöyle anlatmaktadır:

“Kocam çalıştığı zamanlar benim işe gitmemi istemiyordu ama o hastalandıktan sonra gördü ki kendisi de çalışmıyor durum zor ondan çalışmama bir şey demez oldu. Ben mecburum çalışmaya, eşim çalışıyordu inşaatta işçi olarak ama bel fitiği çıktı bu hastalığından sonra eşim çalışmadı ben mecburum çalışmaya.” (Görüşmecisi 34, Tekstil fabrikasında işçi/Ev hanımı, 36 yaşında)

İlk kez Türkiye’de çalışma hayatına katılan ve hanenin tek gelir getiricisi olan evli kadınlar açısından menşei ülkedeki ataerkil toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi bazı duygusal kırılmalara neden olabilmektedir. Bu noktada özellikle Suriyeli yakınların ataerkil söylem ve bakış açıları etkilidir. Söz konusu toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak Suriye’de de hanenin esas gelir getiricisi erkek olarak tanımlanmıştır, Türkiye’de bu durumun değişimi

özellikle erkekler üzerindeki itibarsızlaştırılmış erkek damgasına neden olurken kadınların çalışması bu bağlamda hem eleştirilmekte hem de erkeğin aşağılanmasında kullanılabilir. Konuyla ilgili görüşmecilerden biri akrabalarının çalışmasına yaklaşımını şöyle anlatmaktadır:

“Türkiye’ye geldik ben çalışmaya başladım, kocamsa iş çıkarsa çalışıyor mesela bazı zamanlar oluyordu 2 ay işsiz kalabiliyordu. Hepsi, hepsi çalışmama karışıyorlar bütün akrabalarım. Hatta daha çok bana karşı değil de kocama karşı oluyor bu “Senin hanımın çalışıyor sen evde oturmuşsun” diyorlar. Ben onların sözüne kulak asıyorum çünkü kocam evde oturduğu zaman işi olmuyor, iş olduğu zaman da evde oturmuyor ben bu işe kendi rızamla geliyorum kocama destek oluyorum. Çünkü kocam bana hiçbir şeyi zorla yaptırmıyor iş konusunda ben kendi rızamla çalışıyorum.” (Görüşmeci 35, Fabrikada temizlikçi/Ev hanımı, 45 yaşında)

Özetle Suriyeli kadınların işe giriş nedenleri yoksulluk, hanede çalışacak başka kimsenin bulunmaması gibi kadınlar tarafından mecburi olarak ifade edilen ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Diğer taraftan Suriyeli sığınmacılar söz konusu olduğunda erkek işsizliğinin yaygın olmasının yanında daha mevsime bağlı sektörlerde yoğunlaşmasına bağlı olarak süreksiz ve dönemsel olduğu görülmekte, bu durum evli kadınların evin esas gelir getiricisi konumuna gelmelerini de sağlamaktadır.

Bu durum göç sonrasında kadınların kendi ülkelerinde maruz kaldıkları patriyarkal baskılardan kurtulmayı olanaklı kılmaktadır. (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009) Yapılan görüşmelere dayalı olarak Suriyeli kadınların emek piyasalarında nasıl görünüm sergilediğini başta menşei ülkenin ataerkisi şekillendirmektedir. Kadınlar, “kadınlara uygun meslekleri” tercih ederek toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü bağlamında emek piyasasındaki konumlarını sürdürmektedir. Bununla birlikte eğitim durumuna göre öğretmenlik, hasta bakıcı, muhasebecilik gibi yüksek öğretim gerektiren işler ve kuaförlük, terzi gibi meslek eğitimi gerektiren işlerde yer almaktadırlar. Yaşlarına göre genç kadınların eğitim seviyesi yüksek olmasına rağmen sekreter olarak büro işlerinde çalışmaktadır. Bu durum kadın emeğinin vasıfsız olarak tanımlanmasıyla da yakından ilişkilidir.

Kadınlar açısından göç sonrası deneyimlenen çalışma hayatı sonuçları bakımından çok boyutludur:

- 1)Kadınların menşei ülkede maruz kaldıkları ataerkil baskılardan görece özgürleşip kamusal alanda görünürlüğüünün artması,
- 2)Göçmen erkek işsizliğinin yaygınlaşması sonucu hane geçiminin kadının üstlenmesi ile yaşanan hane içi toplumsal rollerdeki ekonomik değişim,
- 3)Ev içi ücretsiz emeğin ve çalışma hayatına katılımın sonucu artan sorumluluk,
- 4)Ortak deneyimleri paylaşan kadınlar arası dayanışma ağları geliştirmesi; ortak iş yeri açma,
- 5)Kadınlar için “kadınlara özel” iş fırsatları ve görünür görünmeyen emek olarak STK çalışması şeklinde sıralanabilir.

5.3. Suriyeli Kadınların İş Bulma Pratikleri ve Dönüşen Meslekler

Suriyeli kadınların çalışma hayatına katılım nedenleri benzer olsa da katılım biçimleri eğitim durumuna, sahip olunan ekonomik ve sosyal sermaye bağlı olarak şekillenmektedir. Özellikle göçün karar anından itibaren etkili olan göçmen ağları, göç sonrası hayatı deneyimlerken olduğu gibi çalışma hayatında da önemlidir. Ağlar göç öncesinde var olabileceği gibi göç sonrası geliştirilen ağlar da mevcuttur.

Çalışmanın bu bölümünde kadınların iş bulma mekanizmalarında da son derece etkili olan ağlara odaklanılacaktır. Ağlar, toplumsal hayatın her alanında göçmenler için uyum sorunlarını kolaylaştıran, dil bilmemekten kaynaklı yabancılık durumunun etkisi azaltmakta ve gelinen yerdeki ekonomik, sosyal olanakların öğrenilmesi sürecini kolaylaştırmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi göçmen kadınlar ağ kurma, geliştirme ve sürdürme konusunda erkeklerden daha başarılıdır.

Göçmen kadınların kendi aralarında geliştirdiği bu enformel ağlar, çalışma hayatına girişlerini önemli ölçüde belirlemekte olup, göç sonrası ortak deneyimlere bağlı gelişen dayanışma temelli sosyal sermayelerdir. (Bourdieu ve Wacquant’dan akt. Castles ve Miller, 2008) Bu çalışma bağlamında görüşülen Suriyeli kadınların iş bulma mekanizmaları yaygın olarak arkadaşlık ilişkileri, akrabalık ilişkileri ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Diğer yandan kadınlar, sivil toplum alanındaki iş olanaklarından da çoğu kez birbirleri vasıtasıyla haberdar olmaktadır. Görüşmecilerden yalnızca bir kişi İŞKUR aracılığıyla iş bulunduğunu ifade etmiştir. Bu bölümde kadınların iş bulma deneyimleri ve bağlı olarak yer aldıkları sektörlerde, Suriye’deki deneyimlerinden farklılaşan iş ve meslek hayatlarındaki değişimleri nasıl deneyimledikleri ele alınacaktır.

Suriye göçünün başlangıcından bu yana bütün dünyayı etkilediği açıktır bunun yanında Suriyeliler'in en çok bulunduğu ülke olarak Türkiye'de özellikle Birleşmiş Milletler'e [BM] ve Avrupa Birliği'ne [AB] bağlı sivil toplum faaliyetlerinde çarpıcı artışlar gözlemlenmiştir. Sığınmacıları ülkelerine kabul etmeyen Avrupa ülkeleri yürütülen bu faaliyet ve projelerin esas fonunu oluşturmakta, Suriyelilerin sosyal uyumunu sağlamaya yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalardan en belirgin olanı şüphesiz hem Suriyeli çocukların eğitimini ve sosyal uyumunu hedefleyen hem de Suriyeli öğretmenlere istihdam alanı sağlayan okullarda yürütülmüştür. Bu anlamıyla Suriyeli göçünün kendi istihdam potansiyelini yaratması ve karşılması söz konusudur. Zira Suriyelilerin sivil toplum kuruluşlarında ya da sivil toplum kuruluşları aracılığıyla çalışabilmeleri yine kitlesel Suriyeli göçüne dayanmaktadır.

AB standartlarına bağlı projelerde, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler göz önünde bulundurularak yürütülen çalışmalarda kadınlara öncelik verilmektedir. Hizmet sektöründe çalışan kadınların hemen hepsi ya sivil toplum kuruluşları aracılığıyla ya da bu kuruluşlar tarafından sürdürülen projelerde istihdam edilmektedir.

Bu çalışmaların kapsamı dil öğrenme, meslek öğrenme, istihdam edilme, sosyal uyumu sağlama, güçlendirme dinamiklerini kapsayan oldukça geniş bir yelpaze sunmaktadır. Sivil toplum çalışmalarında, kadınların çalışma hayatına girmesini hedefleyen projeler, göçmen kadınları genellikle ataerkil toplumsal cinsiyet rolleri tarafından belirlenen ve kadına uygun olarak tarif edilen öğretmenlik, hasta bakıcılık gibi işlerde istihdam etmektedir. Bu yolla kadının emek piyasasında ikincil konumu sürdürülürken, ataerkil toplumsal cinsiyet rolleri de yeniden üretilmektedir.

Bu çalışma kapsamında görüşme yapılan kadınların 13'ü ya sivil toplum kuruluşları ya da sığınmacıların istihdamına yönelik faaliyet gösteren dernekler vasıtasıyla iş bulduklarını ifade etmekteledir. Hemen hepsi UNICEF tarafından istihdam edilen bu kadınların Suriye'deyken de aynı işi yaptıkları ancak göçmen olmanın neden olduğunu dinamiklerden dolayı ortak olarak deneyimledikleri durumlar; statü belirsizliği, düşük ücret, kaynak ülkedeki sınıfsal konumdan uzaklaşma, kültürel sermayenin yitimi olarak tarif edilebilir. Bu durum ayrıca vasıflı göçmen kadın emeğinin yok sayılması vasıfsız emeğe dönüştürülmesine de neden olmaktadır. Zira sivil toplum kuruluşunda görece düzenli gelire sahip olsalarda bu işlerin proje bazlı sözleşmeye dayalı doğası güvencesizliğe neden olmaktadır. Diğer yandan kadınlar açısından tam bir istihdamdan söz etmek de mümkün

gözükmemektedir çünkü kişilerin sigortası bulunmadığı gibi yasal statüsü çalışan değildir. Kadınların çalışmaları karşılığında aldıkları ücretler maaş değil teşvik olarak tarif edilmektedir. Her biri menşei ülkelerinde yüksek öğrenime ve mesleki deneyime bağlı olarak kültürel sermayeye sahip vasıflı kadınların emeği, göçmen olmakla beraber tanımsız ve vasıfsız hale gelmektedir.

Daha önce Suriye’de öğretmenlik yapmış, Türkiye’de ilk olarak Suriyeli öğrencilere özel olan şu an hem Suriyeli hem Türkiyeli öğrencilerin bir arada eğitim gördüğü bir okulda UNICEF aracılığıyla öğretmenlik yapan görüşmeci, konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Suriye’de çalışırken o benim vatanım orada tam bir öğretmen gibi hissederdim kendimi. Şimdi Türk okulunda katiyen öyle değil. Hatta ben sınıf öğretmenliği bile yapmıyorum burada, tam olarak derslere bile girmiyorum Örneğin boş derslere ben giriyorum ya da bir öğrencinin problemi olduğunda ben ilgileniyorum. Şöyle söyleyebilirim Suriye’de okulda ben öğretmenlik açısından en üst seviyede iken Suriye Okulunda bir alt daha seviyedeyim. Türk okulunda en alt seviyedeyim.” (Görüşmeci 37, Öğretmen/Öğretmen, 30 yaşında)

Benzer şekilde Suriye’de matematik öğretmeni olarak çalışan görüşmeci ise yaşadığı statü problemini ve tanık olduğu diğer arkadaşlarının bu statü problemiyle iç içe geçmiş dışlanma deneyimlerini şöyle aktarmaktadır:

“Karşılaştırma yaparsak Suriye’de benim ayrı bir odam vardı. Orada ben belliydim matematik öğretmeni olarak herkes saygı gösterirdi müdür dahi öğrenciler bilirdi benim ne görevi aldığımı orada. Burada ise kimse benim ne çalıştığımı bilmiyor hatta bazı öğretmenler bana soruyor sen hangi dersin öğretmenisin diye, burada benim yerim yok. Diğer okullara dağıtılan benim arkadaşlarım var, onların bazılarının okul müdürü çok kötü. Öğretmenler odasında oturmalarına bile izin vermiyorlar, dışarıda bahçede oturuyorlar.” (Görüşmeci 33, Öğretmen/Öğretmen, 40 yaşında)

Öğretmenler söz konusu olduğunda yüksek eğitim seviyesine bağlı olarak daha vasıflı ve kolay bir işe girme sürecinden söz edebilmek mümkünse de çalışma hayatında sahip olunan vasıflardan ve kültürel sermayeden bağımsız bir dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Suriyeli kadınlar için göçmen olma, Suriyeli olma hali dışlanmaya karşılık gelirken, aynı mesleği yapan ancak göçmen olmayan meslektaşları ve üstleri tarafından hakarete varan

aşağılanmalara maruz kalmaktadırlar. Görüşmecilerden biri ilk iş gününde yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

“Hatta şöyle olumsuz bir durumla karşılaştım. Türk okuluna başladığım zamanda Oradaki müdür bir Türk’dü. Orada benimle birlikte Suriyeli olanlara bağırıp çağırırdı. Ben okulumda Suriyeli kişiler istemiyorum. Siz nereden çıktınız dedi. Biz ona bizi Milli Eğitim’den gönderdiler dediğimizde yine bize inanmadı ve Milli Eğitim’i aradı. Oradakiler bizi onların gönderdiğine müdürü ikna ettikten sonra biraz sakinleşti. Daha sonra zamanla biraz düzeldiler çünkü biz her söyledikleri işi hemen yapıyorduk. Ama idaredeki Türk öğretmenler bizi pek sevmiyorlardı. Hatta bazen gidip Bazı Türk öğretmenlere selam verirdik selamımızı bile almazlardı.” (Görüşmeci 20, Öğretmen/Öğretmen, 38 yaşında)

Öğretmenlik gibi yüksek öğrenimin belirleyici olduğu iş kollarının yanında Suriyeli genç kadınlar büro işlerinde de yaygın olarak sekreter olarak çalışmaktadır.

Bu alanda çalışan kadınların da yüksek öğrenime sahip olduğu bilinmekte ve yaş grubu olarak örneklemin genç kategorisinde yer almakta ancak vasıfsız olarak tarif edilen bu alanda çalışmayı tercih etmekteledir. Bu işlere girişte öğrenim kadar akrabalık ilişkilerinin etkili olduğu söylenebilir. Öğretmenlik yapan kadınlar gibi sekreter olarak çalışan kadınlar da kaynak ülkede sahip olunan kültürel sermayenin geçersiz olmasının ve sınıfsal statüde yaşanan alt sınıfa dönüşümün yol açtığı durumlardan rahatsızlık duymakta, hem bireysel olarak hem de toplumun diğer üyelerinin kendilerine bakışından memnun olmadıklarını ifade etmiştir.

Söz konusu durumla ilgili görüşmeci, daha önce bir fabrikada işçi olarak çalışmış şu an ise sekreter olarak çalışmakta emek piyasasındaki konumundan duyduğu rahatsızlığı şöyle ifade etmiştir:

“Başta bir fabrikada çalıştım birkaç gün ama yapamadım bıraktım. Kendimi oraya ait hissetmediğim için. Sonuçta benim aldığım bir hukuk diploması var ve o belge bende varken kendimi oraya yakıştıramadım. Çünkü benim orada bir müdür olarak çalışmam var bir de işçi olarak çalışmam var.” (Görüşmeci 1, Sekreter/İşsiz, 30 yaşında)

Büro işlerinde çalışmanın vasıfsız olarak görülen kadın emeği ile yakından ilişkilidir. Türkiye emek piyasalarında da kadınlar yaygın olarak bu alanda vasıfsız emek gücü olarak çalışmaktadır. Görüşmecilerden üçü yüksek öğrenime sahip olmak üzere toplamda dördü

büro işlerinde çalışmakta bu işler aynı zamanda Suriyeli olmanın avantaj sağladığı alanlardır. Zira müşterilerin de çoğunlukla Suriyelilerden oluştuğu Türkiye'deki yasal işlemlerin yürütülmesine ilişkin evrakların talebi ve teminine dayanan işlerdir.

Çalışan Suriyeli kadınların iş bulmanın yanında iş yeri açma girişimleri de emek piyasalarındaki yaygın görünümünden biri olan kuaförlük mesleğindeki yoğunlaşmada kendini göstermektedir. Yaygın olarak Suriye'deyken de kuaför olarak çalışan kadınlardan oluşsa da ilk kez Türkiye'de bu mesleği yapmaya başlayan kadınlar bulunmaktadır. Suriyeli kadınların kuaförlük mesleğinde yoğunlaşmasının iki önemli nedeni bulunmaktadır: Kaynak ülkedeki ataerkil toplumsal ilişkiler ve Türkiye'de süren toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü. Kaynak ülkedeki toplumsal cinsiyet ilişkileri tamamen patriarkal yapı üzerine inşa edilmiştir.

Görüşmeciler sıklıkla Suriye'de kadınların ya kuaför ya terzi ya da öğretmen olarak çalıştıklarını ifade ederken bunun en önemli nedeninin bu sektörlerin kadınla özdeşleşmiş işler olmasının yanında kuaförlük ve terziliğin ev içinde de yapılabilen meslekler olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de göçmen olarak kadınların bu mesleğe yönelmelerinin önemli nedenlerinden biri düşük eğitim seviyesine bağlı olarak daha iyi işlerde çalışamamanın yanı sıra bu alanın hem tüketicisinin hem de üreticisinin kadınlar olmasına dayalı yarattığı güvenlik ağıdır. Suriyeli kadınların bazıları evde kuaförlük yaparken bazıları dükkan açmakta ise de kuaför dükkanı açan kadınların maliyeti düşürmek amacıyla başka bir Suriyeli kadınla ortaklık geliştirdiği gözlenmiştir.

Kadınların emek piyasalarında bu sektörde yer alırken göç öncesi ve sonrası arkadaşlık ilişkilerinin sağladığı ağlar etkindir. Bu ağlara dayalı geliştirilen ortaklıkların Suriyeli olmaktan kaynaklı dışlanma, emek piyasasının çok altında ücretlendirmeler ve maruz kaldıkları haksızlıklar temeline dayanmaktadır. Söz konusu deneyimlerini görüşmeci şöyle aktarmaktadır:

“Bahçelievlerde bir Türk'ün yanında çalıştım. Orada da ben her işi yapıyorum bana sadece 800 veriyor baktım zor çok zor. Ben akşama kadar iş yapıyorum bu oturuyor, sadece bana diyor bunu yap şunu yap. E işten de anlamıyor ben usta gibiyim o eleman gibi ama sadece oturup bana bağıyor. Ben dedim öyle olmaz 800 az veriyorsun öyle dedim 400 vermeye başladı ben nefret ettim sonra çıktım. Bir arkadaşımın tavsiyesiyle başka bir

kuaförün yanında çalışmaya başladım onlar 800 veriyorlar ama 200 yola gidiyor. Karaköprü’de Gülbeyaz kuafördü adı, çok uzaktı yarım saat yol gidiyordum. Sekizde orda olmam lazım çok erken kalkıyorum 07.30 da akşam saat 7’de çıkıyorum bu iş olduğu zaman bana diyor “sen kalacaksın, çıkmayacaksın”. E baktım ben 8’e 9’a kadar buradayım, sonra otobüs bekliyorum 09.30, sonra yol yarım saat 10 oluyor.” (Görüşmeci 32, Kuaför/Kuaför, 35 yaşında)

Suriyeli kadınlar bir yandan emek piyasasında yer alabilmek için bu tarz ortaklıklar geliştirirken diğer yandan aile ya da akrabalarının dedikodu ve kısıtlamalarında kısılcısından kurtulmayı hedeflemekteledir.

Benzer şekilde hem Suriye’de hem Türkiye’de kuaförlük yapan kadınlar da statü kaybı problemi yaşamakta pek çoğu usta olmalarına rağmen işçi olarak çalıştıklarını bunun yanında Türkiyeli her işçiden daha az kazandıklarını bu nedenle ya evde çalıştıklarını ya da bağımsız kuaförlük yapıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin kuaför dükkanı açan bir görüşmeci, Suriye’de kırk yıla yakın kuaförlük yapmışken Türkiye’de kuaför olarak çalışma sürecini şöyle anlatmaktadır:

“İş bulana kadar zorlandım sonra kendime bu dükkanı açtım. Bu dükkan açmadan önce başka kuaförlerin yanında çalıştım 3 yıl, Türk’tü bu kuaförler, maaşım ortadaydı ne fazla ne az ama zorluklar yaşadım. Ben Türklerin yanında çalışırken usta olarak çalışıyordum maaş olarak 1000 lira veriyorlardı ben bu para ile neyi vereceğim kirayı mı elektriği mi suyu mu ? Bir de sigara kullanıyorum yetmez. 1000 lira geçimimi nasıl sağlayayım abilerim de geliyordu yanıma yetmiyor yani. Usta olmama rağmen işçi gibi çalışıyordum para da yetmiyordu ben de kendime bu dükkanı açtım.” (Görüşmeci 5, Kuaför/Kuaför, 55 yaşında)

Kadınların kamusal alan dışında kendi evinde ya da başkalarının evinde çocuk bakımı, temizlikçilik gibi toplumsal cinsiyet rollerinin doğrudan etkili olduğu işlerde çalıştığı da görülmüştür. Bu tarz çalışmanın kadınlar tarafından iş veya çalışma sayılmaması, mevzu bahis işlerin, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne bağlı olarak zaten kadının görevi olan işler gibi algılanması söz konusudur. Ayrıca kadınlar ev ve bakım işlerinden kazandıkları parayı da çoğu zaman ek gelir olarak tarif etmektedir.

Görüşmecilerin yalnızca biri üretim sektöründe tekstil fabrikasında çalışırken İŞKUR kanalıyla iş bulan tek görüşmeciyle aynı kişidir. Fabrikada işçi olarak çalışan bir diğer

görüşmeci yine temizlikçi olarak çalışmaktadır. Çalışma kapsamında görüşülen kadınların önemli bir kısmı bir takım sivil toplum kuruluşları ve dernekler aracılığıyla istihdam edilmekte veya iş bulabilmekteyken bu grup genellikle eğitim seviyesi yüksek kadınlardan oluşmaktadır. Kendi hesabına bağımsız dükkan açıp işleten kadınlar kuaförlük, züccaciye gibi işletmeleri tercih etmekte bu durum patriarkal kapitalist mekanizmaların belirlediği sektörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi hesabına çalışan kadınların hem Suriye hem Türkiye'deki patriarkal dinamiklerin etkisiyle kadınlara uygun ve kadınlarla olan işlerde çalıştığını göstermektedir.

Kadınların bu alanda iş bulabilmelerinin en önemli dayanağı geliştirilmiş göçmen ağları olduğu söylenebilir. Bununla beraber akrabalık ilişkileri de iş bulabilmede etkilidir. Kadınların iş bulabilmelerinde etkili olan faktörler yaş, eğitim, sınıfsal konum, medeni durum olarak karşımıza çıkmakta bunun yanında hem menşei ülkedeki ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkileri hem de Türkiye iş gücü piyasalarındaki toplumsal cinsiyet ilişkileri tarafından doğrudan etkilenmektedir.

Şimdiye kadar kadınların iş bulabilme emek piyasasına giriş yollarına odaklanıldı ancak emek piyasasına erişemeyen kadınlar da bulunmaktadır. Bu konuda etkili olan bireysel faktörler yaş, çocuk sayısı, Türkçe bilmeme şeklinde sıralanabilir. Emek piyasalarının dışında kalmak kadınlar için hayati önem taşıyabilmektedir. Özellikle yalnız yaşayan kadınlar gelirden yoksunluğu daha ağır deneyimlemekte yardıma bağımlı ya da borçla hayatını idame ettirmek zorunda kalmaktadır. Söz konusu durumla ilgili iş bulamayan görüşmecilerden biri deneyimini şöyle anlatmıştır:

“Şu an çalışmıyorum ama daha önce yemek işinde çalıştım bizim Suriyeliler'in bir yemeği var. Onu evde yapıp satıyordum ama daha sonra çok yoruldu. O işte yapamadım hastayım şu an çalışmıyorum oğlumla yaşıyorum şu anda iş yok keşke olsa da çalışsam keşke bir öğretmenlik işi olsa o kadar istiyorum ki Suriye'ye geri dönüp tekrar öğretmenlik yapmak hem Kuran hem de Arapça öğretmenliği yapardım. Suriye'de üniversite diplomamla öğretmenlik yapıyordum buraya geldiğimde öğretmenlik için başvurduğum sınava girdim yalnızca 33 kişi alıyorlardı ben 73. oldum o yüzden beni almadılar. Her şey çok pahalı iş de yok. Şu an benim oğlum 800 lira maaşla çalışıyor Evin kirası 600 yine elektrik çok pahalı. Kızılay kart alıyorum ama bir tek ben o da 120 lira oğlum almıyor. 120 lira neye yarar hiçbir şeye yaramaz ama yine de şükür.” (Görüşmeci 11, İşsiz/Öğretmen, 55 yaşında)

İş gücü piyasalarına girememek yalnız yaşayan kadınlar için hayati riskler de barındırabilmektedir. Görüşmeciler arasında hem gelirden hem de herhangi bir yardımdan yoksun kadınlar da bulunmaktadır. Bu durum yoksulluğun en derin boyutlarına karşılık gelirken kişiler yakınlarından borçlanarak hayatlarını idame ettirirken fiziksel temel ihtiyaçlarını bile karşılamaktan yoksundur. Söz konusu kişiler yoksulluğun yanı sıra konutsuz kalma riskiyle karşı karşıya olup, açlık sınırının dahi altında yaşamaktadır. Konuyla ilgili olarak boşanmış ve çocuklu ancak çalışamayan bir görüşmeci aylardır ev kirasını ödemediği nedeniyle ev sahibi tarafından tehdit edilmekte olduğunu, evde herhangi bir gıdanın bulunmayışı görüşme sırasında göstermiştir. Bununla birlikte çocuklarının zayıflıktan hastalandığını bu nedenle okula göndermediğini ifade etmiştir. Pandeminin yaşandığı bu dönem dış dünyayla bağlantının en büyük imkanı olan internete de yine üç aydır faturayı ödeyemediği için erişemediğini ifade etmiştir. Söz konusu görüşmeci iş gücü piyasalarına giremeyişi şöyle anlatmıştır:

“Daha önce evlere temizliğe gittim ama şu an çalışmıyorum, çocukları bırakacak kimse yok hem hastayım. Aslında fotoğrafçılık konusunda bilgiliyim, düğünlerde çekim yapabilirdim bunun için burada çok kursa gittim çok derneklerden yardım istedim yalnızca fotoğraf makinesi istedim hatta para da değil hiçbiri yardımcı olmadı, o işte çalışamadım. Kuaförlük işinden de biraz anlıyorum ben abime dedim ki sen kamerayı getir ben gelinleri hem makyaj yapar hem fotoğraflarını çekerim para kazanırız ama kimseden yardım alamadığım için yapamadım. Bir keresinde hiç param olmadığı için Kaymakamlığa başvurduğum daha doğrusu çevrem bana oraya git dedi, bende gittim. Evimdeki durumu anlattım; evde bir çay tanesi bile olmadığını söyledim. Beni azarladılar; defol buradan dediler biz sadece elimizdeki listede adı olanlara yardım yapabiliriz dediler. Öyle yani hiçbir şekilde yardım alamadım.” (Görüşmeci 10, İşsiz/Öğretmen, 43 yaşında)

Ancak diğer yandan Suriye’deki toplumsal cinsiyet ilişkilerine bağlı olarak eşi çalıştığı için çalışmayı istemeyen, annelik rolünü birincil görevi olarak tanımlayıp çalışmayı reddeden kadınlar da bulunmaktadır. Bu noktada sınıfsal farklılıklar belirleyicidir. Suriye’de çalışıp Türkiye’de çalışmayan bir görüşmeci çalışma konusundaki değişen düşüncesini şöyle anlatmaktadır:

“Biyoloji mezunuyum. Dokuz yıl öğretmenlik yaptım. Çalışan kadın fikrine tamamen karşıyım artık. Çok yorucu çocuklarım var. Aslında fırsat bulamıyorum, dört çocuğum var

onlara dil öğretiyorum. Eşim çalışıyor bir baharat dükkanı işletiyor o çalışıyor.”
(Görüşmeci 43, Ev hanımı/Öğretmen, 38 yaşında)”

5.4. Deneyimler ve Engeller: Vatandaşsın ama Suriyelisin! Suriyelisin ama Geçici Korumasın!

Suriyeli kadınlar çalışma hayatına dahil olurken kadın olmalarına bağlı gelişen cinsiyetlendirilmiş emek türlerinde istihdam edilmekteler. Bunun yanında göçmen olma durumunun yol açtığı yetersiz dil becerileri, hukuki statü gibi engeller emek piyasalarında bir takım dışlanmalarla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Göçmenlerin düşük ücretlendirme, ücretini alamama, iş bulamama, güvencesiz çalışma gibi durumları kadınların deneyimlediği bilinmektedir. Ekonomik temelli sigortalı iş, daha iyi ve fazla iş imkanlarına erişebilmek vatandaşlık talebinin temel motivasyonunun oluşturmaktadır.

Bu bölümde vatandaşlık alabilen ve geçici koruma statüsüne sahip kadınların deneyimleri iş gücü piyasalarına erişimlerini nasıl etkilediği tartışılacaktır. Görüşme yapılan 45 kadından 10’u vatandaşlık alabilmiştir. Bununla birlikte 35 kadın Türkiye’nin Suriyelilere ilişkin izlemiş olduğu geçici koruma statüsüne sahiptir.

Geçici koruma statüsünün içinde barındırdığı seyahat etmek için izin gerekliliği ve çalışma izninin işveren tarafından sağlanabilmesi gibi yaptırımlar görüşmecilerin iş bulabilmek için vatandaşlık talep etmelerini açıklar niteliktedir. Ancak vatandaş olmak Suriyeli kadınların istihdama yönelik beklentilerini karşılamamıştır. Görüşmecilerden bazıları vatandaş olmalarına rağmen Suriyeli olmalarının emek piyasalarından dışlanmalarına neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili Suriyelilere ait bir elektronik firmasında sekreter olarak çalışmakta olan görüşmeci deneyimini şöyle anlatmıştır:

“Şimdi şöyle söyleyeyim burada aslında iş bulması zor değil yani kolay aslında ama ben Suriyeli olduğum için maaş az geliyor bize, hep böyle haksızlık yapıyorlar bize. Yani herkes değil ama bazıları diyeyim. Mesela ben şimdi vatandaşlık aldım ama hâlâ bu zorlukları yaşıyorum Hani bazı Türkler bana diyorlar; Tamam sen vatandaşsın ama hâlâ Suriyeli’sin siz Türk değilsiniz biz size iş vermeyiz yani bu tarz zorluklar yaşadım.”
(Görüşmeci 9, Sekreter/Öğrenci, 22 yaşında)

Benzer şekilde başka bir görüşmeci de Suriyeli olmanın iş bulmakta büyük engel olduğunu sadece vatandaşlık almanın yetmediğini şöyle ifade etmiştir:

“Çok çabaladık, çabalıyoruz olmuyor ve aslında iş bulmak bir vasıtaya bağlı. Suriyeli olduğumuz için bize iş verilmiyordu, vatandaşlık aldıktan sonra yine aynı şekilde siz vatandaşlık alsanızda yine Suriyelisiniz diye iş verilmiyor. Sen Suriyeli misin diyorlar evet diyorum telefon yüzüme kapanıyor. Bu arada başvuru yapmadığım dernek de kalmadı hepsinden direkt red geldi. İlk neden Suriyeli olmam ikincisi vasıta vasıtası olanları alıyorlar. Bu işimi de arkadaşım sayesinde buldum.” (Görüşmeci 26, Kreşte bakıcı/Kızılay’da Acil tıp teknisyeni, 28 yaşında)

Suriye’deyken eczacılık yapan Türkiye’de ise bir zayıflama ilacının online satışını yaparak geçimini sağlayan görüşmeci, vatandaşlık almanın iş bulmakta faydasını göremediği gibi daha önce sağlanan yardımlardan da yararlanamaması nedeniyle yaşadıklarını şöyle ifade etmiştir:

“Vatandaş olduktan sonra hayatım daha da zor oldu, şimdiki Suriyelilere bakıyorum onlar vatandaş olmayı istiyorlar ama bilmiyorlar ki vatandaş olduktan sonra hayatları daha da zorlaşacak. Vatandaş olduktan sonra hayatımızda hiçbir şey değişmedi. Çünkü hiç bir işe giremedim ben vatandaşlığı sırf iş için istemiştim ama hep kapılar yüzüme kapandı. Şimdi bazı Suriyeliler vatandaş olmayanlar hem Kızılay karttan yararlanıp hem de iş bulabiliyorlar biz ise vatandaş olduktan sonra doktora gitmek ücretli oldu çocuklarımın maaşı kesildi.” (Görüşmeci 24, Online ilaç satışı/Eczacı, 42 yaşında)

Yukarıda yer alan ifadeler iş bulabilmek için vatandaşlık almasına rağmen iş bulamayan kadınların Suriyeli olmaktan kaynaklı dışlandıklarını ortaya koymaktadır. Bu göçmen olmaktan kaynaklı dışlanma zaten patriarkal kapitalizmde belli sektörlerle kısıtlanan kadınların olanaklarını daha da daraltmaktadır. Vatandaşlık almalarına rağmen Suriyeli oldukları için iş bulamayan kadınların konumu Essed’in dikkat çektiği toplumsal cinsiyetle ilgili ırkçılığın kesiştiği bir alana karşılık gelmektedir. (Essed’den akt. Castles ve Miller, 2008) Ancak örneklemin önemli bir kısmını oluşturan geçici koruma statüsüne sahip kadınların iş bulmakta karşılaştığı farklı zorluklar bulunmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi geçici koruma statüsüne sahip kişilerin seyahat izni olmadan yolculuk etmeleri mümkün değil bunun yanında çalışma izninin işveren tarafından alınması süreçleri güvenceli istihdamı güçleştirmektedir. Bu durum hukuki statüye bağlı işsizliği gündeme

getirirken kadınların vasıflı güvenceli işlerde istihdamının önünde engel oluşturmaktadır. Söz konusu engelle karşılaşan görüşmecilerden biri, bir sivil toplum kuruluşuna tercüman olarak başvurusunun reddedilmesini şöyle anlatmaktadır:

“Ya geçici koruma olduğum için çok zorlandım. Bir keresinde tercümanlığa başvurduğum onay geldi benimle mülakat yaptılar. Onayladılar, Türkçemi beğendiler, maaşı söylediler, İzmir’de olacaksın dediler. Daha sonra aradılar insan kaynaklarından İstanbul’da toplantı olacak oraya gelmen lazım dedi hem ben geçici korumayım seyahat edemem deyince hemen o an olmaz deyip yüzüme kapattı. Vatandaş olsam normal seyahat ederim Türkler gibi.” (Görüşmeci 45, İşsiz/Öğrenci, 22 yaşında)

İş gücü piyasalarında bir şekilde konumlanmalarına, yeterli kültürel sermayeye sahip olsa bile Suriyelilerin geçici koruma statüsüne sahip olmaları daha iyi işlerde çalışmalarına engel olmaktadır. Ancak bu engelin aşılması amacıyla başvuru ve alınan vatandaşlık deneyimleri göstermektedir ki yasal statüde yaşanan değişim toplumsal dışlanmanın yarattığı engellere takılmaktadır. Vatandaş olmak Suriyeli kadınlar açısından iş gücü piyasalarına girişini kolaylaştıran bir anlam taşımadığı gibi geçici koruma statüsüne bağlı olmanın sağladığı mali yardımlardaki kesintilerle iki türlü ekonomik yoksunluk durumunda kalmaktadır. Bunun yanında, kadınların çalışabildikleri işlerin yapısı süreksiz ve güvencesiz olduğu için hali hazırda aldıkları Kızılay yardımlarının kesilmemesi için özellikle sigortasız iş tercih eden görüşmeciler de bulunmaktadır.

5.5. Çalışan Anne: Çocuklar İçin Çalışma Çocuklar Yüzünden Çalışmama

Patriarkal ilişkiler temelinde gelişen toplum yapılarında kadınlar, ev işleri ve çocuk bakımıyla doğrudan sorumlu tutulmaktadır. Kadının temel görevi annelik olarak tanımlanırken kendisini ifade edebilmesinin yegane alanı ise özel alan olarak tarif edilen evdir. Suriyeli kadınlar söz konusu olduğunda bu durum menşei ülkenin ataerkil toplum yapısına paralel olarak bölgesel farklılıklar olsa da kadınların toplumda birincil görevi evlenmek ve anne olmak olarak tanımlanmıştır. Bu bölümde çocuklarla ilgili kaygıların kadınların çalışma hayatına etkilerine odaklanılacaktır.

Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre çocuk sahibi olma ile iş gücü piyasalarına giriş arasında önemli bir ilişki vardır. Kadınlar, bir yandan çocuklarının geleceği ile ilgili endişeleri nedeniyle zorlanmalarına rağmen çalışmayı seçmektedir. Diğer yandan pek çok

kadın çocukları nedeniyle ev dışında çalışmamakta çalışıyorsa doğumdan sonra uzun bir süre ara verebilmektedir. Suriye’de ve Türkiye’de öğretmenlik yapan 2 yıldır çalışmayan evli görüşmeci, iş bulmasına rağmen çalışmak istememesi şöyle anlattı:

“İş konusunda Türkiye’de zorlanmadım aksine her yerden teklif aldım ama teklifler öğretmenlik üzerine değildi çocuk bakma, kuaförlük gibi işlerdi. Sadece öğretmenlik yaptım çünkü ben o işi yapmak istiyordum. O zamanlar oğlum da küçüktü başka işte çalışamazdım. Oğlum doğduğundan beri çalışmıyorum. Kendi isteğimle işi bıraktım çocuğum çok küçükken çalışmak istemedim onu yalnız bırakmak istemiyorum. Şu anda da iş aramıyorum çünkü oğlum hâlâ küçük ama oğlum biraz daha büyüsün aramaya başlayacağım.” (Görüşmeci 16, İşsiz/Matematik Öğretmeni, 37 yaşında)

Benzer şekilde ilk kez Türkiye’de çalışan evli başka bir görüşmeci de üç yıl boyunca dışarıda başkasının yanında kuaför olarak çalıştığını ancak bu yıl doğum yaptığını ve doğumdan sonra evde çalışmaya başladığını ifade etmiştir. Evden çalışmanın kendisi için maddi anlamda zararlı olduğunu dışarıda kazandığından çok daha az kazandığını görüşme sırasında ifade etmiştir.

Çocuk sahibi olmak ve annelik kadınların iş piyasalarındaki konumlarında da belirleyicidir. Kadınların iş ararken anne kimliklerini temel aldıkları gözlenmiştir. Çalışma hayatının anne rolüne bağımlı olduğu, kadınların çocuk bakımını engellemeyen işleri tercih ettiği görülmüştür. Söz konusu durumla ilgili ilk kez Türkiye’de çalışan görüşmecinin deneyimleri önemlidir. İyi düzeyde Türkçe konuşabilmesine bağlı olarak geliri daha yüksek işlerde çalışmayı reddetmesini görüşmeci şöyle anlatmıştır:

“Aşlında daha iyi iş buldum. O bahsettiğim Atatürk okulunda sigortalı bir iş buldular ama benim çocuklarım var nasıl çalışayım ama mesela buradaki ustama diyorum ki benim 5 dakika işim var gelmeyeceğim izin veriyor ya da bir gün diyorum ki işim var geç geleceğim ya da gelmeyeceğim izin veriyor ama başka kişi bunu yapmaz ki çocuklarım ortada kalır, çocuklar olmazsa giderdim, bana tercümanlık teklif ettiler ben Türkçeyi kendi kendime öğrendim.” (Görüşmeci 6, Kuaför/İşsiz, 32 yaşında)

Kadınların çocuk bakımından sorumlu tutulması patriarkal aile ve toplum yapısından kaynaklanmaktadır. Bu ilişkilerin önemli bir sonucu; kadınların özel alanda aile içinde maruz kaldığı toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün, kamusal alanda çalışma hayatında nerede yer alacağını doğrudan yapılandırmasıdır. Suriyeli kadınlar söz konusu olduğunda

anne kimliğinin bu kadar baskın olması Suriye'deki ataerkil toplum yapısı ile doğrudan ilişkilidir, Suriye'de kadınlar bazı bölgesel farklara rağmen genel olarak istihdamın dışında kalmaktadır. (Charles ve Demman'dan akt. Danış vd., 2020) Türkiye'de ilk kez çalışmayı deneyimleyen kadınların bu durumu mecburiyete bağlamasının bahsi geçen menşei ülkedeki ataerkilliğin etkisiyle açıklamak da mümkünken anneliğin çalışma hayatını yapılandırması da aynı patriarkal ilişkilere dayanmaktadır.

Çalışma hayatına giriş ile birlikte kadınların özellikle de ilk kez Türkiye'de çalışan kadınların etkilendiği alanlardan biri de ev içi ilişkiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev içi emek ataerkil toplumsal yapılarda doğrudan kadınların sorumlu tutulduğu bakım, temizlik, yemek yapımı gibi işleri kapsamaktadır. Suriyeli kadınlar söz konusu olduğunda çalışma hayatına katılımın, ev içi alandaki toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünde bir değişime yol açmadığı görülmektedir. Tam tersine pek çok kadın, hanenin gelir getiricisi konumuna gelmesine rağmen ev işlerinden hala sorumlu tutulduğu ve en çok bu bağlamda zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Eşinin kendisinden daha az kazandığı bu anlamda hanenin geçiminin büyük bölümünü kendisi sağlayan görüşmeci yaşantısı şöyle anlatmıştır:

“Kocam da çalışıyor ama o sebze meyve satıyor. 3 çocuğum var. Hem çocuk hem iş çok zor. Çünkü buradaki sorumluluklarımdan bitiyorum eve gidiyorum, evin sorumluluklarım başlıyor; evin temizliği olsun, yemek olsun, çocuklar olsun. Buradaki hayat iki kişinin çalışmasını gerektiriyor ki doğru dürüst yaşayabilesin. Ben çalışırken çocuklara annem bakıyor annem bana yakın bir yerde oturuyor.” (Görüşmeci 27, Stk'da muhasebeci/Üniversitede muhasebeci, 34 yaşında)

Söz konusu durumu çocuklara bakabilecek başka bir kadın (anne, başka akrabalar) yakının bulunmayan başka bir görüşmeci ise yaşadığı güçlükleri şöyle anlatmıştır:

“Türkiye'de sorumluluğum çok daha arttı. Çünkü Suriye'de akrabalarım vardı. Çocuklarımı onların yanına götürebiliyordum biraz hava alabiliyorlardı, değişiklik oluyordu. Burada hiç kimsem yok dediğim gibi, Suriye'de mesela en azından kayınvalidem vardı. Onun yanına çocuklarımı bırakıp işe gidebiliyordum ya da onun yanına oturmaya gidebiliyordum. Burada akrabalarımın hiç kimse yok ve tabii ki sorumluluk olarak çocuklarımdan yana, yeme içme yani her yandan yetişmeye çalışıyorum tabii ki sorumluluğum çok çok arttı.” (Görüşmeci 20, Öğretmen/Öğretmen, 38 yaşında)

Suriyeli kadınların çalışma hayatına katılarak Suriye'deki klasik ataerkiyi bir ölçüde kırabildikleri daha önce de ifade edildi. Ancak bununla birlikte kadınların hane içerisinde özgürleşmediği yani bir yandan emek piyasalarında işçileşirken diğer yandan ev içi rollerini sürdürmeleri beklendiği söylenebilir. Bu anlamıyla kadınlar Hartmann'ın ifadesiyle “evde kocalarının patriarkal sömürsü, emek piyasasında işverenin sömürü arasında sıkışmaktadır” (Walby, 2021:119).

5.6. Sonuç

Çalışma hayatı ekonomik, toplumsal sonuçları bakımından sığınmacı kadınlar açısından göç sonrası hayatın büyük bir kısmına karşılık gelmektedir. Suriyeli kadınların emek piyasalarına girişleri, nedenleri ve sonuçlarıyla çok boyutlu, karmaşık süreçlere işaret etmektedir. Hem cinslerinden farklı olarak göçmen kadınlar, ilk olarak menşei ülkedeki ataerki bariyerleri aşmak zorunda kalmakta daha sonra Türkiye'deki patriyarkal kapitalist toplum yapısına uygun olarak çalışma hayatına girebilmektedir. Bu işler menşei ataerkinin “kadınların yapabileceği”, Türkiye iş gücü piyasasının kadın emeğini indirgediği “vasıfsız, güvencesiz, düşük ücretli, rekabet düzeyi düşük” işlerdir.

Suriyeli kadınların çalıştığı iş kolları eğitim durumu, mesleki bilgi, türkçe bilme ve sahip olunan sosyal sermaye gibi bireysel faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Çalıştığı iş kolları farklılık arz etse de Suriyeli kadınlar emek piyasalarından dışlanmayı hemen her sektörde deneyimlemektedir. “Suriyeli olma” hali zaten cinsiyetçi iş bölümünün hakim olduğu emek piyasalarını kadınlar için erişilemez hale getirmektedir. Bu noktada özellikle vatandaşlık statüsüne ya da geçici koruma statüsüne sahip kadınlar arasındaki iş bulma konusunda bir farklılık olmaması göçmen olma halinin yarattığı engelleri açıkça göstermektedir.

Suriyeli kadınların çalışma hayatına girişlerini önemli sonuçlarından biri de aile içi ilişkilerdir. Ataerki toplum yapısına bağlı hane içi ilişkilerde evin esas gelir getiricisi konumu erkekler olarak tanımlansa da göç olgusuna bağlı gelişmeler bu durumu ters yüz etmiştir. Bu durum kapitalist piyasanın ihtiyaç duyduğu ucuz ve güvencesiz emeği, göçmen kadın tarafından karşılayabilmesiyle yakından ilişkilidir diğer deyişle göçmen kadın emeğinin emek hiyerarşisinin en altında yer almasıyla yakından ilişkilidir. Pek çok kadın hanede tek gelir getirici konumu gelirken, kadınlar çalıştığı işler göçmen erkeklere kıyasla görece daha istikrarlıdır. Bu durum kadınlar açısından ev dışına çıkabilme, geçimini

sağlayabilme gibi avantajlar sağlamaktadır. Ancak haneiçerisindeki toplumsal cinsiyet rollerinde herhangi bir değişme olmadığı gibi evin hem ekonomik hem de hane içi bütün sorumluluğu kadınlara geçmiştir. Bu anlamda özellikle “anne olma” hali kadınlar üzerinde duygusal bir baskı unsuru haline gelmekte, kadınlar artan sorumluluklarla çalışma hayatını ve göç sonrası süreçleri deneyimlemektedir.

Çalışma hayatına katılım Suriyeli kadınlar açısından en nihayetinde yoksulluğun bir sonucudur. Bu nedenle vasıflı olmalarına rağmen vasıfsız işlerde çalışmakta, başta yerleşik erkeklerden olmak üzere hem yerleşik hemcinslerinden hem de Suriyeli erkeklerden daha az kazanmaktadır. Nerdeyse bütün sektörlerde güvencesiz, esnek çalışmaktadır. Saha çalışmasının gerçekleştirildiği dönemde devam etmekte olan pandemide bu durum daha da görünür hale gelmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarına bağlı olarak proje bazlı çalışan kadınlar için sözleşmelerinin her an bitebileceğine bağlı endişe ve belirsizlik hakimken, kuaförlük, sekreterlik, temizlikçilik yapan kadınlar çalışmayı sürdürseler de gündelik hayatın durma noktasına gelmesiyle paralel olarak işleri de neredeyse durma noktasına gelmiştir. Her ne kadar salgın dolayısıyla işsizlik, yoksulluk dinamikleri ülke genelinde artışa geçtiyse de göçmen grupları, devletin yerleşik halka yaptığı cüzi miktardaki yardımlardan dahi faydalanamayarak daha ağır bir krizi deneyimlemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Göç olgusu her zaman güncelliğini koruyan bir mesele olarak nedenleri sonuçları büyüklüğü bakımından önemli toplumsal süreçlere karşılık gelerek sosyolojik araştırmanın merkezi temalarından biridir. Bu çalışma bağlamında Suriye'den Türkiye'ye yönelik gerçekleşen, Suriye'deki siyasal karışıklıkların savaşa dönüşmesi sonucu yaşanan, zorunlu kitlesel göç hareketi incelenmiştir. Bu göç hareketinin incelenirken hem göçmen grubunun sığınmacılardan oluşan mağdur insanlardan oluşması hem de Türkiye'nin karşılaştığı olduğu en kalabalık sığınmacı grubunu oluşturması bağlamında önemli toplumsal sonuçları barındırmaktadır. Göçün başlangıcından günümüze kadar geçen zamanda on yıllık süreç geride kalmıştır ancak sığınmacıların Türkiye üzerindeki etkileri ve Türkiye'deki yaşamları hala önemini korumaktadır.

Suriyeli kadınların özgül deneyimleri, bu sığınmacı grubu içerisinde göçün kitlesel yapısı itibariyle uzun süre görmezden gelinmiş göç olgusu ele alınırken erkeklere referansla homojen bir gruba yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışma en temelinde bu bakışa eleştiri sunmakta Suriyeli kadınların kadın olmaktan kaynaklı farklı deneyimler yaşadığına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda öncelikle göçü ele alan klasik ve modern göç kuramlarının cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kategorileri bağlı olarak eleştirel bir analizi yapılmıştır. Söz konusu açıklamaların farklı yaklaşımları geliştirdiği ve her birinin göçü anlamakta önemli birer referans noktası olduğu açıktır. Bununla birlikte göçe ilişkin teorilerin kadınların göçte varlığını kabul etmekle beraber kadınları göçte karar alan değil karara uyum sağlayan bu anlamıyla göçün başlatıcısı değil katılımcısı olarak ele alma eğilimindedir. Söz konusu açıklamaların en önemli ortak özelliği göçü ister yapısal nedenlerle ister bireysel nedenlerle açıklamış olsun ekonomik faktörlere odaklanan ve erkekleri merkeze alan anlayışa sahip olmalarıdır. Bu anlamıyla kuramlar feminist eleştirel bakışa muhtaç görünmekte bunun yanında Suriye örneğinde olduğu gibi zorunlu göçü açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu noktada göçün feminizasyonu kavramına başvurmak önem arz etmektedir. Kadınların göçte varlığına ve göç deneyimindeki özgüllüklere dikkat çeken kavram feminist teorisinin göç çalışmalarına en önemli katkılarından olup çalışma bağlamında incelenen Suriyeli kadınların zorunlu göç deneyiminin anlaşılmasında da önem arz etmektedir.

Çalışma kapsamında görüşülen 45 kadının göç deneyimleri ve nedenleri erkeklerinkinden tamamıyla farklıdır. Bununla birlikte, kadınların deneyimlerinde de

tektiplikten söz etmek mümkün değildir. Dünyanın her yerinde savaş ve zorunlu göç durumunda kadınların karşılaştığı riskler bağlamından erkeklerden daha dezavantajlı olduğu söz konusu durumun Suriyeli kadınlar içinde geçerli olduğu bilinmektedir (Canoğlu, 2018). Ancak Suriyeli kadınların göç nedenleri cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddete varan hayati tehlikelere dayanmaktadır. Dolayısıyla ister göçte pasif eşlik eden olarak isterse bağımsız aktif göç karar alan kadınlar olsun göç etme nedenleri arasında en önemli referanslardan biri menşei ülkenin içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal ortamın özellikle kadınlar açısından olanaksız kılmasıdır. Bu cinsiyete dayalı şiddetin en önemli nedeni Suriye'deki silahlı grupların din temelli tutumlarıdır. Söz konusu tutumlar kadınların çalışmasını tamamen yasaklarken, tek başlarına sokağa çıkmasını engellemekte ve özellikle giyim konusunda baskıcı kısıtlamalara karşılık gelmektedir. Dini saiklere dayalı ataerkil mekanizmalar kadınları baskı altına almakta, cezalandırma ve hayatı tehdiye varan zorluklar yaratmaktadır. Çalışmanın amaçlarından olan Suriyeli kadınların göçünün erkeklerden farklılaşmasının açıklanması da söz konusu duruma dayanmakta olup Suriyeli kadınların özgül göç nedenleri olduğu söylenebilir.

Görüşmecilerin Suriye'deki ortamı terk etmeye karar verirken kadın olarak en temel ortak özelliklerinin bu baskılar oluştururken tek nedenden söz etmek yanıltıcı olacaktır. En nihayetinde zorunlu göç herkes için bir hayatta kalma stratejisidir kadınların cinsiyete dayalı şiddetin yanında, gelecek kaygısı, aile ve çocuklarının geleceği endişesiyle göç etme kararı alması görüşmeciler arasında sıklıkla ifade edilen göç etme nedenlerindedir. Göç nedenleri Suriyeli kadınların nasıl görünüm sergilediğiyle de yakından ilişkilidir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu ailesiyle birlikte göç etmiştir, yalnızca üç kadın göçte tek başına ya da çocuklarıyla yer almış, bu kadınların tamamı yalnız kadınlardır. Görüşmelerden elde edilen bulgular kadınların aktif bağımsız katılımcılar olarak göçte yer almasının hanede baba ya da koca gibi eril bir otoritenin olmadığı durumlarda görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bununla beraber kadınların göç etmeye erkeklerden daha istekli olduğu pek çok kadının ailesi istememesine rağmen yukarıda sözü edilen kaygılarla göç fikrine ailesini ikna ettiği bu çalışmanın önemli bulguları arasındadır. Dolayısıyla kadınlar ataerkil mekanizmalara bağlı olarak tek başına aktif olarak göçte yer almasalar da göç etmeye erkeklerden daha fazla eğilimlidir.

Suriye göçü savaş kaynaklı insani bir kriz meselesidir bu çalışmada göç olgusu ve toplumsal cinsiyet mefhumu arasındaki ilişki incelense de sınıfsal konumun göç edip edememeyi belirleyici bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Özellikle görüşmecilerin geliş

tarihi dikkate alındığında yakın zamanda gerçekleşen göçlerin insan kaçakçıları aracılığıyla para karşılığında gerçekleştiği alt sınıftan pek çok insanın istediği halde göç edemediği görülmüştür. Bununla birlikte göç edilecek yerdeki göç öncesi akrabalık ilişkilerinin göçü kolaylaştırdığı görülmüştür. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu daha önce burada yaşayan akrabalarının varlığı nedeniyle Şanlıurfa'yı tercih ettiğini söylemiştir. Açıkça ki göç olgusu ne yalnızca bireysel nedenlerle ne de yalnızca yapısal faktörlerle açıklanabilir. Göç süreci hem siyasal toplumsal süreçleri içeren yapısal dinamikler tarafından tetiklenmekte, hem göç öncesi varolan ya da göçü kolaylaştıran ilişkilerin etkisiyle şekillenmekte hem de sınıfsal konum, cinsiyet, medeni durum gibi bireysel faktörlere dayanan çok boyutlu bir olgudur. Suriyelilerin göç sonrası Türkiye'deki yaşantıları zorunlu göç dinamiğiyle sıkı sıkıya ilişkilidir.

Suriyeli sığınmacıların göç sonrası yaşantısı sosyal uyum ve kabul süreçleri bağlamında ele alınmıştır. Bu bağlamda görüşmecilerin kent ve konut sorunları, kamusal alandan yararlanma süreçleri, gündelik hayatta yerel halkla ilişkileri incelenmiştir. Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bakış açısı göçün başlangıcından tamamen farklılaşmıştır. Türkiyeliler Suriyelilere ilişkin bir toplumsal kabulden giderek uzaklaşmakta toplumun politik, sınıfsal, bölgesel farklı kesimleri Suriyelilere yönelik ortak, dışlayıcı bir tutum sergilemekte, Suriyelileri gerek ekonomik gerek milliyetçi nedenlerle istememektedir. Bu noktada belirleyici olan önemli yapısal dinamikler söz konusudur. Türkiye'nin dış politikasına bağlı olarak Suriye'deki savaşta bir taraf olması meseleyi yerleşik halkın bir sınır ve güvenlik meselesi olarak algılamasına bu bağlamda sığınmacıları artık savaştan kaçan mağdur insanlar değil savaştan kaçan korkak kimseler olarak görmesini de tetiklemiştir. Bu durum ulusalcı saiklerle Suriyelilere karşıt bir tutum sergileyen Türkiyelilerin bakış açısını pekiştirmiştir. Diğer yandan Suriyelilerin işsizlik, yoksulluk olgularına neden olduğunu savunan ekonomik temelli dışlamalar da pandeminin derinleştirdiği ekonomik kriz ortamında yükselişe geçen tepkiler arasında yer almaktadır. Konuyla ilgili saha çalışmasının gerçekleştiği Şanlıurfa'da pandemi döneminde artan intihar vakalarının ekonomik gerekçeleri arasında Suriyelilerin neden olduğu savunulan işsizlik olgusunun gerekçe gösterildiği haberler medyaya yansımıştır.¹² Suriyelilerin hemen her bölgede bu dışlanmalarla ilgili karşılaştığı en temel sorun şüphesiz konuta erişememektir. Suriyelilere ev vermek istemeyen ve vermeyen insanların sayısı oldukça fazla olup bu

¹² Bahsi geçen haber için bkz: <https://www.indyurk.com/node/347291/haber/%C5%9Fanl%C4%B1urfada-ya%C5%9Fanalar-artan-intihar-vakalar%C4%B1n%C4%B1-g%C3%BCndeme-getirdi-t%C3%BCrkiyede-her-g%C3%BCn> Erişim tarihi: 21.05.2021

çalışma kapsamında görüşülen her kişi söz konusu konuttan dışlanmayı deneyimlemiştir. Konut fiyatlarının fahiş düzeyde tutulması sığınmacıların dışlanmasıyla iç içe geçip Suriyelilerin en kötü koşullarda çok yüksek fiyatta barınabilmesiyle sonuçlanmaktadır. Kadınlar söz konusu olduğunda konut sorunu bir güvenlik sorunu haline gelmektedir. Hem ev sahiplerinin tacizleri hem de komşularının ayrımcı söylem ve tutumları ile baş etmek durumunda kalan Suriyeli kadınlar, konuta erişimde en temelde kaygılı ve güvenlikten yoksundur. Bu kaygı halinin en temel dinamiği sığınmacılar ile yerşelik halk arasındaki ev sahipliği ve misafirlik ilişkisine dayanan güç ilişkisidir. Suriyelilerin sonradan gelen ve geçici oldukları sürekli hatırlatılarak konuttan her an yoksun bırakılabilmekle karşı karşıya oldukları görülmüştür. Bu güç ilişkisinin hukuki statüden bağımsız, toplumsal olarak üretildiği saha çalışmasında tespit edilmiştir. Vatandaşlık ya da geçici koruma statüsüne sahip Suriyelilerin dışlanma ve baskı konusunda ortaklığa varan benzer deneyimleri söz konusudur.

Suriyeli kadınlar, ev sahiplerini ve komşularını rahatsız etmeme olası rahatsızlık verme potansiyeline mahal vermemek için etkileşimden kaçınma yoluna gitmekte bu ise yerel halkın sığınmacılar üzerindeki denetim ve yaptırımlarını kabul etmesine karşılık gelmektedir. Bu nokta kadınlar en yakın komşuluk ilişkilerinden başlayarak diğer yerel halkla ilişkiye girmekten kaçınma tavrı sergilemektedir. Bu durum görüşmeler sırasında hemen bütün kadınların “Ben zaten kimseyle görüşmüyorum.” ifadelerinde daha da belirgindir. Evden dışarı çıkmama, yalnızca Suriyeli tanıdıkları ile görüşme hali ataerkil konumsallığı bağlamında zaten ev ile tanımlanan kadınları bir sosyal uyum kısır döngüsü ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum elbette çalışmayan kadınlar için daha büyük riskler anlamına gelmektedir. Suriyeli kadınlar bir yandan güvenlik ile ilgili endişeleri nedeniyle yerel halkla iletişime geçmekten kaçınmakta diğer yandan bu etkileşimsizlik sonucu başta dil olmak üzere gelinen ülkeye yabancılaşma halini sürdürmektedir.

Sosyal uyumun önündeki en büyük engellerden biri Suriyelilerin yerleşik halk tarafından hemen bütün olumsuz nitelikleri içerecek biçimde damgalanmasıdır. Bu noktada kadınların deneyimlerinin erkeklerden farklılaştığı en önemli nokta Suriyeli ve bağlı olarak yabancı olmaya ilişkin damganın bedensel sembollerinin taşıyıcısı olmalarıdır. Suriyeli kadınların, erkeklerden ayrıldığı nokta, damganın bilinirliğinin damganın görünürlüğü ile birleşerek dışlanmanın kolaylaşmasına yol açmasıdır. Bu bağlamda kadınlar Suriyeli olmaktan kaçınmamakta ne kalış süresi ne hukuki statüsü dolayısıyla toplumsal bakış açısında “normal” olarak konumlanamamaktadır.

Yapılan farklı çalışmalar kadınların bu görünürlikle mücadele stratejileri geliştirebildiğini ortaya koymaktadır. (Sevli, 2017) Ancak bu çalışmada söz konusu bulgulara rastlanmamıştır, yalnızca Türkçe bilmenin, kamusal alanda yaşanabilecek potansiyel dışlanmalarla karşı bir baş etme aracı olarak kullanılabilirdiği görülmüştür. Bununla birlikte bu durum yaygın olmayıp Suriyeli kadınlar arasında Türkçe bilenlerin sayısı oldukça azdır. Suriyeli kadınların erkeklerden farklılaştığı deneyimlerinin olup olmadığını sorgulayan bu çalışmanın bulguları göstermektedirki kadınlar dış görünüşü ile erkeklerden daha ağır damgalanmaları deneyimlemekte, damgalanmaya daha açıktır. Bu dış görünüş yalnızca farklı tesettür giyimi değil makyaj yapıp yapmamayı da kapsamaktadır.

Öte yandan kadınların maruz kaldığı en önemli söylemsel dışlanmalarda doğurganlık ve evlilik üzerinedir. Suriyeli kadınlar savaştan kaçmış sığınmacılar olmalarına rağmen çocuk yapmaya devam ettikleri için hem sağlık hizmetlerinden yararlanırken hem de gündelik hayatta diğerleri tarafından yargılanmaktadırlar. Evlilik olgusu ise son derece karmaşık olup bu durum bir yandan Suriyeli kadınları erkek egemen toplumda farklı bir kadınlık konumuna yerleştirip kolaylıkla evlenip boşanabilecek belirsiz ve bir sömürü alanına indirgemektedir. Diğer yandan yine ataerkil kültürel kodların hakim olduğu bölgede yerleşik erkekler tarafından yerleşik kadınlara bir baskı ve tehdit aracı olarak Suriyeli ile evlenme söylemiyle kendini göstermektedir. Dolayısıyla Suriyeli kadınlar evlilik ve aile olgusu söz konusu olduğunda denetim ve güvenceden yoksun olup yerleşik erkeklerin sömürüsüne yerleşik kadınların ise dışlanmasına maruz kalmaktadırlar. Bu noktada çalışmanın bir diğer sorgusunu oluşturan kültürel benzerliklerin göç sonrası yaşam üzerindeki etkisinin olup olmadığını ele almak önemlidir. Şanlıurfa ile Suriye arasındaki benzerlikler dinsel, kültürel, etnik olarak o denli fazladır ki farklılıkların sınırlı olduğu söylenebilir.

Yapılan görüşmeler bunu açıklar nitelikte olup görüşmecilerin hepsi Şanlıurfa'da olmaktan memnun olduklarını ifade ederken Türkiye içerisinde farklı kentlere gidip daha sonra aynı rahatlığı ve aşinalığı bulamadığı için kente geri dönen görüşmeciler de bulunmaktadır. Dolayısıyla menşei ülke ve gelinen kent arasındaki benzerliklerin sığınmacılar açısından kente adaptasyonu kolaylaştırdığını söylemek mümkündür. Bununla beraber adaptasyonun sosyal uyuma ve kabule karşılık geldiğinden ise söz etmek güçtür. Suriyelilerin kenti benimsediği, kültürel olarak uyum sağladığı ve kalıcı olarak yaşamlarını sürdürmek istediği Şanlıurfa'da, yerleşik halkın tutumu tam tersi bir görünüm sergilemekte,

bu durum görüşmecilerin de ifade ettiği gibi her fırsatta ne zaman gideceklerinin sorulmasında hemen her yerde hakarete maruz kalmalarında kendini göstermektedir.

Göç sonrası hayatın önemli değişimlere işaret eden alanlarından biri şüphesiz çalışma hayatıdır. Suriyelilerin iş gücü piyasasına katılımının Türkiye ekonomisinde yarattığı etkilerin büyük toplumsal sonuçları da bulunmaktadır. Suriyeliler yaygın olarak, Türkiye emek piyasasına yön veren kapitalizmin, kendini yenilemesinin en önemli dinamiği olan enformel sektörde ucuz emek olarak konumlanmaktadır. Bu durum sermayedarların kar güdüsü ile göçmen emeğini güvencesiz, kayıtsız ve ucuza çalıştırarak emek sömürüsüne neden olurken işçi sınıfının iş kaybetme, yoksulluk, ücret düşüklüğü, rekabet kaybına yol açmaktadır. Göçmen işçiler ve yerleşik işçiler arasında ortaya çıkan çatışmaların temel nedeni ekonomik yapısal süreçlerin sonuçlarının Suriyelileri mal edilmesi olup, bu durum en önemli toplumsal sonucu Türkiye'nin hemen her yerinde Suriyelilere karşı ayrımcılık ve dışlanmalardır.

Suriyeli kadınlar söz konusu olduğunda sığınmacılar piyasa ortamında karşılaştığı engellerle yalnızca kapitalizmin neden olduğu ayrımcılığı aşmaktadır. Türkiye emek piyasasının cinsiyetçi yapısı nedeniyle ülkede zaten kadın istihdamının çok düşük seyrettiği bununla beraber kadınların genellikle vasıfsız olarak tarif edilen sektörlere indirgenediği bilinmektedir. Bu durumu Türkiye toplumunun ataerkil yapısına bağlı olarak erkeklerin esas gelir getirici, kadınların ise çalışması beklenmeyen ev ile sorumlu olarak tanımlanması ile yakından alakalıdır. Dolayısıyla kadınların çalışabileceği sektörler önceden ataerkil toplum yapısı tarafından tanımlanmış, kapitalist yapı tarafından ise maksimum kar elde edilecek biçimde kullanılmıştır.

Suriyeli kadınların dahil olduğu bu iş gücü piyasasının analiz etmekte Hartmann'ın analizi kullanılarak patriyarkal kapitalist toplum yapısına dikkat çekilmiştir. Çalışmanın bulguları da göstermektedir ki kadınların iş gücü piyasasındaki görünümleri ne yalnızca kapitalizmin göçmen emeğine bakışıyla açıklanabilmekte ne de tek başına ataerkillik tarafından şekillenmektedir. Suriyeli kadınların iş gücüne katılımları tam olarak patriyarkal kapitalist toplumsal yapı tarafından biçimlendirilmekte, erkeklerin ve sermayenin çıkarlarının uzlaşmasına dayanmaktadır. Bu noktada Suriyeli kadınlar, yerleşik kadınların maruz kaldığı baskılardan farklı olarak hem menşei ülkenin hem de Türkiye'nin ataerkisiyle baş etmek durumunda kalmaktadır. Söz konusu dinamikler Suriyeli kadınların çalışma hayatını doğrudan yapılandırmaktadır. Zira çalışma bulgularının açığa çıkardığı gibi

kadınların çalışıp çalışmaması, hangi işlerde çalıştığı patriyarkal kapitalist toplumsal yapıya bağlı olarak, toplumsal cinsiyete dayalı olarak belirlenmektedir. Kadınların çalışabileceği işler önceden tanımlanmakta ve bununla sınırlı kalmaktadır. Diğer yandan kadınların, özellikle Suriye’de çalışmayıp Türkiye’de çalışan kadınların gösterdiği gibi toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün bir sonucu olarak kadınların çalışması, erkeğin çalışmamasının bir sonucudur.

Bununla birlikte çalışmanın sorgularından ve bulgularından biri olarak Suriyeli kadınlar homojen bir gruba karşılık gelmemektedir. Sınıfsal konum, eğitim durumu, gelinen kentin toplumsal yapısı kadınların deneyimlerini farklılaştıran faktörlerdir. Bu anlamda bazı kadınlar özellikle Suriye’nin görece kadınların özgür olduğu kentlerinden gelen kadınlar, daha iyi işlerde çalışabilmekte daha kolay iş bulabilmekteyken kadınların baskı altında tutulduğu kadınların çalışma hayatına girişi yoksullukla, hanede çalışacak kimsenin bulunmayışı ile ilgilidir. Bu noktada Türkiye’ye göçün kadınların çalışma hayatı ile ilgili iki önemli sonuçtan bahsetmek mümkündür. İlk grupta yer alan Suriye’de çalışabilen kadınların, Türkiye’de hangi işte çalışırsa çalışsın emeğinin değer kaybettiği, vasıfsızlaştığı, görünmezleştiği görülmüştür. İlk kez Türkiye’de çalışabilen kadınların ise önemi bir kısmının Kandiyoti’nin tarif ettiği ataerkil pazarlık ile Suriye’deki klasik ataerkil kodları aşabildiği görülürken bir kısmının ise çalışmasının nedeni tamamıyla erkek işsizliğinin sonucu olarak mecburiyettir.

Erkeklerin çalışmamasının, kadınların çalışması ve esas hanede gelir getiricinin kadın olması durumu Suriyeli kadınların gündelik hayatını doğrudan etkilemektedir. Kadınlar bir yandan emek piyasasında işçileşirken diğer yandan evde tanımlanan temizlik, bakım gibi rolleri yerine getirmeleri beklenmektedir.

Bu durumun hemen her kadın açısından önemli sorunlar yarattığı özellikle hem çalışma hem anne olma durumu kadınların sorumluluklarını arttırmaktadır. Çocuk sahibi olan hemen her kadın Türkiye’ye geliş ile birlikte sorumluluklarının arttığını, bütün yükü kendilerinin taşıdığını ifade etmişlerdir. Çalışmanın önemli bulguları arasında kadınların çocukları ile işleri arasında seçim yapmak durumunda kaldığında anneliği tercih etmesi söylenebilir. Dolayısıyla çalışma yaşamına girişle birlikte kadınların hane içi rollerinin değişmediği söylenebilir.

Suriyeli kadınların Türkiye iş gücü piyasasında yer almaları patriyarkal kapitalist toplum yapısının etkisindeyse de yalnızca kadın emeğinin maruz kaldığı baskı ve sömürü mekanizmalarına aşan bir konuma da işaret etmektedir. Bu konum Collins'in işaret ettiği farklı toplumsal kimliklerin kadın olmakla kesişimine dayanmaktadır. Suriyeli sığınmacı kadınlar bu kesişime dayalı olarak, farklı türden baskı ve sömürü, dışlanma mekanizmalarına maruz kalırken, iş gücü piyasalarına giriş ve görünüşleri yerleşik kadınlardan tamamıyla farklılaşmaktadır. Özellikle göçmen olmanın neden olduğu toplumsal dışlanmalar kadınların çalışabildiği işleri kısıtlamaktadır. Bu noktada dışlanmaların Suriyeli olmaya referansla açıklanabilmesi mümkündür ve toplumsal olarak üretilip yeniden üretilmektedir. Çalışmanın bulguları göstermektedir ki hukuki statüye dayalı farklılık, ayrımcılığı ve dışlanmayı engellememektedir. Vatandaşlık statüsü ya da geçici koruma statüsü olsun iş bulabilmede etkili olmadığı gibi yalnızca iş bulmak için alınan vatandaşlık, Suriyeli olma halini ve yerleşik halkın Suriyelilere bakışını etkilememektedir. Bu noktada sığınmacı kadınlar yerleşik olan kadınlardan farklı toplumsal eşitsizlikleri deneyimlemektedir.

Suriyeli kadınların deneyimlerinden elde edilen ifadeler, güvenceli iş anlamına gelen vatandaşlığın iş olanaklarını genişletmediği gibi önceki statünün sağladığı bazı yardım ve destekleri de engellemesi bu anlamıyla vatandaşlığın göçmenleri ikili bir ekonomik yoksunluğa sürüklediği söylenebilmektedir. Buradan yola çıkarak Suriyelilerin kayıt dışı ekonomide yer almaları hatta bazen bu kayıt dışılığı tercih etmelerinin nedeni çalıştığı işlerin süreksiz, istikrarsız, geçici doğasına bağlı olarak cüzi de olsa en azından düzenli olan maddi yardımlardan mahrum olmamaya dayalı tedbir alma eğilimidir. Çalışma kapsamında görüşülen kadınların bir kısmı çalışmamakta bu durum sınıfsal konuma bağlı önemli sonuçlar doğurabilmektedir.

Üst sınıftan kadınların çalışmayı tercih etmemesi ve ev hanımı olarak yaşamını idame ettirmesi ya da çocuk bakımı için çalışmaya ara verebilmesi söz konusu olurken alt sınıftan kadınlar açısından iş gücü piyasalarının dışında kalmak özellikle hanede gelir getirici başka kimsenin bulunmadığı durumlarda hayati risklere neden olabilmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma kadınların göç deneyiminin patriyarkal kapitalist toplumsal yapı bağlamında özgül bir yere konumlandığını ve özel olarak anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Göç çalışmalarının hem mevcut bağlamdan hem de süreçten bağımsız ele alınması olanaksız görünmektedir. Nitekim bu çalışma da gerçekleştiği kent ve dönem

bağlamında sınırlılıklar arz etmektedir. Bununla birlikte daha önceki çalışmalarda sıklıkla gözardı edilen vasıflı kadınların yer alması ile gerçekliğin farklı yanlarına dikkat çekerek söz konusu olgu ile ilgili yapılacak diğer çalışmalara katkı sağlamaktadır. Pek çok toplumsal olgu gibi göç olgusu da süreç bağımlı bir yapıya sahiptir. Suriyelilerin Türkiye'ye gelişinden bu yana geçen on yıllık zaman zarfı göstermektedir ki hem Türkiye'de yaşayanların sığınmacılara bakışı önemli ölçüde değişmiş hem de Suriyelilerin Türkiye'de kalma durumu geçicilikten kalıcılığa evrilmiştir. Bu çalışmanın bulgularının diğer çalışmalara paralel olarak gösterdiği gibi Suriyeliler için Türkiye'nin artık bir varış noktası olduğu açıktır. Bunda etkili olan faktörlerin en belirginini Suriye ile Türkiye arasındaki dinsel benzerlik ise de Avrupa'nın göçmen karşıtı politikalarının görünürleştiği Edirne olaylarında da sığınmacılar açısından Türkiye'nin güvenli bölge olarak algılanmasında etkili olmuştur. Bütün bu dinamiklerin ortaya koyduğu gibi göçün sabitlenemez doğası ve süreçten etkilenmeye açık yapısı itibariyle daha fazla bakış açısı ve çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu çalışma da hem ilgili literatüre katkı sunmayı hem de sonraki çalışmalara ışık tutmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar-Savran, G. ve Demiryontan, N.T., (Editörler), (2020). *Kadının Görünmeyen Emeği*. (Dördüncü baskı). İstanbul: Yordam Yayıncılık.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). *Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması*. Ankara.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2018). *Yabancıların Çalışma İzinleri*.
- Akis, Y. (2012). Uluslararası Zorunlu Göç Literatüründe Toplumsal Cinsiyet: Başlıca Yaklaşımlar ve Eleştiriler. Ihlamur-Öner, G.S. ve Şirin-Öner, N.A., (Editörler), *Küreselleşme Çağında Göç içinde* (379-398). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Akkuzu, İ. (2015). Göç ve Kapitalizm. *DİSKAR Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü Bülteni*, (4), 20-29.
- Avcil, C. (2020). Kesişimsellik: Feminizmde Kapsam Genişlemesine Doğru. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 1290-1312.
- Aygül, H. H. (2018). Mülteci emeğinin Türkiye İşgücü Piyasalarındaki Görünümü ve Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20), 68-82.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 10-56.
- Biehl, K., & Danış, D. (2020). Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları. *Türkiye'de Göç Araştırmaları*, 8.
- Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 37-50.
- Canoğlu, N. (2018). *Savaş, Patriyarka ve Kapitalizm: Türkiye'de Bulunan Suriyeli Kadınlar Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Castles, S. ve Miller, J.M. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev. Bal, B. U. ve Akbulut, İ.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Eserin orijinali 1993'de yayımlandı).
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.

- Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2020). Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri. Danış, D. ve Biehl, K., (Editörler), *Türkiye’de Göç Araştırmaları* içinde (18-37). İstanbul.
- Dedeoğlu, S., ve Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma*. (Birinci basım). Ankara: Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık.
- Donovan, J. (2015). *Feminist Teori*. (Çev. Bora, A., Ağduk Gevrek, M. ve Sayılan, F.). İstanbul: İletişim Yayınları (Eserin orijinali 2000’de yayımlandı).
- Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi*, Ankara: HUGO Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2020). Suriyeliler Barometresi-2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi. Ankara: Orion Kitabevi.
- Ergüneş, N. (2008). Neoliberalizm, Enformelleşme ve Kadın Emeği. *İktisat Dergisi*, 498, 24-30.
- Fidan, A. (2019). *Kadınlar, Kadınlıklar, Diyarbakır’da Kadın Olmak Kadın Farkındalığını Geliştirme Deneyimi Etki Analizi*. (Birinci basım). İstanbul: Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Ediliş Üzerine Notlar*. (Çev. Geniş, Ş., Ünsaldı, L. ve Ağırnaslı, S.N.). Ankara: Heretik Yayıncılık (Eserin orijinali 1963’te yayımlandı).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020, Kasım). *Geçici Koruma İstatistikleri*. Kasım 2020 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alınmıştır.
- Hartmann, H. (2020). Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği. Acar-Savran, G. ve Demiryontan, N.T., (Editörler), *Kadının Görünmeyen Emeği* içinde (157-198). İstanbul: Yordam Yayıncılık.
- İçduygu, A. (2015). Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde Transit Göç. Erdoğan, M. M. ve Kaya, A., (Editörler), *Türkiye’nin Göç Tarihi* içinde (279-285). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KADEM (2018). *Profil Tarama Çalışması Raporu 30 Nisan 2018*. İstanbul: Kadın ve Demokrasi Derneği Sığınmacı Kadınlar Sosyoekonomik Araştırmalar Merkezi.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (Çev. Bora, A., Sayılan, F., Tekeli, Ş., Tapınç, H. ve Özvay, F.). İstanbul: Metis Yayıncılık (Eserin orijinali 1996’da yayımlandı).
- Karacadağ Kalkınma Ajansı (2018). *TRC2 Diyarbakır-Şanlıurfa Bölgesi İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu*. Diyarbakır.
- Karademir, D., & Doğan, M. (2019). Suriyeli mültecilerin mekânsal analizi: Şanlıurfa örneği. *Coğrafya Dergisi*, (39), 111-124.

- Kaya, A. (Ed.), (2020). *Türkiye’de Suriyeli göçü ve belediye deneyimleri: kitlesel göçler, yerel yanıtlar*. Ankara.
- Kaya, M. (2018). İki Hukuk Arasında Arafta: Suriyeli Kadın Mültecilerin İnförmel Evlilikleri Ve Boşan (Ama) Ma Krizi. *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 4709-4721.
- Kirişçi, K. ve Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitlesel Mülteci Akınları. Erdoğan, M. M. ve Kaya, A., (Editörler), *Türkiye’nin Göç Tarihi* içinde (295-314). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Körükmez, L., Karakılıç, İ. Z., ve Danış, D. (2020). *Mecburiyet, Müzakere, Değişim: Suriyeli Kadınların Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri*. İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği Yayını.
- Kuş, E. (2012). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri* (Dördüncü baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kuş, O. (2016). Dijital Nefret Söylemini Anlamak: Suriyeli Mülteci Krizi Örnek Olayı Bağlamında Bbc World Service Facebook Sayfasına Gelen Yorumların Metin Madenciliği Tekniği ile Analizi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Istanbul University Faculty of Communication Journal*, (51), 97-121.
- Küçükşen, K. (2017). Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma. *İtobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(5), 183-215.
- Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2016). En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, 49(2), 789-808.
- Mazlumder (2014). *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*.
- Mülteciler Derneği (2021, Nisan). *Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Mart 2021*. 16 Mayıs 2021 tarihinde <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> adresinden alınmıştır.
- Neuman, W.L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (Çev. Özge, S.) Ankara: Yayınodası Yayıncılık (Eserin orijinali 2006’da yayımlandı).
- Özbek, Ç., & Köşk, U. C. (2018). Yeniden Üretim Döngüsü İçinde Kadın Göçmenler. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1(1), 39-58.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Özkazanç, A., & Agtaş, Ö. (2018). Judith Butler’ın Nefret Söylemi Eleştirisi: Dildeki Performatif ve Yaralayıcı Dil. *Fe Dergi*, 10(1), 1-12.
- Pandır, M., Efe, İ., & Paksoy, A. F. (2015). Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi/A Content Analysis on the Representation of Syrian Asylum Seekers in the Turkish Press. *Marmara İletişim Dergisi*, (24), 1-26

- Sevlü, H. (2017). *Suriyeli Göçmen Kadınların Gündelik Hayat Deneyimleri ve Kentte Var Olma Mücadeleleri: Gaziantep Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- TUIK (2020). Türkiye İstatistik Kurumu Coğrafi İstatistik Portalı İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri. Kasım 2020 tarihinde <https://cip.tuik.gov.tr/#> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (2019). *Yabancı Sermayeli Şirketler Bülteni Suriye Sermayeli Şirketler*. Ankara.
- UN WOMEN (2018). *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Kadın ve Kız Çocuklarının İhtiyaç Analizi*. Ankara: UN Kadın Birimi.
- Uyanık, Y., & Güler, M. (2015). Türkiye’de Emeğin Feminizasyonu ve Demografik Değişim. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, (3), 27-46.
- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin Beklenmedik Konukları:" Öteki" Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 6(3), 65-89.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve Kalfa, A. (2009). Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri. *Fe Dergi*, 1(2), 13-28.
- Walby, S. (2021). *Patriyarka Kuramı*. (Çev. Osmanağaoğlu, H.). Ankara: Dipnot Yayınları (Eserin orijinali 1997’de yayımlandı).
- Yılmaz, A. (2019). Göç ve Kadın: “Göçün Feminizasyonu” ve Kadın Göçmenlerin Durumu. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(01), 383-400.

EKLER

EK 1: Görüşmeci Tanıtım Bilgileri

GÖRÜŞMECİLER	YAŞ	MEDENİ DURUM	SURİYE'DE MESLEK	TÜRKİYE'DE MESLEK	ETNİSİTE	HUKUKİ STATÜ
GÖRÜŞMECİ 1	30	BEKAR	ÖĞRENCİ	SEKRETER	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 2	26	EVLİ	ÖĞRENCİ	ÇOCUK BAKICISI	TÜRKMEN	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 3	38	EVLİ	MÜHENDİS	SURİYELİLERİN EVRAK İŞLERİ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 4	40	BOŞANMIŞ	EV HANIMI	İŞSİZ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 5	55	DUL	KUAFÖR	KUAFÖR-DÜKKAN SAHİBİ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 6	32	EVLİ	EV HANIMI	KUAFÖR-ÇALIŞAN	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 7	43	EVLİ	EV HANIMI	KUAFÖR-DÜKKAN SAHİBİ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 8	23	BOŞANMIŞ	ÖĞRENCİ	SEKRETER	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 9	22	BEKAR	ÖĞRENCİ	SEKRETER	ARAP	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 10	43	BOŞANMIŞ	ÖĞRETMEN	İŞSİZ	KÜRT	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 11	54	DUL	ÖĞRETMEN	İŞSİZ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 12	39	DUL	BELEDİYE ŞEF	ESNAF	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 13	41	DUL	EV HANIMI	KUAFÖR-ORTAK	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 14	50	EVLİ	ÖĞRETMEN	ÖĞRETMEN-DÜKKAN BEKLİYOR	ARAP	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 15	33	EVLİ	KUAFÖR	KUAFÖR-ORTAK	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 16	37	EVLİ	ÖĞRETMEN	İŞSİZ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 17	32	EVLİ	ÖĞRETMEN	ÖĞRETMEN	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 18	47	EVLİ	BAKICI	BAKKAL	KÜRT	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 19	50	DUL	TARLA İŞÇİ	ÇOCUK BAKICISI	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 20	38	EVLİ	ÖĞRETMEN	ÖĞRETMEN	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 21	40	EVLİ	ÖĞRETMEN	ÖĞRETMEN	ARAP	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 22	25	EVLİ	KUAFÖR	KUAFÖR EVDE	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 23	66	BEKAR	EV HANIMI	GÜNDELİKÇİ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 24	42	EVLİ	ECZACI	EV DEN İLAÇ SATIYOR	ARAP	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 25	41	EVLİ	DİŞ TEKNİSYENİ	DİŞ TEKNİSYENİ	ARAP	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 26	28	EVLİ	KIZILAYDA ATT	KREŞTE BAKICI	ARAP	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 27	34	EVLİ	MUHASABECİ	STK'DA	ARAP	GEÇİCİ

				MUHASEBECİ		KORUMA
GÖRÜŞMECİ 28	35	EVLİ	EV HANIMI	STK'DA ÇAY/TEMİZLİK	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 29	20	EVLİ	ÖĞRENCİ	SENDİKADA ÇAY/TEMİZLİK	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 30	33	EVLİ	TERZİ	GÜNDELİKÇİ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 31	29	EVLİ	EV HANIMI	STK'DA SAĞLIK PERSONELİ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 32	35	BEKAR	EV HANIMI	KUAFÖR	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 33	40	EVLİ	MATEMATİK ÖĞRETMENİ	SINIF ÖĞRETMENİ	ARAP	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 34	36	EVLİ	EV HANIMI	TEKSTİL FABRİKASINDA İŞÇİ	KÜRT	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 35	45	EVLİ	EV HANIMI	YEMEK FABRİKASINDA İŞÇİ	KÜRT	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 36	61	EVLİ	TERZİ	TERZİ	KÜRT	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 37	30	EVLİ	ÖĞRETMEN	ÖĞRETMEN	ARAP	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 38	38	BEKAR	ÖĞRETMEN	İŞSİZ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 39	29	EVLİ	ÖĞRENCİ	KREŞTE BAKICI	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 40	28	BEKAR	ÖĞRENCİ	ÖĞRENCİ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 41	33	BEKAR	MÜZİK ÖĞRETMENİ	SINIF ÖĞRETMENİ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 42	29	BEKAR	ÖĞRETMEN	ÖĞRENCİ	ARAP	VATANDAŞ
GÖRÜŞMECİ 43	37	EVLİ	BIYOLOJİ ÖĞRETMENİ	İŞSİZ	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 44	38	DUL	KURAN HOCASI	ARAPÇA ÖZEL DERS	ARAP	GEÇİCİ KORUMA
GÖRÜŞMECİ 45	22	BEKAR	ÖĞRENCİ	İŞSİZ	TÜRKMEN	GEÇİCİ KORUMA

EK 2: Görüşme Formu (Mülakat Soruları)

Demografik Sorular

Görüşmecinin;

ADI SOYADI:

YAŞI:

MEDENİ DURUMU:

ÇOCUK SAYISI:

EĞİTİM DURUMU:

SURİYE'DE EĞİTİM DURUMU:

HUKUKİ STATÜSÜ:

İŞİ/MESLEĞİ:

SURİYE'DE İŞİ/MESLEĞİ:

HANEDEKİ KİŞİ SAYISI:

GELİR:

KİRA:

ALDIĞI YARDIM VAR MI:

Göçle İlgili Sorular

Göç etmeye nasıl karar verdiniz ?

Ne zaman, nasıl ve nereden giriş yaptınız ?

Suriye'de hayatınız nasıldı ?

Suriye'deki çalışma hayatınızı nasıl tarif edersiniz ?

Türkiye'de hayatınız nasıl, değişiklikler oldu mu?

Türkiye'de en çok zorlandığınız konu nedir ?

Türkiye'de iş bulmakta zorlandınız mı ?

Çalışmanızı aileniz, çevreniz nasıl karşılar ?

Türkiye'de çalışma hayatınız nasıl ?

Türkiye'de komşularınızla ilişkiniz nasıl ?

Suriye ile Türkiye arasında sizce ne gibi farklılıklar var, hayatınızda neler değişti ?

Suriye'ye dönmeyi düşünüyor musunuz ?

Üçüncü ülkeye gitmeyi düşünüyor musunuz ?

Pandeminin hayatınıza etkileri nelerdir ?

EK 3: Seçilmiş Görüşme Örneği

Görüşmeci 12, Nur, Esnaf (züccaciyeci), Geçici Koruma

(18.09.2020, Tercümanlız- Türkçe biliyor, Dükkada)

ADI:NUR SOYADI:- YAŞI:39

MEDENİ DURUM:DUL (Eşi kayıp)

UYRUK:SURİYE- ARAP

SURİYE'DE NEREDE YAŞIYOR: HALEP

MESLEK:ESNAF-ZÜCCACİYECİ

SURİYE'DE MESLEK:BELEDİYE'DE ŞEF

HANEDEKİ KİŞİ SAYISI:4

KİRA:1200

EĞİTİM DURUMU:TC. DE YOK

SURİYE'DE EĞİTİM:ÜNİVERSİTE MEZUNU

TÜRKİYE'YE GİRİŞ ZAMANI:2010

YERİ:URFA

ALDIĞI YARDIM VAR MI? :VAR

Bize biraz kendinizden bahseder misiniz ?

Benim adım Nur, Suriyeliyim. 3 kızım var. Kocam savaş sırasında kayboldu, ölüp ömediğini bilmiyorum. Hemen hemen 10 yıl önce biz geldik, savaş başladı hemen geldik. Halep'ten geldik aslen Rakka'lıyım ama Halep'de yaşıyorum 39 yaşındayım ben buraya geldiğimde 29 yaşındaydım. Türkmen değilim. Türkçe'yi burada öğrendim.

Türkiye'de hayatınız nasıl?

Türkiye'ye ilk geldiğimizde iyiydi. Çünkü biz geldik herkes bize iyidir. Çünkü ilk kez Suriyeliler geliyorlardı. Çünkü Suriyelileri böyle görmüyorlardı. Onlar bize çok yardım etti. Çünkü Suriyeliler çok azdı, sonra Suriyeliler çok geldi. Onlar bize değil ama hep

Suriyelilere hakaret ettiler. Türk kadınlar erkekler mesela çok tacizde bulundular. Bana olmadı ama genel olarak biliyorum. Sonra ben vakıfta çalıştım, kadın hakları ve insan hakları üzerine 3 yıl orada çalıştım. Suriyeliler için sonra bıraktım. Sonra kuaför salonu açtım. Sonra bu dükkanı açtım her iki dükkanda da başka Suriyeli kadınlar çalışıyor. Ben yarım gün bakıyorum sonra bir öğretmen var o gelecek o da bakıyor. Daha sonra Suriyeliler için kreş açtım ama çok ucuz. Her çocuk için mesela 100 TL. Kendi isteğimle açtım, çünkü çalışmak zorundaydım. Ben eskiden Suriye'de zaten memur gibiydi belediyede şef yani. Ben buraya geldiğim ilk durumda param vardı zaten ama bitti. Kocam kaybolmuştu, hayat çok zordu yani çok.

Burada 3 yıl benim durumum yani çok çok kötü. O zaman kış yani sen biliyorsun gece kışı nasıl ben ve kızlarım başka ev tuttuk. Bir gece kızım oturdu, çok ağladı. Dedim niye ağlıyorsun kızım, dedi ben çok açım. Evde her şer var çok şükür ama gıda yok. Millet mesela her şeylerini bize verdiler. Yatağı, televizyon ama işte gıda yok. Ben de dedim ki tamam kızım, ben yarın sabah bakkala gideceğim. O da dedi ki yok ben bakkal istemiyorum artık bıktım her sabah bakkala gideceğim bakkala gideceğim, ben yemek istiyorum. O ağladı sonra küçük kızım ağladı. Sonra sabah muhtara gittik. Dedim muhtar bey benim durumum böyle böyle. Muhtar bana dedi ki sen niye benimle konuşmadın. Sonra ben dedim ki konuşmadım yani utanıyorum mahçup oluyorum hiç söylemedim ama şimdi mecburum, çocuklar çok ağladı.

Burada çok çalıştım mesela evlerde temizlik yaptım, merdiven yıkadım yani her işi yaptım o zaman çok taciz yapıyorlardı. Ha gel işte biz para veririm falan. Ben şikayet ettim, hatta birkaç kere emniyete işte böyle yani. Sonra dedim ki ben mecburum ayağa kalkmaya öyle yavaş yavaş başladım ilk önce salon açtım. Sonra bizim muhtar Hasan Çiçek dedi ki eğer istiyorsan Suriyeliler için iş var. Bende o zaman biraz Türkçe biliyordum. Hatta maaş bin lira o zaman 2013-2014 bin lira çok para erkekler bu kadar almıyorlardı. Sonra ben çok sevindim gittim çalıştım 3 yıl kaldım. Sonra proje bitti, iş bitti. Salonda oturdum, aldığım paraları harcamadım. Yani ben hiç öyle masraf yapmadım biriktirdim, sonra bu züccaciyeci açtım. Çünkü bilmiyorum yani para bugün var yarın yok o yüzden bende böyle yaptım ama çok şükür elhamdülillah.

Çalıştığınız dernekte sigortanız var mıydı?

Hayır yok hatta eğer varsa ben istemem çünkü Kızılay için. O dernekte de hem tercümanlık yaptım hem de Suriyelilere yardım ettiği bilinen bir kişiydim insanların işini kolaylaştırıyordum. Hatta iş dışında pek çok merkezde de bu yüzden çalıştım.

Burada ya da Suriye'de aileniz çalışmanızı nasıl karşılıyor?

Ben zaten Suriye'de de çalışıyordum burada çalışsam kim getirecek. Benim benden küçük bir kardeşim var o da Antep'te orada iş buldu. Ben çalışmazsam ne olacak bizim öyle kadın çalıştırmama gibi bir adetimiz yok.

Burada vatandaşlık almayı çok istedim ama benim belgelerim üniversite diplomam Suriye'de kaldı. Burada sahte işlerle herkes kimlik aldı. Ben almadım, daha doğrusu kabul etmedim.

Türkiye'de karşılaştığınız zorluklar ne oldu?

Zaten bu, en büyük ve tek Suriyeli olmak. Onlar yani nasıl desem ayrımcı. Mesela tanıdığım biri var, bir binada Suriyelilerin nefes alması bile yasak çok yasak yani. Ama onlar Türkler gidiyorlar, geliyorlar, ses yapıyorlar, televizyon, kavga hiç sıkıntı yok. Ama sen Suriyeli isen nefes almaman lazım. Örnekler çok mesela herkes bize çok laf söyler mesela Siz niye makyaj yapıyorsunuz ?, Niye böyle niye şöyle ? Tamam doğru, biz savaştan çıktık ama hayat devam ediyor yani ve edecek. Diyorlar oradakiler ölmüş, E peki buradakiler ölmüş mü ? Diyorlar ki işte siz geldiniz, size her şeyi biz aldık Suriye'yi harabe ettiniz, burayı da harabe yapacaksınız. Bizde de suçu var, ben demiyorum bizde suç yok. Sonra alıştık. Dükkanımın kirası 500 lira evimin kirası ise 1200 doğalgaz çok pahalı burada zaten en ucuz 600 650 700 burada çok kötü evler 500 Burada evim harabe ev çok yıkık dökük .

Çocuklar okula gidiyor mu?

Evet üçü de okula gidiyor. Biri 2. biri 3. biri de 4. sınıf. Ama bu virüsten dolayı Eba var, çok kötü şebeke çok kötü. 1 gün var 10 gün yok. Keşke haftanın iki günü de olsa okul olsa çünkü neden; Ben biliyorum bizim mahallede yüzde onda varsa geri kalan yüzde doksanı kullanamıyor zaten çocuklar hiçbir şey bilmiyor, boşu boşuna eğitim boşa gitti.

Suriye'deki hayatınızla buradaki hayatınız arasında nasıl fark var ?

Suriye'de çok farklı, Suriye'de çok güzeldi yani daha düzgün. Mesela ben burada kendime baktığımda 3 kız hemen arkamdan derler bak Suriyeli kocası yok haline bak. Suriye'de Ben örneğin memurum mesela. Evim var, arabam var, her şeyim var, buradaysa çok farklı. Ama keşke, neyse keşke çok boş bir kelime. Keşke savaş olmasaydı, Suriye'de olsaydık bizim için çok iyi olurdu. Çocuklarımızın eğitimi için, benim için gelecek bitti, çocuklarımın geleceği bitti. Yani okul mesela, Arapça bilmiyorlar Türkçe de okuma yazmadan söz ediyorum.

Türkiye'ye gelmeye nasıl karar verdiniz?

Ben karar verdim. Eşim Lübnan'da askerdi Beşar'ın tarafında askerdi. Biz Halep'te yaşıyorduk. Her gün bir binaya gelip kadınları alıyorlardı. Niye çünkü onlar oğullarını askere göndermek istemediği için. Sonra bizim bir tanıdığımız vardı, o polisti onu aradık bize yardım etmesi için ve o da bize şöyle söyledi: "sizin isminiz iki listede bulunuyor yarın saat 7'de size baskına gelecekler." Öyle olunca biz hemen toparlandık ve Türkiye'ye geldik. Ben pasaportla geldim savaş başlamadan 8 ay önce geldim ama o zamanlarda eve gidip kadınları alıkoyuyorlardı durumlar kötü oluyordu.

Peki imkanımız olsa Avrupa'ya, 3. ülkeye gitmek ister misiniz?

Yok yani mesela Avrupa burada önümde olsa ben gene de gitmem. Çok sebep var en önemli sebep benim kızlarım orada kaybolur. Burası müslüman, orada birkaç ay para veriyorlar ama sonra. Zaten bana göre de bu savaş da bir plan müslümanlara yönelik bir plan. İşte onlar diyor gelin gelin, yavaş yavaş, yavaş yavaş herkesi çecekler. Suriye savaşı da sadece Suriye savaşı değil bir müslümanlık savaşı hem Suriye için hem Türkiye için. Onların en önemli planı hiç müslüman kalmasın.

Peki Suriye'ye geri dönmek ister misiniz?

Suriye zaten hiç düzelmeyecek, kim dediyse düzelecek yalan. Kaç yıl oldu hala aynı, savaş var. Suriye bitti yani. Bu Beşar'ın babası Hafız çok zalim onun gibi bir zalim başımıza gelecek de yeniden Suriye toparlanacak. Bize hürriyet sözcüğü yaramıyor iyi gelmiyor. Çünkü bakarsın ki evin içinde hem Beşar'ı seven hem de nefret eden iki abi de var. Onun için Beşar'ın babası gibi zalim köpek lazım, zalim oğlu zalimler, köpekler. Bunların hepsi tek bir el kalkmadı yani Suriye, tek bir el olmadığımız için kazanamadık,

yani o yüzden Suriye başaramadık. Şu an Beşar rahatlıkla evinde oturabiliyor ama biz ama biz birbirimize düşmüşüz savaş çıktı. Yani mesela asker-muhalif, Kürtler-DAEŞ. Kürtler daha çok sorun yarattılar Rakka'daki DAEŞ toplumu çıktıktan sonra orayı Rakka'nın Kürtleri teslim aldı. DAEŞ toplumu insanların kafasını koparıırken insanları öldürürken Rakka'ya yerleşen o Kürtler ise şu an seni yolda görseler mafya gibi kaçırırlar insan ticareti yaparlar her gün 5-6 çocuk öyle kaçırıp organlarını satıyorlar.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Gülten Nazlıcan Amasyalı

Doğum Yeri ve Tarihi: Şanlıurfa / 19.01.1996

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Adnan Menderes Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi /
Sosyoloji

İş Deneyimi

Saha Çalışanı (Eylül 2019- Mart 2020) Sığınmacılar ve Göçmenlerle
Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), Şanlıurfa

İletişim

e-posta Adresi: nazlicanamasyali@gmail.com

Tarih 26.02.2021